berbang

Kovara Federasyona Komelên Kurdistanê Li Swêdê

76

www.arsivakurd.org

BERBANG

Organ för Kurdiska Riksförbundet
Organa Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê

Ansvarigutgivare/Berpirsiyar:
N. Kirîv

Chefredaktor:
Amed Tigris

Redaktion:
Cemşîd Heyderî, Dîlan Dersîm, L.Cengîn, Xorto, Xebat Arif, Siyamend Şêxaxayî

Amadekarê Beşa Zazakî:
H. Diljen

Sättning och Layout:
A. Tigrîs, Dîlan Dersîm, N. Kirîv

Adress:
Box 490 90
100 28 Stockholm/Sweden

Telefon: 08/652 85 85
Telefax: 08/650 21 20

Postgiro: 64 38 80-8

Prenumeration/Abonetî:
Kes/Enskilda: 100 Skr/sal/år
Meqam/Myndigheter:200 Skr/år

Annons/Îlan:
Rûpelên navîn/Insidor:1000 Skr

Redaksiyonneberpirsiyaranivîsarên bîimzeannivîsûgotinênFederasyonêye.NivîsarênkujiBerbangêretên şandin, heke çap jî nebin, li xwedî nayênvegerandin.

ISSN - 0281-5699
Sal: 10, Hejmar: 8/91 (76)
11 .11.1991

Damezrandina Federasyonê: 6.6.1981
Çapkirina hejmara yekem ya Berbangê: 7/1982

Naverok

Beşa kurmanciya jorîn .... **Rûpel**

Dengê Kurd li Parlementoyê 3
Li ser pêşengeha "Kurd, Gelê Qedexekirî" (Heyvpeyvîn) 5
Li Kurdistanê çi dîtin û çi bihîstin. (Hevpeyvîn) 7
Buhayê qisekirina kurdî: 50 -100 milyon e. -Hesen 10
Bêdengî nîjadperestan bi hêz dike! (Hevpeyvîn) 12
Ma xema wî raya giştî ye? M. Emîn Narozî 17
Çend nêrînên hişk û "çep". -Rohat 18
Zanabûn pêwist e. Nûrî Aldur 19
Gilî - Gazind, Nifir û Tirsfirandinek 21
Nûredîn Zaza û çîroknivîskarîya wî. Firat Cewherî 22
Du helbest ji Mahfûz Mayî 25

Beşa dimilî (zazakî)

Kultur û Huwîyet. -Lejwan Büyükkaya 26
Heqê mi nedawo. Mihem Himbêlij 28
Sewregî (Şi'îr),. -Farûk Yakup 28

Kurmanciya jêrîn

Kitapxaney Berbang 29
Tîpî musîkay Paşayî Gewre. -Nasir Rezazî 32
Kurdepenaberekanî Pakîstan.. -Hişyar 33
Du helbest- Hindirên 34
Rojnamegerîy Kurdî. -Nejad Ezîz Surmê 39
Mekanîzmî tûjbûnî nexoşîy AIDS. -Ûmêd Salih Resûl 45
Be tenîya Ewropa yan... -C. Kurdo 48
Azadî, demokrasî, ya... -Kerîm Husamî 50
Gelo me ne hemû kurd in. -Fehmî Kakayî 54

***** AGAHDARÎ *****
Navnîşan û reqema telefonê yên Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê û yên Berbangê hatine guhertin.
Yên nû li jêr in:

Navnîşana Seredanê:
S:t Eriksgatan 33B, T- Fridhemsplan
Navnîşana Postê
Box: 490 90
100 28 Stockholm
Telefon : 08/652 85 85
Telefax: 08/650 21 20

www.arsivakurdi.org

DENGÊ KURD LI PARLEMENTOYÊ

- *22 Kurdperwer ketin parlementoya Tirk.*
- *Leyla Zana, jina Kurd a yekem e, ku dikeve parlementoyê.*
- *Dengekî nû yê kurdperwer.*

Di roja 20'ê Oktobirê de, li Tirkiyê û li Kurdistanê hilbijartina giştî ya parlementoyê çêbû. Şeş partî beşdarê hilbijartinê bûn. Partiya Riya Rast (DYP) di bin serokatiya Süleyman Demirel, ya Nîştîman di bin serokatiya Mesut Yilmaz, Partiya Gelêrî ya Sosyal Demokrat di bin serokatiya Erdal İnönü, Partiya Refah di bin serokatiya Necmettin Erbakan, Partiya Sosyalîst a Demokratîk di bin serokatiya Bülent Evecit û Partiya Sosyalîst jî di bin serokatiya Doğu Perinçek de beşdarê hilbijartina giştî bûn.

Ev hilbijartina giştî gelek rengîn û seyr derbas bû. Bi taybetî li Kurdistanê, mirov dikare bêje di dîroka Komara Tirkiyê de cara pêşî e, ku Kurdan platform û qadên hilbijartinê ji bo propaganda û ajîtasyona netewî bi kar anîn. Partiya HEP ku piraniya wê ji aliyê Kurdan ve hatibû damezradin û giraniya Kurda tê de hebû, bi Partiya SHP re di derheqê hilbijartina giştî de, di nav xwe peyman çêkirin. Li hevkirina herdu partiyan li ser van çend xalan bûn. Rakirina Artêşa Taybetî û waliyê Kolonîyalîst li Kurdistanê, İptalkirina qanûna Dij-terorîzmê, parastina mafê mirovî, qebûlkirina mafê Kurdan ê netewî û demokratîk.

Hevkariya HEP û SHP'ê

Ew hevkarî û tevkariya Partiya HEP û ya SHP'ê li Kurdistanê vê propagandayê geştir kir. Li hinek herêman jî wek li Dersim, Agirî û Dîyarbekirê berendamên Kurd ên serbixwe jî bi awayekî aktîv xebata

Leyla Zana di mitîngeka hilbijartinê de bi kurdî dipeyîve.

www.arsivakurdi.org

netewî germ û geş kirin. Gelê Kurd vê hevkarî û tevkariyê jî li pey xwe hişt û giranî dan ser doza Kurdistanê. Rewş weha bû ku êdî ne bi tenê berendamên welatperwer herweha yên ku li Kurdistanê berendamên partiyên ANAP. DYP, DSP û RP de jî bûn mecbûrman û di axaftinên xwe de behsa Kurd û Kurdistanê kirin. Di prosesa hilbijartinê de qanûnên Tirk di seran serê Kurdistanê de derbas nebûn. Hemû partî û berendamê wan ji ber ku çend deng (rey) bigrin bi hevdu re ketin hemberî û pêşbirikê.

Berî hilbijartinê, bi hîle û dekan dewletê nehişt HEP bikeve hilbijartinê. Ne bicihanîna mercên hilbijartinê şandan ku HEP wan mercan bi cih ne aniye û nikare bikeve hilbijartinê. HEP jî di nav xwe de biryar girt ku heger bi SHP'ê re li hevdu bikin û ew di lîsteyên xwe de berendamên wan di rêzên pêşîn de şan bidin, dê wê gavê hevkariya HEP û SHP pêk bînin. Û weha jî bû. HEP û SHP bi hevdu kirin û mirovên HEP'ê xwe di lîsteyên SHP'ê de wek berendam şandan. Di vê hilbijartina giştî de di lîsteyên SHP'ê de li herêma Kurdistanê gelek kesên welatperwer hilbijartina giştî qezenc kirin û bûn parlementer.

Di vê hilbijartinê de, ya herî balkêş yek jî ev bû, ku di civata Kurdan a nîvfeodal û ya mêr de jina Kurd di hêl û qada polîtîk de derkete holê. Li Dîyarbekirê jina serokê kevin ê belediya Dîyarbekirê Mehdî Zana, Leyla Zana û li Dersimê jî berendamê serbixwe mamosta Aysel Doğan. Ew ji malbata Seyîd Riza ye. Mamoste Aysel qasî 20.000 deng girt, lê bi çend sed dengan wenda kir. Lê, Leyla Zana, bi hinek hevalên din re, bi serfiraziyeke mezin hilbijartinê qezanc kirin. Leyla û çend hevalên din hem jî bi dengên tercîhkirî hatin hilbijartin. Ev bûyera terîhkirinê jî zanabûn û hişyarbûna neteweyê Kurd dide şandin. Xelk êdî ferqîyeta navbera kesan jî dibîne û dikare di vî warî de tercîha xwe bike.

"Tirs ber li mirinê nagre!"

Piraniya berendamên HEP'ê ku xwe di lîsteyên SHP de wek berendam şandan di hemû xwepêşandan û mitîngan de pirs û doza Kurdan bi zimanekî vekirî û bi awayekî bê tirs bi kurdî anîn zimên. Dema wan li hember hezaran qise dikir, bi hezaran temaşevan bi dengekî diqîriyan; " bijî Kurdistan û bijî gerîlla..." Ev jî baş dîyar dike ku neteweyê Kurd êdî di warê hişyarbûna netewî û pêşketina civakî de çiqas pêşketiye, merhele û mesafeke dûr û dirêj girtîye! Êdî jin bi zarokan ve baş têgehîştine ku "tirs ber li mirinê nagre." Terk li qaşlê tirs û sawê ketîye.

Di van çend salên dawî de, li Kurdistanê di aliyên zanabûn û hişyarbûna netewî, perwerde, kultur û civakî de, neteweyê Kurd gelek hat guhartin. Niha li Kurdistanê di aliyê têkoşîna piralî ve gaveke din jî hat avêtin. Heta niha Kurdan parlementoya Tirkiyê nekirbû qada têkoşîn a netewî. Bi salan in ku Kurd tên hilbijartin, lê bi tenê li parlementoyê rûnin û maeşê xwe digirtin. Carnan problemên herêmî yên ekonomîk dianîn zimên. An jî zilm û zordestiyên leşker û polîs protesto dikirin. Lê, di parlementoya çûyî de çend Kurdên welatparêz, li parlementoyê û li derê parlementoyê dengê xwe bilind kirin. Ji derê problemên ekonomîk, zilma leşker û polîs, behsa mafê netewiyê Kurd jî kirin. Lê niha di vê warê têkoşîna parlementerî de jî proseseke nû dest pê kir.

Di vê hilbijartina dawî de qasî 22 kesên Kurdperwer hilbijartinê qezenc kirin û bûn parlementer. Bi taybetî li bajarên Dîyarbekir, Mêrdîn, Batman, Sêrt, Şirnaq, Adiyeman û Mûş û Dersimê berendamên Kurd bi serfîraziyeke gelek mezin bi dest xistin. Partiyên din bi zilm, zor û hemû metodên hîle bikaranîn, lê dîsa nikaribûn parlementer derxin, an li hinek herêman bi zor yek-dido derxistin. Mirov dikare bêje ji derê du-sê bajarên Kurdistanê li tevayîya Kurdistanê kesên welatparêz an yên ku zêde propaganda Kurdayetiyê kirin qezanc kirin. Partiya SHP ji derê Kurdistanê, li herêma Tirkiyê gelek kêm deng girt. Hal bû ku berî hilbijartinê li gor texmînên lêkolînî, carnan ew dibû partiya sereke û carnan jî ya duyemîn. Pisporên polîtîk kêmstendina dengan ji bo SHP bi çend sedeman ve girêdan. Sedema herî sereke û mezin ji hevkariya HEP hat ku li herêma Tirkiyê Tirkên nîjadperest ji bo vê hevkariyê dengên xwe nedan wê. Rola Bülent Ecevit di vî warî de, gelek mezin bû ku wî, di her axaftina xwe ya hilbijartinê de digot " SHP bi PKK re hevkarî çêkirî ye. Ew dixwazin Tirkiyê perçe bikin... " Bülend Ecevîtê Sosyal demokrat, di vê hilbijartinê de nîjadperestiya xwe baş dîyar kir û gelê Kurd jî baş wî faşîstê bi maske naskir. Partiya wî û ya dîndar RP li Kurdistanê têkçûk. Mirov dikare bêje cara pêşî bû, ku Kurd ne li gor bîrû baweriya dînî û îdeolojî, lê, li gor bîrûbaweriya netewî û demokratîk bûn yek. Kurdperweriya xwe ya pak bi ser her tiştî û berjewendiya xwe ya şexsî ve girtin û vê yekê jî di jîyana xwe ya pratîk de nîşandan.

Koalîsyon divê...

Partiya herî ku zêde deng girt ya Süleyman Demirel (DYP) bû. Lê, ew jî nikare bi serê xwe hukimetê dabimezrîne. Li gor encama hilbijartina giştî, hejmara denggirtin û derxistina parlementeran weha ne:

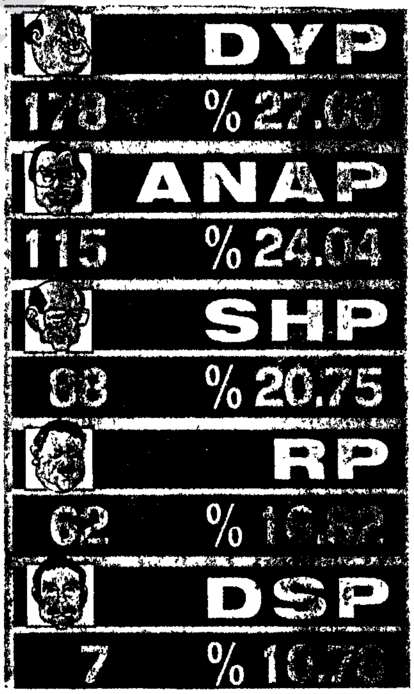

Li gor vê encama han li Tirkiyê tû partî nikare bi serê xwe hukimetê dabimezrîne. Divê hukimeteke koalîsyonî pêk bê. Wek ku dîyar e, partiya herî mezin ya DYP ye. Süleyman Demirel divê hukimeta koalîsyonî dabimezrîne. Ya herî girîn yek jî jê ev e, ku dê di parlemenyoyê de vê carê qasî 22 parlementerên Kurd ji bo mafê netewî û demokratîkê gelê kurd dengê xwe bilind bikin. Her Kurd benda wî dengî ye. Dengekî nû û yê Kurdperwer.

www.arsivakurdi.org

Li ser pêşangeha

Kurd - Gelê Qedexekirî

Hevpeyvîn li gel Serokê Federasyonê Vîldan Tanrıkulu

Kek Vîldan, di dema bûyerên Başûrê Kurdistanê de, Federasyonê gelek çalakî bidar - xistin, gelo ev pêşangeha jî çalakiyek bi wan ve girêdaye yan pirsa me ya Netewî dix - waze bi awayek giştî bêne ber çavan ?

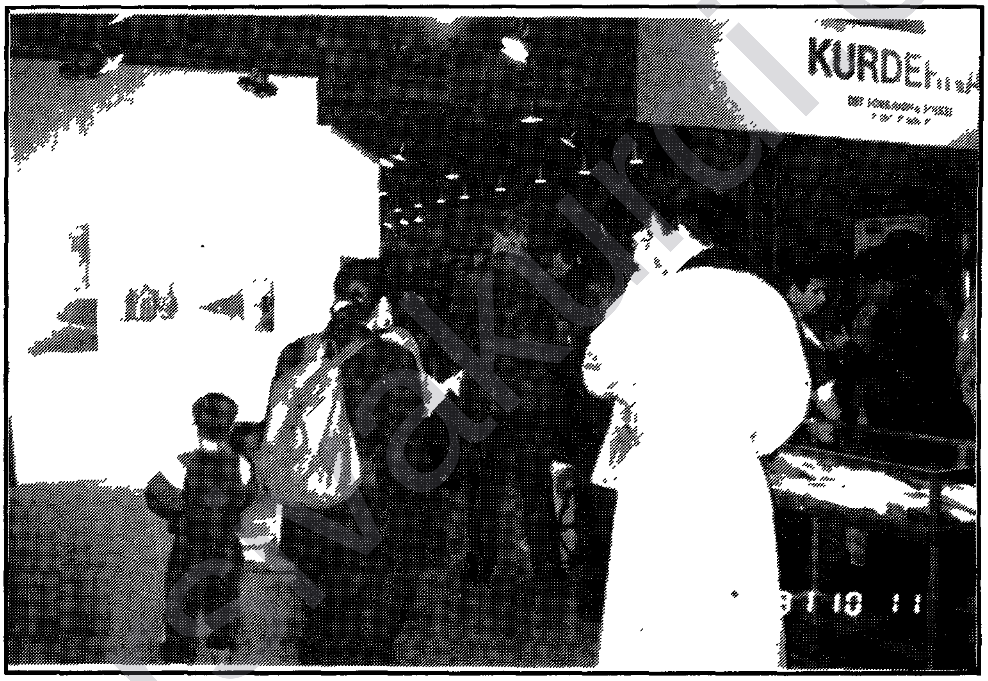

Bûyerên li Başûrê Kurdistanê, rewşa gelê Kurd, bi awayek pir vekirî û bi îmkanên teknolojiyên pêşketî di warê çapemenî de, li tevayi - ya dunyayê bû nuçeyek herî giring û kete her malî. Ji aliyê din ve jî, bûyerên pêkhatî di dîroka Kurdistanê ya nûjen de, yek ji trajediyên herî mezin bû. Ev yek, berpirsiyari - yên giran derxist pêş me, Kurdên li derveyî welêt dijîn. Çalakiyên ku Federasyon bi gelek rê - xistinên Kurd û yên biyanî re bidarxist ji bo piştgirî û alîkariya gelê me li Başûrê Kurdistanê, ji destpêka bûyeran heta îro, berdewama xebata Federasyo - nê ya bi sebr, ku îro di sewiyek din de tê meşandin e.

Sewiyek din dibêjim, ji ber ku ji alîyek ve trajediya gelê me bi xwe re îm - kanên nû peyda kir - di warê xebata alîkarî û piştgiriyê de. Raya giştî ya cîhanê bi van bûyeran ve pirsa Kurd hîn ji nêzîktir nas kir û li ser agahdar bû. Ji aliyê din ve jî, bûyerên li Başûrê Kur - distanê bi naveroka xwe, berpirsiyari - yên her welatparêzek Kurd hîn zelaltir û girantir kir. Ji ber van sedemên, ku min binav kir - ev pêşangeha wêneyan û çalakiyên din li gel vê pêşangehê ji aliyek ve, bi awayek giştî berdewama xebata Federasyonê ya bi salane, ji bo têkoşîna Neteweyî ya gelê me û bi taybetî jî berdewama ew çalakiyên ji destpêka bûyerên Başûrê Kurdistanê hatin bidarxistin in.

Tiştekî bala min kişand, di rojnameya, ku tê belavkirin de, rojnameva - nên Swêdî ku çûne Kurdistanê, bi awakî hîssî bûyerên li welatê me tênin zimên. Kek Vîldan, rola vî tiştî li ser raya giştî ya Swêdî, tu çawa dibînî?

Berê ez dixwazim diyar bikim, ku ev alîkarî û daxwaza rojnamevanên, ku di amadekirina vê pêşangehê de beşdarî kirine tunebûya ; mumkune ev xebat di demek we kurt de, nehatibane ama - kirin. Rojnamevanan bi xwe, piştî ve - gera xwe ji Kurdistanê têkilî bi Fede - rasyonê re danîn û daxwaza xwe ya bi - karanîna materyalên û hîssên ku bi xwe re, ji wan bûyeran anîbûn, bikar bînin. Ev daxwaza wan, bi armanc û planên me ve - ji bo xebat û peyda - kirina piştgirî û alîkariya gelê me ve hate girêdan. Ev yek bû destpêka hazirkirina pêşangehê û materyalên din ên ku li seranserê Swêdê wê bên nîşan - dan. Wekî di pirsa te de jî diyare, di maqaleyên xwe de, wan hîssên xwe û serpêhatiyên xwe anîne zimên. Ev yek bê gûman, hîss û serpêhatiyên ku bingeha xwe ji normên însanî, ya civata Swêd digrin e. Ji ber vê yekê jî, baweriya min ev e, ku temaşekarên pêşan - gehê û xwendevanên rojnamê, dê para xwe ji wan hîss û serpêhatiyan bigrin.

Bi kişandina Swêdiyan a nav vî karî, Federasyonê çi armanc daye pêşya xwe ?

Baweriya min ew e, ku li Swêdê û her wusa li welatên din jî - Pirsa nete-

weyî ya gelê Kurd di ser û mêjiyên insanan de, bi her aliyên xwe zelal nebe, gotinên Kurd û Kurdistan di nav Swêdiyan de nebe xwedî naverokek berbiçav û konkret, peydakirina piştgiriyek fereh û berdewamî di her sewiyê de (insanî, siyasî, dîplomatîk) gelek zehmete. Loma jî, yek ji armancên giringtir a ev xebata han, bi beşdarî û alîkariya wan Swêdiyan - zelalkirina gotinên Kurd û Kurdistan, ji bo raya giştî ya Swêdê ye. Pirsa Kurd û bingeha Trajediya Biharê ya îsal a gelê me li Başûrê Kurdistanê, bi awayek zelaltir bê naskirin û dema gotinên - Kurd û Kurdistan di danezanên ragihandinê (masmedia) de neyên bikaranîn jî, ev Pirs akkualîteya xwe bi awayên din bidomîne. Ev yek, li Swêdê piştgiriyek gelerî ji bo gelê me, wekî ku di salên '60 û '70 - yan de ji bo gelê Wîetnamê hatibê peydakirin, dê peydabike. Pêwistiya têkoşîna gelê me, ji her kesî zêdetir, ji bo tevgerek piştgirî bi vî awayî heye.

Beşdariya Swêdiyan di çalakiyên, ku çi ji alî Federasyonê ve tenê - wekî meş û civîn, çi jî bi koordîne û hevkariya Komîta Swêdiyan ji bo Mafê Mirovatî ya Kurdan bibe - wekî Gala ya piştgirî ji bo Kurdistan di 26 - ê gulan a 1991- ê de û yên din pêngavên giringin, ji bo peydakirina - piştgirî ji bo gelê me - yên ku me li jor bi nav kir.

Hêvî û baweriya min ew e, ku : ev pêşangeh, li gel çalakiyên bi pêşangehê re, wê vê xebatê pêşvetir bibin.

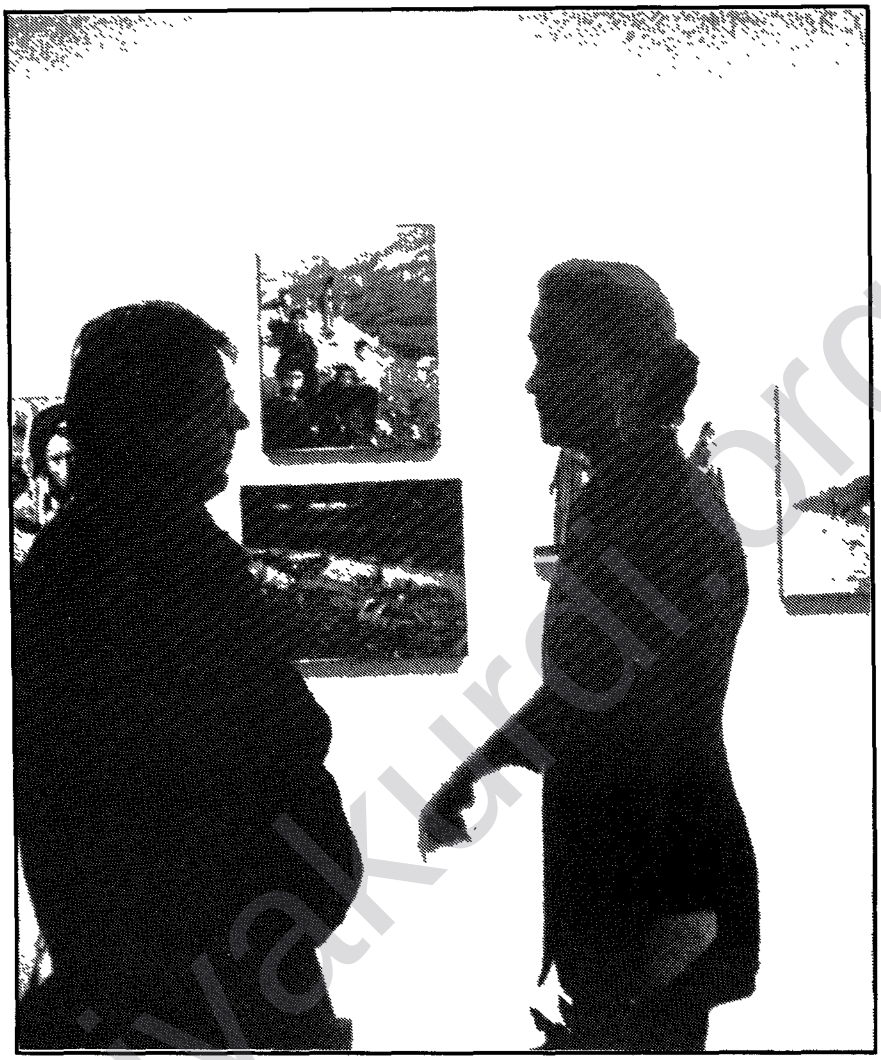

Wêneyek ji pêşangeha : Kurd - Gelê Qedexekirî

Ev pêşangeh, gelo li Swêdê wê çend fereh bê nîşandan û we projeyek çawa daniye pêşya xwe ?

Di destpêkê de armanca me, ew bu ku, pêşangeh bi kêmanî li 10 - 15 bajarên mezin bê pêşkeşkirin. Ji bo vê yekê jî, di 06.06.1991 - an de bi nameyek ji komelayên endam re, daxwazî hat kirin, ku li bajarên xwe haziriya vê yekê bikin û Federasyonê bidin agahdar kirin. Lê, mixabin heta nuha tenê ji çend komeleyên endam bersiv hatiye û di wan bersivan de jî, tarîxa ku ew dixwazin nîşan bidin ne diyar e. Li gor planên me yên destpêkê, pêşangeh divîya bû, di destpêka meha îlonê de hazir bûya, lê ji ber çend problemên fînansmanê vê xebatê, dereng ma û wekî tê zanîn di 11.10.1991 - ê de li Stockholm ' ê hate vekirin. Pêşangeh bi alîkariya Kulturrådet, Kulturhusset ABF hatiye amadekirin û hevkariya me, bi van sazgehan re, ji bo ger a pêşangehê her berdewam e. Bi nameyek jî, tevayiya muzeyên li Swêdê ji pêşangehê hatine agahdarkirin, ji bo ku plan a tarîha gera vê pêşangehê bê çêkirin. Di vi warî de, bê gûman, komeleyên endam ê Federasyonê rolek giring dilîzin û baweriya min ew e, ku bi vê berpirsiyariya xwe rabin. Wekî xwediyê vê pêşangehê, komeleyên endam ên Federasyonê, bi awayê amadekirina semîner, çalakiyên kulturî û hevkariya muze û sazgehên din ên Swêdê re, vê xebatê birêve bibin.

Hûn ji vê pêşangehê, hêviyên çi en - caman dikin ?

Pêşangeh bi xwe û xebatên din li gel vê pêşangehê, wekî min berê jî binav kir - Pirsa Neteweyî ya gelê me, di serê gelek Swêdiyan de zelaltir bike û piştgiriyek aktîv ji bo têkoşîna gelême peyda bike.

Heta îro gelek kesan li pêşangehê meyze kiriye, gelo çi dîtin û raman di serê temaşekaran de hiştiye - vê pêşangehê ?

Gelek beşdarên vekirina pêşangehê, çi Swêdî û çi jî Kurd û kesên ku li pêşangehê paşî temaşe kirine, çi ji alî fikir ve û çi jî, ji alî qalîteya hunerî û teknîkî ve, ev xebat pir pozîtîv dîtin e. Bê gûman ev yek, ji bo me dibe teşwîqek baş, ji bo perspektîfên xebata Federasyonê. Bi vê yekê, ez naxwazim bibêjim ku, tu kêmanî yan xeletî tune ne, lê dîtin bi giştî pozîtîv in.

Kek Vîldan, gelek spas ji bo agahdarî û enformasyona te dayî me, di derdora pêşangehê û amedekirina wê de.

Zor spas !

Amadekar : Loran Cengîn

Li başûrê Kurdistanê

ÇI DÎTIN Û ÇI BIHÎSTIN

Gelek Kurd ji Swêdê diçin Kurdistana Başûr û bi paş ve tên. Di van rojên dawî de Nasir Razazî, Kovan (li ser navê Bere beşdar bû), Cemşîd Heyderî û Sîrvan jî çûbûn Kurdistanê û hema hema li seranserê Kurdistana Başûr geriya bûn. Ji wan çend kes li gelek bajar û cihan konser, semîner û civîn çêkiribûn. Wan bi gel re sohbet kiribûn keser, êş, daxwaz û hêviyên wan guhdarî kiribûn. Ji rewşa welat foto û fîlim girtibûn û anîbûn Swêdê. Redeksîyona Berbangê xwest ku bi wan hevalan re, li ser rewşa Kurdistana Başûr kombûnekê sohbetî pêk bîne. Ji Berbangê jî Loran Cengîn û Amed Tîgrîs beşdarbûn. L. Cengîn kombûna sohbeteî îdare kir. Em bi kurtasî vê sohbeta ha li jêr pêşkêş dikin.

Berbang: Wek em hemû pê dizanin, ji meha adarê ve heta niha hukimeta Îraqê li Kurdistana Başûr kontrola îdarekirinê winda kirîye. Gelo Bere (cephe) an hêzên Kurd di şûna vê valabûnê de çi îdare danîne an ava kirine? Organên îdarekirina herêmê çi ne?

Nasir Razazî: Bi dîtina min divê mirov berê behsa şêweyê raperînê (serhildanê) bike. Raperîn xwe bi xwe dest pê kir û paşê hêzên pêşmêrge ketin navê û girtin bin kontrola xwe. Raperîn bi tenê ne li Kurdistanê bû; herweha li başûrê Îraqê şîîyan jî desthilda. Niha jî di navbera hêzên çep û yên netewî û demokratîk de dîtinên cuda cuda hene. Yên netewî yanî wek yên ku di nav Bereyê Kurdistanê de dixwazin diberxwe bidin û bi aliyê din de jî bi rejîma Bexdayê re guftûgoyan pêkbînin. Lê , yên çep dixwazin xelkê Îraqê komê serhevdu bikin û rejîma Îraqê bixin. Yanî ew naxwazin bi Saddam re guftûgoyan çêbikin.

Kovan: Li Kurdistanê kontrol roj bi roj tê guhartin. Barê bingehî û giştî yên jîyana gel e. Li navê qanûn tunin. Qanûna dewleta Îraqê niha nayên bi karanîn, lê qanûnên Kurdan jî tunin berî demekî Bere gelek lawaz (qels, zeyîf) bû, lê ji mehek şûn ve gelek ber bi başiyê ve diçe.

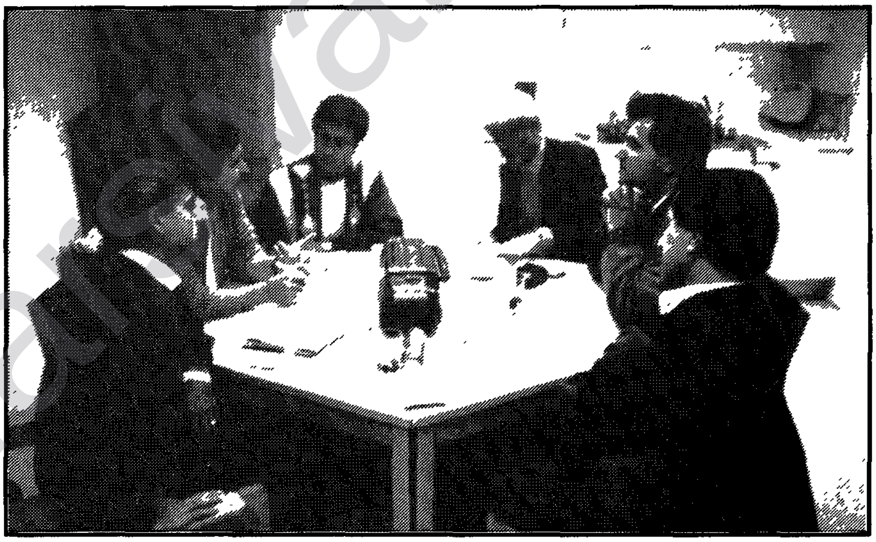

Cemşîd Heyderî: Nasir got di serî de li Kurdistanê hêz tune bûn, lê mirov divê hoyan bide ber çavan. Belê her çiqas hêz bi awayekî vekirî nexwuyabûn û qels bûn jî, lê dîsan bi dizî li gund û bajaran rêxistinên wan hebûn.

Sîrwan: Ez taze ji Kurdistanê têm, hê hefteya min tije nebû. Bere dest bi organîzekirina gel kirîye. Belediye hene û dixebitin. Dibistan herweha. Bere polîsê parastin, nasname (kîmlik) û paspaport kontrolkirinê jî avakirîye. Dixwazin leşkerên îdarî çêbikin. Dest bi çekirin û tamîrkirina çekna kirine û di vî warî de qursên hînkirin û perwerdeyî vekirine û carnan wan qursan di TV de jî şan didin.

Cemşîd Heyderî: Dezgeh (muesese) û îdareyên ku hene hîn jî yên kevin in û bi aliyê aborî ve jî bi dewletê ve girêdayî ne. Niha dewlet nikare wan kontrol bike. Ew di bin kontrola Bere de ne. Dixwestin li Dihok û Zaxo qeymeqam hilbibjêrin, lê ez nizanim çi bû.

Kovan: Di bingehê xwe de tixûbên kontrolê ne bi paralela 36-an ve girêdayî ye. Hinek cih hene ku di nav paralela 36-an de ne lê kontrol di destê Îraqê de ye û hinek cih jî hene ku li derê paralela 36-an de ye, lê, kontrol di destê pêşmêrgeyê Bere de ye. Wek Xaniqîn, Kerkûk... Lê mirov dikare bêje ji %70-80 axa Kurdistanê di bin kontrola hêzên Bere de ye.

Cemşîd Heyderî: Belê otorîte di destê hêzên pêşmêrge de ye

Berbang: Gelo hêviya xelkê çi ye, li gel guftûgoyên Bexdayê ye an na?

Sîrwan: Li Kurdistanê ji her pîşe (meslek) û çînî li gel raya Bere re ye. Wek mînak Hakimê bajarê Silêmaniyê bi xwe, li ser navê Bere, di nav delega-

www.arsivakurdi.org

syona guftûgoyan de çûbû Bexdayê.

Nasir Razazî: Xelk ne li dij guftûgoyan e,lê Bere û hêzên Kurdistana Îraqê xelkê ji guftûgo û bûyeran agahdar nakin, bi dizî digrin. Xelk ji vê yekê eciz e. Pêşmêrge bi xwe tiştek nizane.

Kovan: Di destê me SIFO an jî statkstîk tunin, ku mirov bizanibe ji sedî çiqas li gel û ji sedî çiqas jî li dij guftûyoyan in. Ra û hêviya xelkê bi ya pêşmêrge ve li gel guftûgoyan in. Lê dibe ku hinek li gel Bexdayê gutûgoyan nexwazin. Bere xelkê di derheqê guftûgoyan de bi radyo û belavokan agahdar dike. Heta bi telefonê me yên Ewropayê jî di demê de agahdar dikin.Belê bi şewekî aktîv guftûgo hatine rawestanin, lê bi şêweyê name û nivîskî her berdewam e.

Nasir Rezazî: Ez ji kek Kovan dipirsim kengê û çawan xelkê ji guftûyoyan agahdar kirin?

Sîrwan: Ez dixwazim bersiva te bidim, ji ber ku ez niha ji Kurdistanê têm. Niha hem Partî û hem jî Yekîtî Nîştîman di cîh de hem endamên xwe û hem jî xelkê agahdar dikin.

Nasir Razazî: Piştî ku guftûgo têkçûn weha bû çavên min. Berê tiştekî weha tunebû.

Cemşîd Heyderî: Heta Konferansa Şaqlaweyê agahdarî digihêşt xelkê. Di kombûnê de Bere biryar girtibû, ku li Bexdayê delegas yon û hukimeta Îraqê dema li ser kîjan xal bi hevdu bikin, dê wê ji raya gel re eşkere bikin. Lê, di dema guftûgoyan de Bexdayê vê biryarê qebûl nekir û got ku " heta ku em li ser hemû xalan li hevdu nekin, dîyarkirina xal bi xal nabe." Rojnameyên Îraqê yên rojane her roj dihatin Kurdistanê. Wan li gor xwe dinivîsand. Lê Bere tiştek ne digot û ne dinivîsand. Divê xelk ji Bere fêr biban, ne ji Îraqê û dezgehên din. Piştî civîna Mam Celal a Hewlêrê ya Tebaxê êdî her kes behs dike.

Niha bîr û raya Celal Talabanî û ya Mesûd Barzanî di vî warî de ne yek e. Celal Talabanî dibêje, "xelk guftûgoyan naxwaze" û Mesûd Barzanî jî dibêje, " na gel guftûgoyan dixwaze." Lê, ya herî dilxweş ew e, ku herdu hêzên sereke çi dibe bila bibe, bi yek alî bi rejîma Îraqê re rûnanin. Divê bi hevdu re biryar bigrin û bi hevdu re hereket bikin. Ya herî baş jî ev e.

Berbang: Baş e, dê daxwaza gel çawa bê zanîn? Gelo dê referandûm çêbe?

Kovan: Meseleya referandûmê hîn baş ne dîyar e, lê bi telefonê ji me re gotin, hewldaneke weha heye. Mesûd Barzanî dibêje ku, heger me vê meseleya berdewambûna û ne berdewambûna gutfûgoyan di nav xwe de bi hevdu kir, wê demê em serî li referandûmê naxin, lê heger me bi hevdû nekir, wê demê divê em herine referandûmê.

Berbang: Wek em pê dizanin zivistan hat. Kurdistan wêran e û avayî û xanî nînin. Xelk tazî, birçî û li der e. Gelo hêzên Hevkar (Mutefîk) an jî Bere ji bo penaber û derbederan xanî çêkirine an jî xelk bi xwe di vî warî de di nav çi xebat û lebatê de ye?

Nasir Razazî: Heta 2 meh berê jî li navçeyên azadkirî tû xanî an avayî ne hatibû çêkirin. Lê belê, xelkê li hinek cihan bi teneke û textikan ji xwe re wek holikan tişt çêkiribû. Di gotin û hêvî dikirin ku, dê Ewropî ji me re xaniyan çêbikin.

Sîrwan: Na, niha FN (Koma Neteweyan) li hinek herêman dest pê kirîye, li gor hejmara malbatan, texte, çînko û malzemeyên xanîlêkirinê li xelkê belav dikin. Yên ku dikarin bi xwe yên ku nikarin jî, bi alîkariya FN an jî bi alîkariya pêşmêrgeyan ji wan re xanî ava dikin. An jî tamîr dikin. Heger weha dom bike, ez bawer im dê heta 2-3 mehan bikarin ji bo derbasbûna zivistanê tedbîr bigrin.

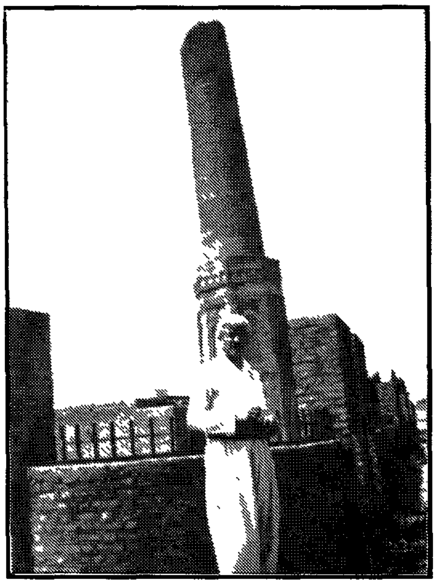

Berbang: Heger ev rewşa sîyasî li Kurdistana Başûr û Îraqê çend salan weha dom bike û bi guftûgoyan

www.arsivakurd.org

negîhêne encamek, gelo Bere û hêzên Kurd dê ji bo çareserkirina pirsa Kurd, polîtîkayekê çawa bidine pêş xwe?

Kovan: Polîtîka Bere ne şer û ne jî aştî ye. Ji ber ku herdu jî ne bi me ve girêdayî ne. Ax di di bin destê me daye, lê dunya bi me re alîkariya sîyasî nake. Sê milyon Kurd niha perîşan in. Projeya Bereyê Kurdistanê ew e , ku xelkê Kurd, xwe bi xwe, xwedî û îdare bike. Ji ber ku tecrûbeyê me hene Ji sala 1981'ê û heta 1987'an deverên berfirehên azadkirî îdare kiriye. Niha rewş komplekstir e. Dirgayê rewşa, Tirkiye, Suriye, Îran û heta girêdayê rewşa cîhanê ye. Divê Kurd yek bin û nehêlin ku hukim û îdare bikeve destê hezên din. Wek em pê dizanin gelek plan li ser Îraqê hene. Dixwazin wê bikin wek Lubnanê.

Nasir Razazî: Bi aştî pirsa Kurd çareser nabe. Heta ku mafê çarenûs neyê girtin, pirsa Kurd çareser nabe. Divê em raya giştiya cîhanê bistînin. Bi otonomiyê ev yek çareser nabe....

Cemşîd Heyderî: Dema bi riya aştiyê pirs çareser nebe, paşî dîsa, mirov dikeve nav bela û probleman. Ji bo avakirina Kurdistanê jî aştî pêwîst e. Hukimeta Îraqê dibêje ku tevayiya Îraqê wêran bûye. Kurdistan jî herêmek jê ye. Yanî ji bo Kurdistanê xalekê taybetiyê avabûnê nîne. Heger guftûgo bi serbiketa hukimatê ji bo Kurdistanê musaeda alîkarî ya taybetî bikira. Programa Bere otonom e. Divê mirov li gor programa Bere gotûbêj bike.

Berbang: Piraniya ew kesên ku diçin Kurdistanê û tên dibêjin ku " li Kurdistanê dizî, talan û werankirinekê bê ser û ber heye." Gelo ev rast e?

Cemşîd Heyderî: Belê pêşî li nav bajêr gelek bûn, lê niha rê lê girtine. Li Kurdistanê bi tenê hêzên pêşmêrge çekdar nînin. Lê niha pêşmêrge kontrol dikin. Kak Mesûd bi xwe li Silêmaniyê di axaftina xwe de dibêje " "Divê em di vî warî tedbîr bigrin û hûn ji me re alîkariyê bikin ku dizî û talan nebe."

Kovan: Rast e, di destpêkê de talanên mezin bûn. Bere pêş lê girt. Di destê hêzên Kurd de qanûn tune bû. Bi urf û edetan herêma Kurdistanê îdare dikir. Lê niha pêş lê girtine û bi awayekê pozîtîv dimeşe. Divê qanûn bên sazkirin.

Sîrwan: Komîteyên şoreşê hene otomobîl û kamyonên ku di sînoran de derbas dibin kontrol dikin. Bi taybetî sînorê Tirkiye û Îranê. Li nav bajaran jî kaxezên otomobilan kontrol dikin. Mesela yê ku otomobîlek bidize 10 sal ceza didinê. Bi taybetî di van hefteyên dawî de qet bûyerên weha çênebû.

Cemşîd Heyderî: Ew projeya ku Kak Amed behs kir projeyekê nîv eskerî bû, ne ya enerjî. Heger hukimeta Îraqê wê 400 metre bilind bikira, demê dê navçeyekê gelekê mezin binav bûbûya. Di wê projê de gelek kamyon, buldozer û aletên din hebûn. Di projê de çêkirina 200 xaniyên modern hebûn. tê gotin ku ev firotine axayek û axa jî firotiye Îranê. Lê çiqas rast e yek nizane. Îspat tune, lê xelk dibêje firotine...

Berbang: Belê, di nav rewş û hoyên hewqas dijwar de, gelo rewşa çapemenî û hunermendiyê çawa ne?

Cemşîd Heyderî: Heta meha 8-an rewşa çapemeniyê li Kurdistanê gelek ne baş bû. Mirov dikare bêje hîç tiştek derneçûbû. Li Hewlêr çapxenekê gelek mezin hebû, hêzên Kurd dikaribûn li wir tiştên xwe çap bikin, lê mixabin nekirin. Lê, piştî meha 8-an kovar û weşanên Kurd dest bi weşanên xwe kirin. Wek ku wê rojê min dît rojama Xebat, Rêbazî Nîvê, Şerare, Rêgahî Azadî, Alayê Azadî, Rêgahê Kurdistan, Berey Kurdistan derketine... Li Dihok, Hewlêr, Şeqlewa, Silêmaniyê Yekîtiya Nivîskar, Yekîtiya Jinan, Yekîtiya Xwendekar û Hunermendan hene.

Berbang: Bi dîtina we, ev dirêjbûn û têkçûna guftûgoyan, ji bo Kurdan baş bû an ne baş?

Cemşîd Heyderî: Dirêjbûn di xizmeta Kurd de nîne.

Kovan: Bi raya min ev diçe, lê carnan pingar dibe. Berdewambûn erênî ye. Pozîtîv e. Her çiqas guftûgo dîrekt hatibin birîn jî, lê bi awayekî din dimeşe. Wek name û tiştên nivîskî...

Berbang: Ji bo hatin û agahdariyê, em ji we re spas dikin!

Hemû : Spasxweş!

www.arsivakurd.org

Buhayê qisekirina kurdî :

50 - 100 milyon e

▮ Qanûna 3717'an ne qanûna afûyê ye.

▮ Ev qanûn ne demokratîk e.

Avûqat Mustafa Özer û Sezgin Tanrıkulu, sekreterê Baroya Abûkatên Dîyarbekirê, di 13'ê meha 10'an de li ABF'a Stockholmê bi gotinên jorîn dest bi agahdarîya xwe dikirin.

Li ser vexwendina Federasyona Kurd, herdu avûqat, ji bo agahdarîya li der heqê qanûna 3717'an hatibûn Swêdê. Avuqatan bi alîkariya Federasyona Kurd, di nav wextek kurt de hinek hêzên demokrat û însanî yên Swêdê agahdar kirin. Di 13'ê de Çirî de jî, ji Kurdên re di derheqê qanûna 3717'an, bi navek din, qanûna terorê de semînerek dan.

Avûqatan digotin, ev qanûna di nav toz û talaza şerê Xelîcê de, di nav şevekê de hatiye qebûl kirin. Hêzên demokratîk fersend nedîtin ku li dij vê qanûnê derkevin.

Li gor avuqatan, hukmatê, qanûna 141, 142, 163 û 2932'an ku bi zimanê kurdî weşan qedexe dikir, ji navê rakiribû. Lê bi qanûna terorê kurdî cardin qedexe dibû. Û sucên ku diketin nav çarçova 141 û 142'an bi awakî din, di nav qanûna terorê de cîyên xwe digirtin.

Li Tirkîyê, yên ku dixwazin bi darê zorê sazûmana sîyasî hilweşînin gor madeye 146'an mahkeme dibin û yên dixwazin dewletek serbixwe ava bikin jî, gor madeya 125'an mahkeme dibin. Lê li gor qanûna terorê, yen ku ji madeya 146'an ceza xwaribûn hatin berdan, yên ku ji madeya 125'an ceza xwaribûn hîn li hundir in. Mustafa Özer digot, ger herkes li hember qanûnan wekheve, ev ferqîya ji bo çi ye?

Di qanûna terorê de xala 8-an şûna 2932-an digre. Ji vî pêde, yên bixwaze di mîtîng an di cîhê resmî de bi kurdî bipeyive, divê xwe ji cezayek navbera 2-5 salan re amade bike, bi serve jî cezayê peran tê. Ew jî di navbera 50-100 milyonî de ye.

Piştî derketina qanûna terorê, muxalefetek xurt li dij vî qanunê çêbû, ji ber vê yekê SHP'ê ji bo guhertina vê qanunê li gel mahkema bilind dawe vekiribû. Gor abûkatan, divê mahkema anayasayê piştî helbijartinê biryarek bigirta.

Qanûna terorê çi ye? (*)

Meclîsê ev qanuna di 12'ê Nîsan 1991'î de qebûl kir. Navê wî yê eslî, "qanûna li dij terorizmê" ye. Li gor vê qanûnê, "...çi bi nivîs û çi bi devkî, tehdît, tirsandin, cebîr, şîddet, welat parvekirin..." di nav çalakîyên terorê de tê qebûlkirin.

Bi derketina vê qanûnê, 140, 141, 142 û 163-an ji navê hatrakirin. Qanûna 2932'an ku, di dema cûntayê de hatibû qebûlkirin, bi zimanê kurdî ve çap û çapemenî qedexe dikir, herweha hat rakirin. Lê di nav qanûna nû de, qedexekirina zimanê kurdî, bi xala 8-an cardin cîyê xwe digirt.

Bi vî qanûnê re, yên ku berî 8'ê Nîsanê cezayê îdamê girtibûn û 10 sal razabûn, yên ku cezayê muhebetê girtibûn û 8 sal razabûn û yên ku 10 sal ceza xwaribûn û 1/5 razabûn, divê bihata berdan.

Piştî vê qanûnê, hukimata, li hundur û derveyî Tirkiyê de dest bi propoganda dikir. Hukmatê digot. "Va ye me demokrasî anî. Me qanûnên 141, 142 û 163-an ji navê rakir. Me partiya komunîst serbest kir. Bi rakirina qanûna 2932-an, me zimanê kurdî jî serbest kir. Me cezayên darvekirinê da rawestandin û beşek ji girtîyan serbest berdan. Bi vê qanûnê re me demokrasî anî Tirkîyê..."

HESEN

(*) Ji bo agahdarîya fireh li hejmara 3-4/91-an a Berbangê binêhire.

www.arsivakurd.org

Hevpeyvînek bi advukat M. Özer û S. Tanrikulu re;

Li ser rewşa girtîxanan

K. Bizaw

1-Rewşa girtîgeha Dîyarbekrê û girtîgehên dîn yê îroyîn çawa nin? Dervedan (îtîraf) û îşkence hîn jî tê bikaranin?

- Di rewşa îroyîn de ci li girtîgeha Dîyarbekrê û ci li girtîgehên dîn, yên herêma me, bi awayekî vekirî îşkence naye kirin. Lê, çaxa ku li ba polis pirsvekirin (ifade) dibe îşkence têt bikaranîn. Piranîya girtîyan çaxa ku derdikevin mehkemê, birînên xwe yên îşkencêyan nîşanê endamên mehkemê didin. Em jî dibînin. Di pirsvekirina (îfada) li ba polîs de tu farkîya tirk û kurd naye kirin îşkence tê bikaranin. Girtî çaxa ku terin girtîgehê rihet dikin. Li girtîgehan, rojên serlêdanê û dîtina advukatan normal têkirin. Li gor dema 12' ê îlonê nuha hîn rihettir e.

2-Di girtîgeha Dîyarbekrê de bi tahminî çiqas kes dimînê? Dilkirinên bi girseryî dibin?

-Îro di girtîgeha Dîyarbekrê de navbeyna 450-550 kes dimîne. Di navbera mehkemên orf-i îdarî û mehkemên parêzgeha Devletê (DGM) de ferk heye. Davayên li mehkema parêzgeha devletê hîn zû diketin. Girtîyên ku piştî mehkeme cezayên xwe tespît bûne di cî de dişînin girtîgehên dîn.
Dilkirinên bi girseyî, bi piranî li mintikên bi çûk û gundan dibin. Bi taybetî ev gundîyên ku ji peşmergan re nan, av û h.w.d alîkar dibin. Hine caran tewayîya gundîyan bi hew re digrên dibin. Girtîyên li girtîgeha Dîyarbekrê ji %80 ê î ji gundan tên. Ji wan jî %90 i wan ji pirsa PKK'ê hatine girtin. Tabii piranîya wan ji bo ku PKK'ê re alîkarî kirine tên girtin.

3-Li hember kirinên di girtîgehande dibin, hin dazgehên demoqratîk û komela ji bo mafên mirovî di revşa îro da xebatek çawa dimeşînin û astengên li hember wan ci ne?

-Hezên devletê yên resmî, bi çavekî baş li Komela ji bo Mafên Mirovî û dazgehên dîn ku li hember îşkence û kirinên din disekinin meze nakin.
Ji bo ku xebatên wan dazgehên demoqratîk hertim pêşî li tê girtin, zahmetîyên cûr be cûr dibînin. Di van 8-9 salên dawî de di nav cıvata me da li hember kirinên di girtîgehan de dibin bihîstokîyên mezin hene. Bi taybetî malbatên girtîyan her tim çavên wan li girtîyan nın. Lê, di rojên îroyîn de bêdengîyek heye. Heta nûha girtîgehên derweyî yê Dîyarbekrê jî tû lêdan û tadayên bûyî min nebihîstîye. Lê, sibê ci dikare bibe tu kes nuha da nikare bizane.

4-Di meha Nîsanê de derxistina qanûna li dij-terorê ji bo girtîgehan ji bi pir benda ve tijî ye. Ew kanûna ji bo girtîgehan tê ci mane?

-Di wê Qanûnê de bendên ji bo girtî û girtîgehan yên negatif pir in. Lê, bi taybetî li girtigeha Dîyarbekrê de hîn jî di pratîkê de jîyan nedîtîye.
Wek; serlêdanîya vekirî, bi derve têkilî dayin; qedexe ye li gor bendên wê qanûnê. Li gor vê dibe yek hûcre ji bo yek yan ji dû-sê kesan be. Ji bo derxistina der ya ji bo hava helînin ye girtî yek û yek derxînin derwe.
Ew bend ji bo girtîyan niqten pir negatif in. Dixwezin têkilîyên girtî bi giştî, bi dinya ye re kût bikin. Lê ji derketina wê qanûnê heta roja iro di pratike de tû nehatîye bikaranîn. Em her tim muvekilên xwe dibînin. Jîyana wan ya rojane normal berdewame. Guhartinek hebûya, yên ji me re, mehkeme re bihata gotin. Lê, ew nayê wê mane kû ew yê bi kar neynin. Eger ew wê bi karbînin jîyana girtîyan pir nexwaş dibe.

5- Bi derxistina qanûna li dij-terorê de ben da 4.an de derwayî girtîyên siyasî hemu girtîyên dîn û katîlên faşîst hatin berdandin. Bi rîya îtîrazên li mehkema dadgehê ya bilind(anayasa mahkemesi) ew kesên kubi benda 146" an ve hatîbûn girtin û girtîyên sîyasîyen tirk jî hatin berdandin.
ji bo di binîve rakirina qanûna li dij-terorê îtîrazên din li mehkema dadgeha bilind re hatine kirin. Hûn bawer dikin ku, ew girtîyên kurd yên sîyasî ku ji benda 125 an ve yên bi derxistinê û mûebbet ve hatine ceza kirin, şansen wan yên berdandinê heye? Anjî dadgeha bilind wek benda 146an da bû, dikare ji bo benda 125an jî derbas bibê ?

- Ew bawerin yê derbas bibe. Ji ber ku ew kesên ku ji benda 146 an bi sinorkirin demek ceza xwaribûn çava xirab kir. Ew sedeman ji bo yên jî benda 125 an ji yê derbas bibe.
Em îtîraza ku li mehkema dadgeha bilind re hatîbû kirin ji bo 125 an ji hatibûya kirin nûha ew kesên ku ji benda 125' an ceza xwarine, ew jî yê nuha hatîbûna berdandin.
Mehkema bilind yê wan rojên pêş me biryarên xwe leşkere bike û ew kesên ku ji benda 125 an de hundûr da ne vê bên berdandin.

www.arsivakurdi.org

"Bêdengî nîjadperestan bi hêz dike!"

Şerefxan Cizîrî di sala 1973 - 1974-an de li Nisêbînê lîseyê Diqedîne. Di 1975-an de tê Swêdê. Ew, li Swêdê di sala 1976-an de dest bi unîversîta Stockholmê dike û 1986-an de jî li unîversîta Stockholmê xwendina xwe temam dike û li ser dîrokê mastira xwe çêdike.

Ji aliyê din ve jî ew li Swêdê bi aktîvî dikeve nav xebatên polîtîk. Di sala 1982-an de dibe endamê Partiya Çepên Komunîst. Ew, heta sala 1985-an li herêma Botkyrka serokatiya Partiya Çepên Komunîst dike. Di 1985-an de, di nav partiyê de dest bi xebata profesyonelî dike. Di hilbijartina 1985-an de, li belediya Huddîngê di lîsta Partiya Çepên Komunîst de berendam tê pêşkêşkirin. Di 1988-an de jî, dîsa di lîsteya Partiya Çepên Komunîst de hem berendamê parlementoyê û hem jî berendamê belediya Huddîngê tê nîşandan. Di vê hilbijartinê de Şerefxan di lîsteya belediya Huddîngê de qezenc dike. Îsal dîsa ew di lîsteyên Partiya Çep (Partiya Çepên Komunîst salek berê navê xwe guhart û kir Partiya Çep) ya parlemento û ya belediya Huddîngê de wek berendam hat nîşandin. Lê, di hilbijartina îsalîn de ew di lîsteya Partiya Çep de wek berendamê serokatiya Huddîngê, di serê lîsteyê de hat nîşandin. Herweha ew, cara duyem e, ku ji aliyê xelkê ve tê hilbijartin.

Li ser pirsa min a ku "tu di nav Swêdiyan de hewqas bi aktîvî xebata polîtîk dikî, lê pêwîstiya Kurdan bêtir ji xebata polîtîk re heye, ma tu çima di nav Kurdan de weha bi aktîvî kar nakî?", bersiva wî weha bû.

- Wek ku tu jî pê dizanî, di destpêka avakirina federasyonê de min cih girt û bi aktîvî dest bi kar kir. Yên ku Federasyonê çêkirin ji 5 kesên Komîta kargêr a pêşî yek jî jê ez bûm. Armanca damezrandina Federasyonê ew bû ku Federasyon karûbarê kurdayetiyê bike. Federasyon bibe organek ku ew bikaribe li Swêdê hemû Kurdan temsîl bike. Paşê Federasyon bû aletê hinek hesabên biçûk ku tije zikreşî, lîstikên polîtîk û hesabên şexsî... Ji ber van sedeman min karûbarê Federasyonê ji xwe re kir rêza sisê, an çaran. Ez bawer im, ev karê ku ez di nav Partiya Çep de dikim ji bo doza gelê Kurd tiştekî hêja û dîyar e.

Şerefxan Cizîrî, di warê polîtîkayê de belediyan wek dibistana destpêk û bingehî dibîne. Têviliyên (ferqên) di navbera sîstema belediyên Swêd û welatê me de weha tîne zimên.

- Wexta ku mirov dibêje belediye, welat tê bîra mirov. Li welatê me, belediye perçeyek ji sîstema dagîrkeriya welat e. Rola belediyan gelekî biçûk e û ew ne serbixwe ne. Bi dewletên dagîrker ve girêdayî ne. Piraniya karên wan av û rê û bi xizmeta herêmê ve dadikevin. Ev li aliyekî. Lê, li welatê wek Swêdê rola belediyan gelek girîng û mezin e. Ji plankirinê bigre, heta dibistan, zarokxane (krêş), pirsên kulturî, bîyanî, sosyal, xanî, bac (vergî, skat), pirsên bêkarî, problemên hawîrdorê, pakijî ûwd ve belediye dadikevin. Ev tiştên ku me jimartin, baş pêş me dikin, ku xebatên belediyan li civatekî wek Swêdê gelekî girîng in. Mirov gelek carî di belediyê de dest bi karê polîtîk dike. Li wir perwerde dibe. Dibe xwedî tecrûba karûbarê îdarî. Ez dikarim ji bo xwe bêjim, berî ku ez dest bi vî karî bikim, min polîtîkayê gelek teorîk, abstrak û utopîk fam dikir. Em difriyan.

Li gor şerefxan li welêt îdareyên herêmî gelek girîng in. Lê, Kurd girîngiyê bêtir nadin îdareyên herêmî. Ya herî kêm û jar ew e, ku rêxistinên Kurdan di vî warî de bêprogram û bê proje ne.

- Ez wek mînak belediya Dîyarbekirê bidim. Wek tê zanîn Mehdî Zana di 1977-1978'î de bûbû serokê belediya Dîyarbekirê. Ew bi heval û kadroyên xwe ve dikaribûn gelek tiştên baş bikin. Lê, berî

her kesî hevalên wî lê heqaret kirin û di nav wan de nakokî derketin. Ew îmkanên ku hebû jî, ji ber vê yekê belav-welav bûn. Karkerên ku di despêkê de piştgiriya wî kiribûn, ji ber hinek meseleyên polîtîk li hember wî dest bi grevê kirin. Dîyarbekir bû wek bajarekî lewitî û genî. Bubû wek sergo. M. Zana bajar didan pakijkirin û hevalên wî bi kamyonan çop danî û li nav bajêr vala dikir. Ev jî nîşanê mirov dide ku xebata ji bo bajarê Dîyarbekirê ketibû planên sisê û çaran. Ma gelo ji bo xelkê Dîyarbekir çop dianî dikir nav rê û kolan an jî ji bo dijberiyên polîtîk? Ez bawer im tevgera Kurd divê programekê welatperwer ji bo belediye, Mevlisa wîlateyan û parlementoyê hebe. Û divê ew

www.arsivakurdi.org

bi hevdu ve girêdayî bin.

Şerefxan, li Swêdê di nav hilbijartina 1988 û ya 1991'ê de muqayese çêdike û wendakirina bloka çep weha dîyar dike.

- Di hilbijartina 1988-an de piraniya parlementoyê di destê Sosyal Demokrat û Partiya Çep de bûn. Hukimeta Sosyala Demokrat hukimeteke mînorîtet bû. Di navbera 1988 û 1991'ê de hukimeta Sosyal demokrat gelek biryar û qanûnên xerab derxist. Yek xwestin grevan bidin rawestandin, maeşên karker û karmendan bicimidînin, sîstema bacê (skatê, vergiyê) biguhêrin, heqên mirovên nexweş û seqet kêm bikin, serîlêdana Bazara Ewropê (EG) kirin.... Sosyal Demokratan bi navê polîkîka rast van karan kirin. Ji ber vê yekê di van salên dawî de ew program û projeyên ku partiyên burjuvazî daxwaz dikir, Sosyal Demokratan bi xwe bi cih anî. Ji ber vê polîtîkayê gelek mirovan digot; " ji bedêla ku em dengê (rayê) xwe bidin Sosyal Demokratan, baştir e, ku em bidin partiyên burjuvazî." Bi ya min ev i dij Sosyal Demokratan reaksîyonek bû. Xelkê dixwest reş û spî ji hevdu cihê bibe.

Wek tê zanîn di hilbijartina 1991'ê de bi tenê Sosyal demokratan ji ber vê polîtîka ya xwe ya rast wenda nekirin. Herweha partiya Çep jî gelek dengan wenda kir û hew mabû ku li derê parlementoyê bimîne. Û herweha Partiya Hawîror (MP) jî wenda kir û li derê parlementoyê ma. Şerefxan vê yekê weha dîyar dike.

- Wek em pê dizanin li gor statîstîkandu meh berî hilbijartinê partiya Çep di %8 sempatîzanên xwe hebûn. Ez bawer im ku dê xelkê dengê xwe bidana Partiya Çep. Lê berî hilbijartine meheke li Sovyetê derbeyeke leşkerî çêbû. Li Swêdê gelek kes partiya Çep û sîstema Sovyet bi hevdu ve girêdidin. Ev ji bo Partiya Çep dez-awantajeke gelek mezin e. Ev aliyekî meselê, ji aliyê din ve çewtiyên Partiya Çep jî hebûn. Serokatiya partiyê bi awayekî zelal bersiva vê rewşa nû neda. Serokatî dudil bû. Ew bûyerên ku li Sovyetê çêbûn, tesîr li serokatiya partiyê jî kir û dike.

Li Swêdê di hilbijartina giştiya 1991'ê de, partiyên nîjadperest û yên dijminên bîyanîyan di seranserê Swêdê de bi ser ketin û hinek ji wan ketin parlementoyê jî. Her ku diçe ev partî û rêxistinên li dij bîyanîyan xwe bi rêxsitin dikin û propaganda li dij bîyanîyan geş dikin. Heta li hinek herêman êrîş dibin ser kampên bîyaniyan û bombe davêjin kampan. Şerefxan di vî warî de dibêje ku.

- Bi raya min barekî mezin û giran dikeve ser pişt û milê Federasyonê. Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê gelek kesên polîtîk di nav xwe de civandiye. Ji ber vê yekê divê Federasyona Kurd rojek zû însîyatîfê bigre û gaziyê federasyon û rêxistinên bîyaniyan ên ku li Swêdê hene û kar dikin, bike. Federasyona Kurd bi tenê nikare tiştên mezin bike, lê dikare însîyatîv bigre. Divê bîyanî vê rewşa nû gelek giring bigrin. An jî dê wek Elmanya û Fransê hêzên nîjadperest li dij bîyaniyan bûyerên xerab pêk bînin. Wek mînak, bîyanî dikarin rojek qasî saetet-du saetan kar bidin rawestandin. Dikarin bi partiyên sîyasî, bi alîkariya hukimetê û daîreyên bîyanî konferans û civînan çêbikin. Li her ciyên ku komeleyên bîyanî li wir hene, li gel swêdiyan şevên kulturî çêbikin. Dikarin doz bikin ku bila partiyên nîjadperest bên qedexe kirin... Bêdengî nîjadperestan bi hêz dike!

Ew, di vî war û karî de jî, xwe û partiya xwe amade, polîtîka dudilî, derengmayîn û bêînsîyatfî jî, ji bo bîyaniyan biveyek (tehlîkeyek) dibîne.

Amed Tigris

Artêşa Tirk dîsa Êrîşê Başûrê Kurdistanê Kir

Artêşa Tirk a dagîrker, di nav vê mehê de, du car li pey hev êrîşê başûrê Kurdistanê kir. Ew çalakiyên PKK yên nêzî tixûbên Kurdistana Başûr û Bakur sedem êrîşê şan dide. Wek tê zanîn çend roj berî êrîşê, PKK li nêzê tixûb di çalakiyekî de 17 leşkerên Tirk kuştibû. Di vê êrîşa dawî de, Bülent Ecevît bi awayekî vekirî armanca dewleta Tirk da xuya kirin:

- Divê Artêşa Tirk ji bakurê Îraqê dernekeve. Wê herêmê ji xwe re bike herêmekî rizgarkirî. Di çend mehan de carek operasyon pêkanîn encameke negatîv ji Tirkiyê re neayîne.

Êrîşkirina bakurê Kurdistanê ji artêşa Tirk re bûye riya kaniyê. Dewleta Tirk, her ku dikeve tengasiyê bi balafir, top û tanqên xwe ve berê xwe dide başûrê Kurdistanê. Wek her carî, dîsa ji 20'ê meha cotmehê ve, li başûrê Kurdistanê cihwarê sivîl bombebaran dike û gelek kesên sivîl kuşt û dikuje.Ji aliyê leşkerî ve, encama êrîşê, wek yên berê fîyasko ye.

Li ser vê êrîşa dawî Mesûd Barzanî daxuyaniyek da û bi zimanekî tûj êrîşa Tirkan protesto kir. Mesûd Barzanî di daxuyaniya xwe de got ku:

- Artêşa Tirk cihên sivîl gulebaran dike. Yek jê jî ew e, ku gundê ku ez li wir ji dayîkbûme gulebaran kirîye û gelek kesên sivîl hatine kuştin. Em bûyerê protesto dikin û têkiliyên xwe ji Tirkiyê qut dikin...

Celal Talabanî jî çû Ankarê bi serokwezîrê Tirkiyê Mesut Yılmaz û pêre jî bi Süleyman Demirel re peyîvî. Celal Talabanî jî êrîşa artêşê protesto kir. Talabanî di daxuyaniya xwe de got ku "ev êrîşa artêşa Tirk têkiliyên navbera Bereyê Kurdistanê û Tirkiyê xerab kir. peymana ku di nav me de hatibûn îmzakirin Tirkiyê bi vê êrîşê, bi yek alî xerab kir. Em dê buroya xwe ya li Ankareyê bigrin û mirovên xwe yên berpirsîyar jî bi paş ve bikşînin."

Piştî hevdîtina Celal Talabanî û Süleyman Demirel, S. Demirel daxuyaniyek da, "divê mirov Kurdên mêrkuj û yê hemwelatî ji hevdu cuda bike."

YEKEM ÇÎROKA MODERN A KURDÎ

Mahmûd Lewendî

Wekî tê zanîn di edebîyata modern a Kurdî de, yekem car çîroka modern a Kurdî di 1925'an de di rojnama **Jîyanewe** de derket. Navê vê çîrokê **"Le Xewima"** (Di xewna min de) ye, nivîskarê wê jî **Cemîl Saîb** e. Yanê me heta nuha destpêka çîroka modern a Kurdî 1925 zanîbû. Lê piştî ku ev çîroka Fûad Temo derket ronahîyê, êdî yekem çîroka modern a Kurdî û tarîxa destpêka wê dikare were munaqeşe kirin. Û pirsek weha derdikeve pêş me; gelo di edebîyata Kurdî de, emê destpêka yekem çîroka modern a Kurdî wek tarîx 1925 û Cemîl Saîb qebûl bikin an 1913 û Fûad Temo qebûl bikin?

* * *

Ev çîrok ji kovara **Rojî Kurd**, no:1 *(Hezîran 1329=1913) r:25-26 û no:2 (Temmuz 1329=1913)* r: 24-25 hatîye girtin ku bi herfên erebî ya alfaba Osmanî hatiye nivîsîn. Min jî ji herfên Erebî wergerand ser alfaba latînî ya Kurdî. Di wergera wê de min zimanê wê jî hinekî rast kir. Çewtîyên ku min rast kirine hinek ji wan çewtîyên çapê ne, lê hinek jî çewtîyên avakirina awayên cumleyên kurdî bûn, ku min rast kirin.

Wekî ji dawîya çîrokê jî tê famkirin ku çîrok hê jî xelas nebûye. Her çendî di hejmara 2. a kovara **Rojî Kurd** de dinivîse "dawî heye", lê mixabın dawîya çîrokê ne di hejmara 3. û ne jî di hejmara 4. a kovarê de heye. Her weha navê çîrokê jî nehatîye nivîsîn. Tenê "çîrok" hatîye nivîsîn. Li şûna wê min navê **"Şewêş"** li çîrokê kir.

Nivîsakarê çîrokê **Fûad Temo** an jî Fûadê Temo ronakbîrekî Kurd e ku ji bajarê Wanê ye û kurê mebûsê Wanê **Tewfîq Begê Wanî** ye. Li Îstenbolê digel ronakbîrên Kurdan ew jî yek ji aktîftirîn kesan e ku beşdarî kar û barên sîyasî û kulturî ya Kurdan dibe. Di komele û kovarên kurdan de dixebite. Di 1912'an de ligel Qedrî Cemîl Paşa, Cerrahzade Zekî Beg û hin ronakbîrên din, li Îstenbolê yekemîn komela xwendekarên Kurdan; **Civata Telebeyên Kurdan-Hêvî**'yê datînin.

ŞEWÊŞ

Fûad TEMO

Şewêş kurê şivanekî ye. Ew bi xwe deh salî ye. Zarok e, lêbelê pir çav vekirî ye.

Şewêş diya xwe nediye. Bavê wî jî reben û belengaz e. Qet tişteki wan tune.

Tenê meteke Şewêş heye, ew jî pîrejinek e. Şewêş carna bı alî wê de diçe, dilê meta xwe hineki digre.

Şewêş nola Sako li gundî teşqeletî nedikir. Bo kesê din tiştekî nedigot. Tim xwe bi xwe bû. Gel hevalên xwe baş diçû, ji wan re gotinên dilmayî nedigot. Heta êvarê di nav gund de bê deng digeriya, dilîst, roja xwe derbaz dikir.

Ev çikûna Şewêş pir bi xweşîya gundiyan diçû. Hemû Şewêşî hez dikirin. Rîsipîyên gund herro wî dibirin mala xwe, xwarina wî didanê. Li wî xweyîtî dikirin. Her kes da ev zarok qenc e, jîr e, digot.

Şewêş herro êvarî, diçû ser riya bavê xwe, li hîvîya wî dima. Wekî bavê wî dihat, dibezeiya pêşîyê, xwe diavêt ser kulukê bavê xwe. Destê wî digirt, maç dikir. Bavê wî jî her du çavên kurê xwe maç dikir, dil hînik dibû.

Rojekê Şewêş dîsa diçe ser rê, li hîvîya bavê xwe bû. Gavek buhurî, roj çû ava, tarî ket hemû cî, bavê wî hêj nehatibû.

Şewêş nava wê tarîyê da tenê ma. Dilê wî lez dike, carna guhdarî dikir, ji tu derê da deng nedihat.

Şewêş li ciyekî rûnişt, bona bavê xwe girîya, paşê bi xwe çûbû.

Bavê Şewêş hêdî hêdî ji alî newalê da dihat, dengê pezan deştê girtibû.

Şewêş wî dengî bihîst, rabû gazî bavê xwe kir:

-Bavo! Bavo!

Bavê wî jî:

- O Şewêş, lawo tu yî li wê derê yî?

Şewêş:

-Herê bavo ez im.

Bav:

-Were bal min mergê m' gorî.

Şewêş bezîya bal bavê xwe, çû destê wî girt maç kir, paşê got:

-Bavo tu îro bo çi wisan dereng mayî ? Bona çi zû nehatî ?

Bavê got:

-Ez gorî, kurê min pezan têr nexwaribû û ez jî piçek westî bûm lema derengî mam.

Şewêş go:

-Bavo, ez gorî, tu êdî wisan derengî nemîne. Tu zanî ku li malê kes tune. Ez li bal kê bimînim? Girî...

-Bavê girîna kurê xwe dî, birîndarîya dilê wî nû bû. Av ji çavê wî jî vala bû.

Şivanê kal bi xwe hat, serê Şewêş girt nav destê xwe, çavê wî paqij kir, ramûsa paşê got:

-Kurê min Xwedê mezin e, mirazê me jî dide...

Paşê destê kurê xwe girt, hêdî hêdî hatin gundî.

Şivanî pêz kir hewşê, paşî li gel kurê xwe rabû çûn. Li mala wan lihêf, balgî tiştekî wisan tunebû, tenê mitêlekî hebû. Bav û kur ketin paxila hev, bav milê xwe da bin serê Şewêşî jê re kir balgî. Şewêş jî serê xwe danî ser sînga bavê xwe, milê xwe jî avêt ustuyê bavê xwe.

www.arsivakurdi.org

Histêrê subê derketibû. Nêzîkî subê bû, dîka bang dida. Ba bi nermî û hêdî hêdî li serê daran dixist. Pelan bi hejîna xwe re dengekî xweş derdixistin.

Ji hemû alîyan da deng dihat. Hemû gundî rabûbûn, lê belê kur û bav hêj razabûn.

Gavek çû, şivan şîyar bû. Gava pez rakirinê bû, ro buhurîbû. Belê şivanê kal nexweş bû. Di nav ciyê xwe de dinalîya. Carna li ruyê kurê xwe mêzedikir.

Di wê gavê da rîsipîyê gundî derîyê şivan lêda, paşî gazî kir:

-Şivano, şivano!

Şivan ji hundur da go:

-Ho lebê!

Şivan çiqas dixwest ku rabit derî vekit, belê nexweşîya wî nedihîşt. Dengê derî Şewêşî hişyar kiribû. Rabû derî vekir. Rîsipî hat hundur, ji şivanî ra got:

-Şivano, tu îro bo çi wisan dereng mayî? Nîvro bûye, pez hê jî di nava hewşê da maye, birçî û bê xwê ye. Gundî galegala dikin.

Şivan jî got:

-Rîsipî ez çi bêjim, tu min dibînî. Ez îro pir nexweş im. Nexweşîya min giran e, lema dema pez rakirinê ez nehatim. Tu îro li ciyê min mirovekî bişîne, ka Xwedê çawa çê dike, çi derî ruwê min vedike.

Şivan vê gotinê got, paşê nav ciyê xwe da ket, nalîna wî rabû. Şewêş nalîna bavê xwe dî, dil tarî bû, bi ser babê xwe da ket û girîya. Dengê girîna law dilê rîsipî şewitand. Li wî mêze kir, bi xwe nekarîbû, xwe negirt û kemîde(?), ava çavê wî jî vala bû.

Paşê bi xwe bi xwe hat û ji şivan re got:

-Şivano, dilê xwe teng meke. Xwedê mezin e. Nexweşîya te ne giran e. Du sê rojan de derbas dibe. Ezê herim yekî bişînim ber pez, tu îro ji xwe ra rakeve, ta ku tu zinde be. Zikê we jî nuha birçî ye. Şewêş bila li gel min bê, ka em binêrin li malê çi pahtine, bila li gel xwe hin tişt bînit da ku hun bixwin. Ezê jî êvarî bêm.

Bavê wî Şewêşî şand, li gel rîsipî çûn. Şewêş bi rê da nexweşîya bavê xwe ji rîsipî pirsî. Rîsipî jî destê xwe avêt ustuyê Şewêşî û got:

-Kurê min, kovan meke, dil vekirî be. Tiştekî bavê te tune, du sê rojan de ewê rabe ser xwe.

Ev gotina rîsipî dilê Şewêşî piçekî hînik kir. Piştî gavekê hatin mala rîsipî. Çûn hundur, rûniştin. Rîsipî gazî xulamê xwe kir û jê ra got:

-Rizqo, kurê min, şivan nexweş e, îro tu here ber pez, pez di hewşê da qir bû.

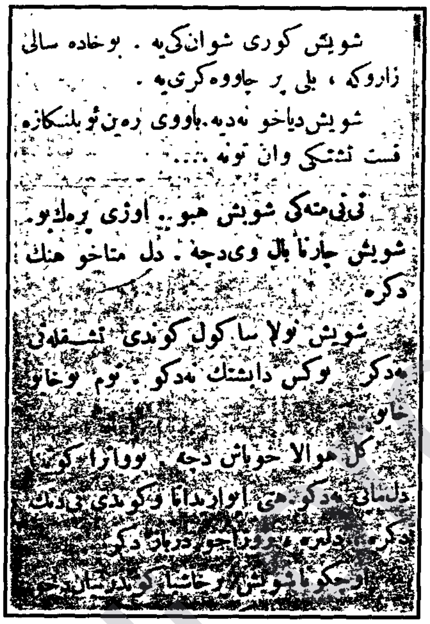
شویش کوری شوانکیه . بوخاده سالی
زاروکه ، بلی پر چاووه کریه .
شویش دیاخو نه دیه. باووی زه ین و بلنکازه
قست تشتکی وان تونه ....
نی نی مه کی شویش هبو . اوزی پرملابو.
شویش جارنا بال وی دچه . دل متاخو هنك
دکره
شویش تولا سا کول کوندی تشقله ی
دکر. وکس داشتك نه دکو. توم وخاو

Destpêka çîroka Fûad Temo, Rojî Kurd No: 2, r. 24

Rizqo jî bi gotina mezinê xwe kir. Darek girt destê xwe û çû...

Rîsipî li gel Şewêşî zikê xwe têr kirin. Paşê emanekê tijî kir xwarin û da destê Şewêşî û got:

-Kurê min dil teng mebe, evê xwarinê jî hêdî hêdî bibe bo bavê xwe, nuha li hêvîya te ye. Bal bavê xwe rûne, bi gotina wî bike, çi dixwaze çêke, dilê wî meşkîne. Ez jî paşî têm. ❑

KOVARA ROJÎ KURD

İstanbul, 1913

Bergê pêşîn a Rojî Kurd No: 1/1913

Kovara Rojî Kurd li İstenbolê bi Kurdî (Kurmancî-Soranî) û Tirkî derket. Xwedî îmtîyaz û mudîrê wê yê mesûl: **'Evdilkerîmê Silêmanîyê** ye. Di bin navê kovarê de bi Tirkî weha hatîye nivîsîn: *"Nuka mehê carekê derdikeve."* Li ser qapaxa hejmara pêşîn a kovarê rismê **Seleheddînê Eyyubî**, li ser hejmara 2. rismê **Kerîmxanê Zend**, li ser ya 3. rismê **Huseyin Ken'an Paşayê Bedirxanî** û li ser ya 4. jî rismê bajarê **Erzerûmê** heye(x).

Her sê hejmarên pêşîn ên kovara Rojî Kurd, ji alî **Cemal Xeznedar**, li Bexdadê ji nû ve hatine çapkirin. Her hejmarek wê 32 rûpel e. Ebada wê (li gor çapa nû):24,2x17 cm ye.

Rojî Kurd, organa **Civata Telebeyên Kurdan Hêvî** (Kurd Talebe-î Hêvî Cemiyeti) bû. Ev cemîyet jî di 1912'an de li İstenbolê hatîye damezrandin.

Weşandina kovara Rojî Kurd di 1913'an de hate sekinandin, lê li şûna wê kovara **Hetawî Kurd** dest bi weşanê kir.

Tarîxa derketina her çar hejmaran weha ye:

No:1..........6 Hezîran 1329/14 Receb 1331/1913

No:2.........6 Temmuz 1329/14 Şaban 1331/1913

No:3.......1 Ağustos 1329/11 Remezan 1331/1913

No:4.........30 Ağustos 1329/ 1913

(Bo zêdetir agahdarî binêre: **Malmîsanij** û **M. Lewendî**; Li Kurdistana Bakur û Li Tirkiyê Rojnamegerîya Kurdî (1908-1981), Weşanên Jîna Nû, Uppsala, 1989, r: 53-57)

(x) Agahdarîya li ser qapaxa hejmara çaran ji M. Emin Bozarslan hatiye girtin. ❑

www.arsivakurdi.org

Stockholm

Di roja 26'ê meha 10-an de Yekîtiya Nivîskarên Kurd kongra xwe çêkir. Di kongrê de 22 endam beşdar bûn. Kongre li ser kovara xwe ya Nivîskar û ji bo yekîtiya nivîskarên Kurd li seranserê ewropa gotûbêj kir. Raporên xebatê hatin xwendin û komîta nû hat hilbijartin.

Botkyrka

Komela Kurd li Botkyrka di roja 17'ê meha 10-an de li li salona Bodvidê şeva malbatê şêhîdan çêkir. Programa şevê gelek dewlemend bûn. Nasir Rezazî bi stranên xwe yên folklorî û şoreşgerî şevê geş kir.

Şeva Piştgiriya Girtiyan

Komîta Alîkariya Girtiyan a federasyonê, di şeva 27'ê meha 10-an de, li Stockholmê şeva Piştgirtiya Girtiyan çêkir. Di şevê de ji 1000'î bêtir kes beşdarbûn. Şivan, Nasir, Delal û hunermendin din beşdarê şevê bûn û alîkariya xwe dan dîyarkirin. Hatina şevê 25.000 kron girt û dê ew pere ji girtiyan re bê şandin.

Lund

Komela Kurd li Başûrê Swêdê, di roja 27'ê meha 10-an de, li bajarê Lundê li ser guftûgoyên navbera Bereyê Kurdistanê û rejîma Iraqê panelek çêkir. Li ser navê Federasyonê, serokê Federasyonê Vildan Tanıkulu, li ser navê Berbangê jî redaktor Amed Tîgrîs û li ser navê berpirsiyarê rêxistiniyê Federasyonê yê herêma Başûrê Swêdê Hemîd Gewherî beşdarê panelê bûn. Bereyê Kurdistana Başûr jî vexwendibûn semînerê, lê yek li ser navê Bere beşdarê semînerê nebû. Ji komîta Kargerê Komeleya Kurd li Başûrê Swêdê Beyar semînerê îdare kir.

Uppsala

Komala Kurd li Uppsalayê di 03.11. 1991'ê de, li lokala xwe li ser pirtûkên dibistan û edebîyata zarokan semînerekê pêk anî. Semîner ji aliyê Amed Tîgrîs ve hat pêşkêşkirin. Di beşa duyem de gelek mamoste beşdarê semînerê bûn. Li ser pirsa perwerde û hînkirinê dîtinên xwe gotin û pirs pirsîn. Li ser pirtûk û zimanê zikmakî gotûbêj hatin kirin.

Komela Jinan civiya

Komela Demokratên Jinên Kurd di roja 03.11. 1991'ê de li Stocholmê bi endamên xwe re civînek pêk anî. Serokê Federasyonê Vildan jî beşdarê civînê bû. Li ser rewşa komela jinan û seksîyonên komeleyên endamên Federasyonê gotûbêj hat kirin.

Komîta Giştî civîya

Di roja 02.11. 1991'ê de Komîta Giştî ya Federasyonê li lokala Federasyonê civîya xwe ya 6'em pêk anî. Komîta giştî, di civîna xwe de li ser amadekirina 12'an a Federasyonê rawesta û çend biryar girt. Ji wan biryaran çend jê ev in:

* Ji bo amadekirina Kongrê ji 5 kesan komîteyek hat hilbijartin. Roja kongrê 15-16'ê meha sibatê hat tespît kirin.
* Komîtek ji bo perspektîfên xebat û rewşa Federasyonê hat amadekirin.
* Komîta rawij hat hilbijartin.

Piştî civîna Komîta Giştî, serokê Federasyonê di roja 05. 11. 1991'ê de nameyek ji komeleyên endam re şand û di nameya xwe de weha bîr û bala komeleyên endam kişand:

" Li gel vê agahdariyê, em dixwazin bi bîra we bînin, ku kongreyên komeleyên endam divê mehekê berî kongra Federasyonê hatibe çêkirin û komeleyên endam divê mehekê berê, Federas yonê ji dem û cihê kongreya xwe agahdar bikin.

Pêwîst e, ku heqê endametiya ko meleyan, mehekê berê kongra Federas yonê bê şandin, ku em jî bikaribin lîsteya nûnerên ku wê di kongrê de beşdar bibin derxînin.

Wekî ku tê zanîn komeleyên ku heqê endametiya xwe nedabin, di kongra Federasyonê de ne xwedî mafê dengdanê ne..."

Civînek li ser pêşengehê

Di 24'ê meha 10'an de, li Stockholmê li ser pêşengeha fotografan ya ku çend rojnamevanên swêdî bi xwe di dema derbederî ya Kurdan de çûbûn Kurdistanê û fotografên wan kişandibûn û li ser rewşa wan nivîsar nivîsandibûn vebû. Federasyona Kurd û Komîta Parastina Mafê Kurdan li Swêdê bi hevdu re semînereke çêkirin. Gelek swêdî di civînê de beşdar bûn. Serokê Komîta Parastina Mafê Kurdan li Swêdê C.H Hermansson di civînê de axaftinekê kir. CH. Hermansson di axaftina xwe de, behsa tehde û zilma ku li ser neteweyê Kurd heye kir û pêwîstiya biştgiriya navnetewî anî zimên.

Serokê Federasyonê Vildan Tanrikulu jî axaftinek kir û di axaftina xwe de behsa Kurdên li Swêdê kir û li ser xebata federasyonê anî zimên.

Omer Şêhmûs li ser dîroka Kurd, Nivîskar Mehmed Uzun li ser edebiyata kurdî ya 1900'î û rojnamevanê swêdî Stefan jî li ser rewşa Kurdana niha axaftinek kir.

Kurd li derê Konferansa Rojhilata Navîn man

Wek tê zanîn û bîranîn piştî Şerê Xalîcê her kesî digot " divê aştî li Rojhilata Navîn pêk bê. Ji bo vê yekê divê Konferansa Rojhilata Navîn pêk bê." Gelek kes û dewletan digot divê Kurd jî di beşdarê Konferansa Rojhilata navîn bibin. Ji derê pirsa Kurd li Rojhilata Navîn aştî nabe." Wek tê zanîn di dema Şerê Xelîcê de Filîstîniyan bi awayek vekirî piştgiriya rejîma Bexdayê kirin. Ji ber vê yekê, dihat gotin ku "doza Filistîniyan 50 sal bi paş ket û di konferansa Rojhilata navîn de dibe ku li der ve bimîne."

Lê, hezar mixabin di roja 30'ê meha 10-an de li peytexta Ispanyayê, li Madrîtê Konferansa Rojhilata Navîn pêk hat. Di konferansê de nûnerên hinek welatên Ereb, Filistînî û Israîl beşdar bûn. Organîze û însiyatîfa vê Konferansa Madrîtê ji aliyê Amerîka Yekbûyî û Sovyet ve hate kirin. Kurd li derê vê Konferansê man.

Ya herî seyr ev e, ku ji bo beşdariya nûnerên Kurdan ne welatên amadekar û ne jî Kurd bi xwe, tû hewldanek pêk neanîn. Her wekî ku pirsa Kurd û Kurdistanê li Rojhilata Navîn nîne.

www.arsivakurd.org

Ma xema wî raya giştî ye?

Ev agahdarî mînakeke li ser hinek xedir hîletiyên ku carnan di nav me de çêdibin e. Ez hêviya lêborînê û tîka ji we dikim ku vê nameyê di kovara xwe de biweşînin û bigihîjînin raya giştî. Ez nimûne ji vê nameyê ji her kovar û rojnameyên Kurda yên li Swêdê derdiçin re dihinêrim.

Berî her tiştî ez ê xwe bi beyteke Melayê Cizîrî dilxweş bikim û bîhna xwe berdim.

Qewî meşhûr e, ku namê te mela Xemset eşer.
Tu bi şi'îra ne gotî xwe dikî qend û şeker.
Dur rê nasufte dihonî, me nedî mîslê te qet.
Ne di semtê Ecemî de, ne di Iqlîmê teter. (1)

Ev çend malik ji serê helbesta Melayê Cizîrî ya " TU JI DEHLÊ WERE DER" hatiye girtin. Li gor agahan di heyamê Melayê Cizîrê de melayekî Finikî (gundekî Bota ye) hebûye. Wî meleyî gelek caran helbestên Melayê Cizîrî didizî, li civat û caxiyan, li ser navê xwe digot û pê re jî ji Melê diaxivî. Ta ku mela jî vê helbestê li ser Melayê Finikî dertîne. (2)

Mixabin bûyerên weha hê ji hingê ve, belkî berî hingê jî, heyanî niha jî çêbûne û dê çêbibin jî. Wek mînakek nêzîk di van rojên dawî de pirtûkek bi navê "Rewdunneîm" derket. Ev pirtûk di 1991'ê de tevî her heqê xwe (copyright) li Stockholmê li ser navê Zeynelabidîn Kaya (Zinar) derketiye. Wî di pêşgotinê de bi xêra xwe, bi çend rêzan behsê ji alîkariya hevalekî bi navê E. Narozî jî kirîye. Lê, qet negotîye ka gelo ew alîkarî bi çi awayî û ji bo çi çêbûye?

Jixwe ew qet qala bihevrekarkirinê jî nake. Çawa dê bike? Ger ku bike, divê hingê sedemê tunebûna navê E. Narozî li ser pirtûkê jî bibêje. Heta ji bo ku wek tîpguhêr navê E. Narozî nenivîsîne wî dev ji nivîsandina navê xwe jî (wek tîpguhêr) berdaye. Tevî ku wî timî ne tenê tîpguhêr belkî wergêr jî dinivîsand. Pêşî ez dê hinek li ser pêşgotina wî rawestim. Ew dibêje: "Di 1986-an de ji herdu çapên Rewdunneîmê, her yekê nusxeyek bi alîkariya hin dostên dilovan gihane min. Û di 1988-an de jî, ez û heval E. Narozî, me bi hev re piraniya rûpelên wê ji tîpên erebî wergerande tîpên Latînî..." Herweha ew spasî ji bona alîkariya min (E. Narozî) dike.

Yek: Carekê di Rewdunneîmê de min ne alîkarî pê re kirîye, min bi xwe wê amade kirîye. Çawa ku Dîwana Melayê Cizîrî û ya Rûhî jî (ev herdu çap bûne) berî vê dîsa min amade kiribû. Herweha Dîwana Kerbelaî jî, li ber çapê bû, lê ku atara Rewdunneîmê bi serê wê jî neyê.

Ma ku ne ji min bûna ew ji heqê erebiya wan derdiket? Na, wî bizav jî nedikir û digot "pir zor e, ji min nayê." Min nedixwest ez bibêjim, lê bi rastî erebiya pirtûkên wî; Mewlûd, Nehculenam û yên din jî tev li ser pişta min bûne. Merivên nêzîkî me tev jî dizanin. Lewra dema ez gîhame Swêdê ev ên han, ji ber erebiya wan, di nav lepên wî de ron bûbûn. Jixwe erebiya wî ne ya ku meriv têxe hisabê ye. Çimkî ew bi erebî nizane. Ger ku spasî dikir, bila di pêşgotina wan de bikira. Hewce nîne, ku ez qala civandina çîrok û gotinên pêşiyan ji bo pirtûkên wî yên bi navê Xwençe û yên din bikim. Ez van ne ji bo pesin û minetekê dinivîsînim û ez ne ratê hebûna navê xwe li ser pirtûkan yan jî çavenêrê nav û dengê xwe me. Lê, çima ked û xwêdana meriv bê wenda kirin yan jî bigihîje kesên weha. Jixwe neheqî nayê daqurtandin.

Ma gelo ew hewqas spasdarê alîkariyê ye, çima wî di pêşgotina pirtûka xwe ya bi tirkî " İşkence 178 Gün " de ji alîkaran re spas nekirîye. Ne goştê wê jî ji kîsî camêran e. Qê ew bi tirkiya xwe nizane?

Du: her çiqas ew dibêje piranî jî lê ew jî zane ku giraniya wê li ser milê min bû. Heçî têbinî tev min yan ji Muncidê (ferhengeke erebî ye) yan jî ji şerha Rewdunneîmê ya erebî derxistîye. Ez nizanim, gelo ji bo çi Zeynelabidîn ji dayîna çavkaniyê têbinîyan reviyaye? Ne tenê Rewdunneîmê gelekî din hebûn ku me biryara çêkirina wan dabû. Hinek ji wan ku min navê wan li jor da, çap bûne. Lê, yên din, ji ber hinek sedeman (3) wusa di halê xwe de man yan jî her yek ji me bi serê xwe li ser wan dişuxule.

Camêrên ku bi vê rewşa me dizanin, di nav me de bûne û me teşwîq jî kirine hene. Ew gelek caran hatine li ba me rûniştine û li me guhdarî jî kirine. Ev çend kes pirsa sedemê tunebûna navê min jî dikin. Hima qet ne be, weşanxana Jîna Nû û Komîta Tevgerê dizanin. Lewra me vê pirtûkê ji bo çapê pêşkêşî wan kiribû. Min wê bi destên xwe dan' ba yek ji hevalên Jîna Nû da ku lê binihêre.

Sê: Di 1986-an de ne du nusxe, yek tenê giha me. Ya din me salek piştre li vir peyda kir.

Çar: Me Rewdunneîmê ne wek ew dibêje di 1988-an de, lê me serê bihara 1987-an de dest pê kir û di 1988-an de jî kuta kir. Wer xuya ye, ku tiştên Zeynelabidîn tev weha nîvco û sûkane ne.

Mixabin em hingê di çapkirina wê de bi ser neketin û bi wê re jî dawiya xebata me ya bi hev re jî hat. Lê, çendek berê ez pê hisîyam, ku camêr Rewdunneîmê li ser navê xwe çap kirîye. Xwerist (xweza) bi saya serê " Kultur Rådet"ê. Dev ji her tiştî berde qene wî ji min nepirsî jî. Ez dizanim ku raya giştî qet jê re ne xem e jî, lê dîsa ez pêşî wî disipêrim biryara raya giştî.

Ez bawer im, ku wî jî xwestîye fena Ahmedê Zivingî, muftiyê Qamîşloyê wextakî, bike. Muftî jî piştî mirina Mele Evdî'lselam keda wî ya Şerha Dîwana Melayê Cizîrî, li ser navê xwe dabû çap kirinê. (4) Lê, ew naxe hisabê ku ez sax im û nebûkariya li saxa zû bi zû serî nagire.

Gotineke Kurdan heye: "Direşa di çavê xwe de nabîne, lê derziya di çavê hevalê xwe de dibîne." Zeynelabidîn jî kiryarên xwe bi rexnegirtina li mamostan diveşêre. Ez nizanim gelo "mamostetî bûye seyrangeh" yan jî nivîskarî ji wî re bûye xasbaxçe?

M. Emîn Narozî

---

(1) Dîwana Melayî Cizîrî çapa R. Nû, Z. K. û E. N.
(2) Eqdu'lcewherî, Şerha Dîwana M. Cizîrî.
(3) Ku pêwîst be ez dikarim wan sedeman bibêjim.
(4) Şerha Dîwana M. Cizîrî ya Mam Hejar û ji hinek feqiyê hingê ku bi wan zanibûm.

www.arsivakurd.org

ÇEND NÊRÎNÊN HIŞK Û "ÇEP"

ROHAT

Di hejmara Berbangê ya 75'an de pirtûknasîke Ahmet Cantekin li ser pirtûkeke Malmîsanij hat weşandin(1). Di vê nivîsê de çend dîtinên Ahmet Cantekin bi bawerîya min ne rast in. Çawa tê zanîn berî salekê di kovara Bergeh de lêkolîneke min li ser Seîd-î Kurdî derketibû(2). Di vê lêkolînê de bi kurtî li ser jîyîna Seîd-î Kurdî û çend dîtinên wî hatibû sekinîn. Piştî ku ev lêkolîna min di kovara Bergeh de hat weşandin, li dijî vê lêkolînê Malmîsanij nivîseke dirêj ji bo çapê ji kovara Bergeh re şand. Ji ber dirêjîya vê nivîsê, ew, di kovarê de nehate çap kirin. Malmîsanij derheqa vê yekê de çend cara hatîye agahdar kirin, berpirsîyarên kovara Bergeh bi vî tehrî bersîvek jî gîhandine wî.

Di vê babetê de Ahmet Cantekin di nivîsa xwe de dibêje ku "*Bergeh jî dîtinên Malmîsanij çap nake û bersîveke piçûk jî li derekê nadê*". Ev bawerîyan ne rast in. Malmîsanij bi xwe jî zane, bi wî re li ser vê pirsê dûr-dirêj hatîye peyivîn. Piştî ku ev nivîs di Bergehê de derneket, vê carê Malmîsanij ev nivîsa xwe fireh kir, paşê jî wek pirtûk amade kir(3). Ji ber vê yekê jî serobinokirina hin tiştan qet ne baş e.

Angorî Ahmet Cantekin min di lêkolîna xwe de xwestîye xetên portreke Seîd-î Kurdî ya "*bêgemar*" bikşînim. Îfada "*bêgemar*" di zimanê Kurdî de bi vî awayî tucar min nedîye hatîye bi kar anîn. Peyveke na xweş e, gelek vulgar e. Wî dikaribû li cîhê "*bêgemar*" peyva "*bêkêmasî*" bi kar bianîya...

Ji alîyê din Ahmet Cantekin ji bo Seîd-î Kurdî peyvên "*xulam*" û "*sixur*" bi kar tîne. Seîd-î Kurdî sedî sed xeletî û şaşî kirine, lê belê tu wext wî di jîyîna xwe de xulamtî û sixurî nekirîye. Ji ber ku karekterê wî bi xulamtîyê re hev nedihat, kesekî wusan nîn bû. Ahmet Cantekin dîtinên Malmîsanij ducar dike û dibêje ku mîsalên derheqa xulamtîya wî pir in. Gelek tiştên ku di pirtûka Malmîsanij de cîh girtine, gotinên Seîd-î Kurdî nînin, gotinên mirovên ku Seîd-î Kurdî dîtine, gotinên wan in. Ev kes kî ne? Ew kes jî kesên ku piştî mirina Seîd-î Kurdî rabûne dîtinên nerast dîyar kirine, ango "*misilmanên Tirk*" in. Malmîsanij di vî warî de "*gotinên gotîya*" pêşkêş dike, gelek çavkanîyên ew nav dide jî çavkanîyên "*misilmanên Tirk*"in ,wek mîsal di rûpelê 11'an û 17'an de ne dîtinên Seîd-î Kurdî, dîtinên du kesên mayîn wek dîtinên Seîd-î Kurdî tên pêşkêş kirin. Hemû ev yekan min di pirtûkeke xwe ya nûh çapkirî de eşkere kirine(4). Malmîsanij bi xwe jî di pirtûka xwe de xebatên "*misilmanên Tirk*" li Tirkîyê ewqas rast nabîne, bawerîya xwe pê naîne. Ev yeka di pirûka wî de wek dubendîke mezin tê xuyan.

Di beşeke nivîsa xwe de Ahmet Cantekin dibêje ku : "*Mirov bi kurtî dikare bêje misilmantî bûye belaya serê Kurdan*". Ev peyvan bi rastî mirovan gelek diêşînin. Ew jî, wek Malmîsanij dînê Îslam ji bo Kurdan wek tehlukekê dibîne. Pêwîst e bê zanîn ku dînê Îslam, îro bûye dînê Kurdan û beşeke çanda Kurdan pêk dîne. Em bixwazin-nexwazin jî dînê Îslam îro li Kurdistanê realîtek e. Bi mîlyonan mirov îro bawerîya xwe bi vî dînî tînin. Belengazîya ku îro Kurd di nav de nin û zordestîya li ser wan ,ne ji alîyê dîn de, ji alîyê hêzên Tirk, Ereb û Faris yên serdest de hatîye pêk anîn. Mercên sîyasî, aborî û civakî ev rewşa xirab amade kirine, ne dîn bi xwe. Van hêzan dîn ji xwe re kirine "*hacet*", "*maşe*" û "*çek*", ev tiştekî mayîn e. Kurdan bi xwe jî dîn wek çekekê bi kar anîne... Bi kurtî dîn tu wext nebûye "*dijminê*" gelê Kurd. Ji alîyê mayîn, dîn fenomeneke sosyolojîk e, wek sazgehekê (institution) dikare bê hesibandin.

Bi kurtî hem ji bo kesên dîndar, hem jî derheqa hebûna dîn de êdî pêwîst e em dest ji nêrînên hişk û çep berdin, giranîya bal û guhdarîya xwe divê em bidin li ser realîteyên mayîn. Mirovên me li welêt dema ku tu rêke xelasîyê nabînin, mixabin ew xwe dispêrine stûna dîn , dîn ji xwe re dikine star :"*Xwedê, îro Tu dergekî xêrê li pêşîya me vekî!*"...Eger em heta rêke xelasîyê û rizgarîyê ji mirovên xwe re peyda nekin, alternatîfên rîya xelasîyê jî pir dibin. Ev ger û meraq hêvî û daxwazên nûh peyda dikin, mirovên bi sedan salan bêgav û neçar mane , ji ber belengazîyê zare-zar in, dema ku tu rêke xelasîyê nabînin vê carê xwe davêjin ber bext û hembêza fîgur û motîfên dînî, ew bi vî tehrî xwe di nav "*emnîyetê* "de dihesibînin. Mixabin li Kurdistanê "*sîgortayên emnîyetê*" wek welatên Ewrûpî hela hê nehatine saz kirin. Ev yeka tiştekî normal e, pêwîst e mirov pê neêşe. Hemû mirovatî ji van qonaxan re derbas bûye, hatîye van rojên îroyîn. Bi kurtî civateke bê seremonîyên dînî mirov nikare li cîhanê bifikire.

ÇAVKANÎ:

1) *Ahmet Cantekin, Pirtûkeke nûh: "Seîd-î Nursî û Pirsa Kurdan", Berbang, nr.75, 1991.*

2) *Rohat, Unutulmuşluun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi, Bergeh, nr.4, 1990.*

3) *Malmîsanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, Stockholm, 1991.*

4) *Rohat, Unutulmuşluun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi, Istanbul, 1991.*

www.arsivakurd.org

ZANABÛN PÊWÎST E

Di "Berbang" a hejmara 75-an de, di rûpelê 21 ê de resensioneke heval Ahmet Cantekîn heye. Ez ê li vir ne li ser resensionê bisekinim - lê ez dixwazim li ser her şeş (6) xet/rêzê pêşin yê resensionê tozek bisekinim û naveroka van rêzan vekim, ferehkim û bênime mûnaqeşê. Ji ber ku ev her 6 rêz ê nivîskar gelekî girîngin û pêwîst e ku em kurd jî ji naveroka van rêzan bibine xwedî par. Ew rêz evana: "Zanebûn dewlemendî ye. Li gor rewş û şertan meriv dikarin kêm an jî zêde bizanibin. Şertekî merovtîyê jî ew e ku ji zanebûna rastî re hurmet hebe. Cihêbûna sal, bejn, rêxistin, partî ne girîng e. Ya girîng rastbûna zanistîya rast e".

Ev gotinê heval A.C. xweş in û rast in jî. Û ji xwe tûnebûna naveroka van rêzana ku hê em ji gelek tiştên xweş (teknolojîk, standardake normal ya jîyana sosyal, demokrasî, qîmetê xwedin/xwendevantî yê... û hwd.) bê par mane. Lê pêwîst e em li vir hem ji xwe û hem jî-ji der û dor a xwe bi pirsin:

-Ji bo çi zanebûn dewlemendî ye?

-Çilo merov karê zanebûn a xwe dewlemend bike?

-Wê çilo merov zanibê ku pêwîst e ku kesên dî-ji bo wê "ditîn a rast" hurmet bigrin?

-Û dawî kî karê bêjê ku ew tiştê tê gotin "zanistiya rast e"?

Eger em bixwazin bersîvê van pirsan bibînin - pêwîst e ku em serê xwe hinekî belkî jî gelekî biêşînin. Eger merov bixwazê ku nasîbê xwe ji zanebûnê bigrê pêwîst e ku merov gelekî kar û bar, xebat û têkoşîn bike. Divê merov bixwîne, binivîse, bigere, bibînê, bipirse, bike, guhdarîkê an jî bi kurtayî; bi bername û metodîk di nav bûyeran de bijî. Û merov wê çawa, çilo, kengî û li kûderê hewqas fenomenan bi kar bîne; ew jî problemekî ji meselê ye. Û eger merov xwediyê hewqas fenomena jî be - ma gelo şerte ku merov zanebê?

Lê helbet; eger em hewqas fenomenan bînin ber çavan û li ser bihizirin (fikirin) hingî em bi ilmî li meselê dinerin û pêwîst e jî em bi çavê ilmî li van bûyeran bigerin/lêkolîn bikin.

Di beş û ilmên fenî de (fizîk,kîmya) gelek caran formûlê bersivan hazirin û merov dikare bêjê ku netîce weha ye an jî wekî dî ye. Lê di beşê ilmî yê civakî de (sosyolojî, ekonomî, hiqûq, felsefe..luhw) weha nîye. Hîç ne şert e ku 2 ekonom li ser enflasyon ê, 3 sosyolog li ser "nezanbûna me kurdan" an jî 4 dîrokvan li ser "efsane Kawa yê hesinker" eynî tiştî bêjin, Ji ber ku îhtimala ku evan kesa; metod û materyalê ji hev cûda bi kar anîne. Ev ne wekheviya metod û materyalan dibe sebebê ku analîz û netîcê pisporan li ser eynî meselê ji hev cûda dibe.

Ji bo wilo jî pêwîst e ku em di van lêkolînê bûyerê xwe de (bîlhassa dîrok) nazik û hasas bin. Wilo zû biryar nedin, kî zane ye û kî nezana. Eger nivîskarekî "Bergeh" "...bi awayekî bê gemarî nasandina Saîd...." kiribe ne pêwîst e ku nivîskarekî "Berbang" jî bi awayekî bi gemarî Saîd bide nasîn- heval AC jî zû negatifbûna "Saîd" daye nasîn. Nasandina kesê me/şexsîyetê me (an jî dîroka me) pêwîst e bi lêkolînê dewlemend (rewşenbîrî), materyalê maddî/manewî, pêwîstbûna wext, îspat, objektîvî...) û ilmî bibe - hingî merov karê bighijê biryar an jî netîcê zelal.

Nurî Aldur

Redaksîyona Berbangê li gel Komîta Karger civîya

Wek ku xwendevanên me pê dizanin, redaksîyona Berbangê bi wan kesên ku ji destpêkê heta niha di redaksîyon û xebatên Berbangê de beşdarbûbûn re civînek çêkiribû û encama civînê di hejmara xwe ya 75-an de weşandibû. Di roja 01.11.1991'ê de jî, vê carê redaksîyonê li ser rewşa Berbangê bi Komîta Karger a Federasyonê re civînek pêk anî. Rojeva civînê li ser du xalan bû: Rewşa Berbangê ya niha û ji bo pêş çend pêşnîyarî. Di rewşa niha de li ser naverok û organîzekirina Berbangê hat rawestandin.

Endamên Komîta Karger ji aliyê dîyalogê ve civînê di cih de û baş dîtin. Wan, ji aliyê naverok ve, di navbera beşê soranî û kurmancî de îşareta bê balansiyê kirin. Dîtinekî giştî derket ku di beşê soranî de kêm nûçe û çalakiyên komele û Federasyonê hene. Divê balans û koordîne di nav herdu beşan de hebin. Divê caran hinek nivîsar bi herdu zaravan jî bên nivîsandin. Endamên Komîta Karger dan xuyakirin, ku ji aliyê malî ve heta niha ji bo Berbangê tû asteng dernexistine û ji îro pê de jî, heta ku îmkanên Federasyonê heb, dê ji Berbangê re alîkariyê bikin.

Endamên redaksîyonê jî di axaftinên xwe de, li ser bê serûberî, bê planbûna dabeşkirina kar di nav karkerên Federasyonê de ku heye, rawestan. Wan dan dîyarkirin ku ev bê serûberî û bê planî bi xemsariyê re tesîrek mezin li ser xebatên Berbangê dike, pêş lê digre. Dereng derdikeve. Her çiqas redaksiyon bi serê xwe ye jî, gelek tişt bi federasyonê û karkerên wê ve girêdayine. Mesela abone û adresan bi serê xwe karekî ye. Gelo çend abone hene? Abonetiya kî, kengê diqede? Hinek kes çend car nav û adresa xwe dinivsînin, lê dîsa ji wan re Berbang naçe û ji hinekan re jî, ji eynî hejmarê 2-3 Berbang diçe. Federasyon û komeleyên endam, bi xwe çalakiyên xwe ji Berbangê re birê nakin. Gelek çalakî hene, lê agahdarî tune. Ew agahdariya çalakiyên xwe nagihînin Berbangê. Divê di nav federasyon, komeleyên endam û redaksîyon de koordînasyonek hebe. Ji aliyê din ve, endamên redaksîyonê dîyarkirin, ku Federasyon di her kar û warî de redaksîyonê wek organekê xwe yê aktîv û girîng bibîne. Wê ji bîr neke.

Redaksîyonê, ji bo Berbangê pêşnîyarek ji Komîta Karger re kir, ku ew berê di nav Komîta Giştî û di dawî de jî vê pêşnîyarê bibine kongra Federasyonê û li wir gotûbêj bikin. Di pêşnîyara redaksîyonê de, ji bo pêş divê du weşadên Federasyonê hebin. Yek wek rojname be û formê wê A-3 be. 12-16 rûpel be. Giraniya nivîsarên wê nûçe û bûyerên, Federasyonê, komeleyên wê, ji Swêd, Kurdistan û cîhanê bin. Ji derî wan tê de, nivîsarên kurt jî hebin. Ew di 15-20 rojan de carek derbiçe. Ji aliyê din ve, bila Berbang jî hebe û ew bibe kovara edebî û çandî. Di 3-4 mehan de carek derbiçe. Wek rêxistinê Swêdiyan hemû komeleyên endamên Federasyonê otomatîk bibin abonemanên herdu weşanên Federasyonê. Endametiya komelan bibe 200 kron.

Komîta Karger a Federasyonê vê pêşnîyariya redaksîyonê di cîh de dît û wan dîr kir ku salek berê komîta karger bi xwe biryarekê weha girtibû lê heta îro nikaribûye di pratîkê de bi kar bîne. Komîta Karger pêşnîyara redaksiyonê di cih de dît soz da ku wê bibe organên xwe û li wir, li ser wê gotûbêj bikin..

www.arsivakurd.org

Qeremaça Hesenê Metê û Qereçiya Bavê Nazê

Wek tê zanîn Hesenê Metê bi navê Keça Kapîtan pirtûkekê Puşkîn ji Tirkî wergêrandiye kurdî. Bavê Nazê li ser wergêra Keça Kapîtan rexneyek di kovara Armanc hejmara Tîrmeh-Tebax 1991'ê de bi navê "Asteng û Problem" nivîsand. Bavê Nazê di cihekî de weha rexne li wergêra Hesenê Metê digre:

" Wê fala qeremaça vedikir..."* 'Em dipirsin ma qeremaç falan bi xwe vedikin? Helbet na. Ji ber vê yekê pêwîst e bête gotin: "Wê fal bi qeremaça vedikir." Lê qereçî falan vedikin. Erê Fala qereçiyan heye, lê ya qeremaçan tuneye."

*** qeremaç bi tirkî fala îskembîlê ye.**

Kurdê Alçax

Çend kurd du sal li herêma Tirkan leşkeriyê dikin. Di nav Tirkan de Kurd her tim alîkarî û piştgiriya hevdu dikin. Di nav xwe de dibêjin "em Kurd in." Li ba Tirkan jî ditirsin û dibêjin " em Rojhilatî ne." Ji ber ku Tirk ji Kurdan re nabêjin Kurd, dibêjin "Rojhilatî."

Leşkerekî jî heye navê wî Alçax e. Ew xwe nêzî Kurdan nake û qet rojek nabêje " ez Kurd im an jî Rojhilatî me." Êvarek Kurd li hevdu dicivin û behsa Kurdan dikin. Alçax jî guhdariya wan dike. Di dawî de Alçax jî dibêje; " reheke Kurdan digîhe min jî."

Kurdek jê dipirse:

- Ew reh di ku de digîhe te? Ma çi yê te Kurd e?

Alçax bi dengekî nizim:

- Yê min jî bi tenê dê û bavê min Kurd in.

Kurdek radibe û bi hêrs ser ve diqîre:

- Kî ku vê navê Alçax li te kirîye, înşellah cihê wî/wê buhişt be!

Demokrasiya paqij

Fahad Abdî Kurd e. Kurdekî musilman e. Ew, îsal di hilbijartina Swêdê ya belediyan de, li bajarê Klippan di listeya Partiya Xirîstiyan a Demokrat de bû berendam. Rojnamevan jê pirsîn.

- Dibêjin ku tu musilmanekî bi bawer û tûj î, gelo te çima di Partiya Xirîstiyan de berendametiya xwe danî?

- Rast e ez musliman im. Baweriya min bi Xwedê heye û ez têkoşerekî musilman im. Polîtîka û dîn ji hevdu cuda ne. Demokrasiya Swêdê ya paqij xeyala min e!

Ma bi du kesan rêxistin tê damezrandin?

Di roja 13'ê meha cotmehê de Federasyona Kurd li ser "Qanûna antî-terorîzmê" semînerek amade kir. Ji bo vê semînerê ji Kurdistanê Av. Mustafa Özer û Av. Mustafa Tanrıkulu hatibûn vexwendin.

Av. Tanrıkulu ji qanûna antî-terorê paragrafek xwend. Divê paragrafê de rêxistênên terorîst weha hatine tarîfkirin:

" Ew rêxistinên ku ji du (2) kesan an bêtir çêbûne û li dij dewletê têdikoşin, terorîst in."

Av. Tanrıkulu li gor prensîbên huqûqî dîtinên xwe weha anî zimên:

- Ma ev çi qanûne û çawan tarîf e, ku ji du kesan rêxistin çêdibe? Li dunyayê yekî nedîtiye ku ji 2 kesan rêxistin çêdibe!

Di nav guhdaran de Mahmûd Baksî xwe negirt û bi dengekî nizim.

- Lê, ew rast e. Rêxistina ji du kesan ya herî hêztirîn e, keko! Gelek rêxistin hene, ku **ji yek û nîvê** pêkhatine an jî hejmara wan ji yek û nîvê derbas nabin.

Avuqat di bin çavan de, bi awayekî tûj, kûr û bi mane li Mahmûd mêze kir. Lê, ji derê kenîna çend kesên ku nêzîkê Mahmûd rûniştibûn yên din bi tiştekî weha nehesîyan. Mahmûd jî çavên xwe li avuqat beloq kir, wek ku bêje, "hişşş bersiv nede û bila kes pê nehese. Ji devê min şiqitî. Di navbera me de bimîne lo!"

Demokrasiya Özal

Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal, di roja 13'ê Cotmehê de çû bajarê Culemergê. Li wir mitîngek cêkir. T. Özal, bi tiliya xwe çiyan şanê xelkê dida û weha digot.

- Li van çiyayên bilind û asê binêrin, çi li van û ji van tê? Çiyayên kişk û bilind. Heger em alîkariyê nekin, dê rewşa we ya aborî çi bibe? Me bi hezaran kes kir caş (köykorocusu) û ji wan re maeş girêda. Ew karmendên (memûrên) ku di herêmê - qest Kurdistan e- de dixebitin her yek ji derê maeşê xwe milyonek zêde pere digre. Ev jî demokrasî ye.

Kalemêrekî xwe negirt û qîriya:

- Begê min, ez bi qurban, em bi çiyayên xwe yên hişk û bilind razî û serbilind in. Heger tu dixwazî alîkariya me bikî û demokrasiyê dixwazî, ji kerema xwe re van leşker û caşên xwe bi paş ve bibe. Wan pereyan li wir bide wan û demokrasiyê jî li wir bicîh bike!

www.arsivakurdi.org

GILÎ-GAZIND NIFIR Û TIRSFIRANDINEK

BERBANG di hejmara xwe ya yekem de dîyar kirîye ku rûpelên wê ji reklaman re vekirî ye. Buhayê (nextê) rûpelan jî li gor her salî danîye. Niha ji bo rûpeleke navîn 1.000 û ji bo rûpeleke berg jî 2.000 kron nivîsandîye. Heta niha Berbang 75 hejmar derçûye. Me emîr û dîrektîf da lêkolînvanên xwe ku li hemû hejmaran binêrin, ka di 75 hejmarên Berbangê de çend reklam hene û ji me re statîstikên wan derînin. Gelo encam çi derkeve baş e? Di 9 sal û 75 hejmarên Berbangê de, swêdiyan çend reklam dane û ji derê wan di Berbangê de reklamên pirtûk û kasetên Kurdî hene. Reklamên van pirtûk û kasetan jî ji derê reklama kaseta Delalê, yên din hemû bê pere hatine kirin. Heta piraniya wan nivîskar û weşanxanan ji wan pirtûk û kasetên xwe yek ji Berbangê re jî dîyarî nekirine. Weyyyy belaşçiyan!

Lê, van lêgerîn û lêkolvanên me bi tenê li Berbangê nekolane û negeriyane. Herweha li Ewropa û li welatên der ve yên din jî bi dizî, di bin erd û avê de lêgeriyane û lêkolane. Hemû navnîşên Kurdên dewlemend û karsaz bi dest xistine û raporên xwe teslîmê komîta reklamê kirine. Wey destê we şîn, ter û xweş be! Komîta me ya reklamê jî, ji meleyên meşûr, teknîkerên zîrek û ji şelvan û terorîstên zalim û deqê mêran pêk hatiye. Êdî ji dewlemend û karsazên Kurd bê minet e. Hûn dizanin em dîsan xwedî wijdan in, bê bextî û qeleşiyê nakin. Lê êdî sebra me jî nema. Ma 9 sal sebirkirin têr nake? Em ne Eyyûb Pêxember in, ku bi hezar salan sebir bikin? Bi Xwedê em êdî ne 9 sal, em nikarin 9 meh benda we bisekinin lo! Ev şansê we yê dawî ye û ji xwe re bi kar bînin.

Emê çi bikin?

Em dikarin gelek tişt bikin. Ji wan tiştên ku em dikarin bînin serê we çend jê ev in; lê ne hemû. Ji ber ku planên me bi dizîne. Bi tenê em dixwazin ji aliyê hêzbûn û îmkanan ve em dixwazin bala we bikşînin:

Bi alikariya meleyên xwe yên meşûr em dê nifiran li we bikin.

Çi, nifirên wan qebûl nabin?

Wey nankorno! Ma bi duayên wan hûn dewlemend nebûn? Çima dua yên wan qebûl dibin û nifirên wan qebûl nabin? Heger rewş û tewrê we ev be, hûn dê ji xwe re bibînin! Bi Mihemed, Îsa, Mûsa û bi Zerdeşt ew dê bi nifirên xwe xanî bi ser we de bînin xwarê. Firin û motorên we bişewitînin. Tekel û frênên otomobîlên we hilfrînin û biteqînin.. nifirên wan ji roketên Amerîka xirabtir û tesîrtir in. Ew dê topa we bavêjin. Yên ku îman pê re nema be û tesîra nifiran lê nebe jî, em dê muxbîrên xwe bişeynin û giliya wan bi dewletê re bikin, ku ew skatê (bacê, vergiyê) nadin dewletê, an jî kêm didin. Hûn pereyê xwe bikin kaseyên pola jî, em dê bi alîkariya teknîkerê xwe perçe perçe bikin.

Ma gilî û gazindên me bi tenê ji dewlemend û karsazên me nîne, herweha ji bûk û zavayên me jî hene. Ma hûn çima bangên nîşan û dawetên xwe ji me re naşeynin? Em naxwazin nifir li we ciwanan bikin, lê ji vir şûn ve, heger hûn jî li ser riya yên berî xwe bimeşin, em dê rê li pêş we jî bigrin. Hûn bi xwe dizanin çiqas gotina me ba wezareta bîyaniyan (Invanrarverket) heye, na? Bi xwedê em dê giliya we bikin, ku vîze nedine destgirtiyên we. Ji xwe gelek ji we 30-40 salî bûne û êdî heta 10 salên din jî hûn nikarin vîze bigrin. Dê porê we spî bibe, ew jî ku heta wê gavê bi serê we ve bimîne. Hûn dê bi ezebî kal bibin û bibin teqawid....

Lê, dê û bav!... Hey gidî hey! Ma hûn ji dewlemend û bûk û zavan kêmtir zikreş nînin... Hûn jî sersalên zarokên xwe bi hoytehol pîroz dikin. Êdî kî dikare cureyên paste û torteyên we bihejmêre û tehm bike... Hûn dibêjin belkî xwendin û nivîsandina me tune, an jî em bi zimanê bîyanî nizanin, na? Em bang û reklamên sersalên zarokên we di rojnameyên bîyanî de dibînin û dixwînin. Lê, ji Berbangê re "himmmm!" na? Ma hûn nizanin ku mêjûbûna ji dayîkbûna zarokên Kurdan ên li Swêdê, êdî di dataya Komela Cwanên Kurd de hene. Ne tenê mêjûya ji dayikbûnê û herweha navnîşanên wan jî hene. Em dê yeko yeko li wan binêrin, kî ku dîsan bi dizî an jî bi eşkera sersala zarokên xwe pîroz bike û me agahdar neke, êdî malik lê çortan bû!

Em nikarin tiştek bikin?

Em dikarin gelek tiştan bikin. Di vî warî de gelek planên me hene. Em van planên xwe eşkere nakin, lê em dikarin ji wan yekê ji we re jî bibêjin. Em qet nikaribin tiştekî jî bikin, ma qey em nikarin wan birevînin jî. Dest bidin ser wan. Birevînin û bibin veşêrin. Ka em binêrin, hûn dê çiqas rehîne bidin!

Ma êdî hûn dikarin çiv mivan bidine xwe. Sedem û medem ji xwe re bibînin! Ha, em ji we re merdî û mêraniyekî din jî bikin. Heger hûn nerxê (buha) zêde û giran dibînin, wê demê em dikarin rûnin û tenzîlatekê ji we re çêbikin.

Ji me gotin û ji we kirin. Na ji me nivîsandin û ji we jî pêk anîn. Wek tê bîra we, me çend car berê jî, ji we re gotibûn, lê, hinekan digot "bi gotin nabe, divê mirov binivîse." A, va ye me nivîsand jî. Êdî kes nikare bêje, " na lo bi gotinê nabe.."

Ji buroya reklamê:

Mele, teknîker, muxbîr û tolgirtên Berbangê

www.arsivakurd.org

NÛREDÎN ZAZA
Û
ÇÎROKNIVÎSKARIYA WÎ

Firat Cewerî

Dr. Nûredîn Zaza, yê ku di nav koma hevkarên Hawarê de yê herî xort bû, jiyana wî jî wek ya pirr ronakbîrên kurd trajîk; lê bi rûmet, pirhêl, rengîn, bi tecruban tijî û dewlemend derbas bû. Wî ji welêt bêtir dûrî, xerîbî û sirgûnî dît. Hê di deh-yanzdeh saliya xwe de mecbûr dimîne, di gel kekê xwe Dr.Nafiz cih û warê xwe terk dike, ji ber zilm û zora tirkan, ji ber taqîbkirin û stemkariya polîsên wan nake der, riya azadî û rizgariya xwe di revê dibîne. Ew û kekê xwe Dr. Nafiz baz didin derbasî Sûriyê dibin. Nûredîn û kekê xwe pêşî diçin Helebê, paşê jî bi alîkariya hin kurdên nas û welathez li Şamê bi cih dibin.

Nûredînê biçûk û kekê xwe demekê ji hev diqetin. Ji ber ku kekê wî doktor bû û welathezekî dilşewat bû, ji bo ku alîkariya kurdan bike, wan derman û derzî bike; ya girîngtir jî wan ji nezanî, belengazî, perîşanî û bindestiyê rizgar bike, berê xwe dide beriya Cizîrê û li wir di nexweşxaneyekêde wek bijîjk û di nav gel de jî wek mamosteyekî azadiyê dest bi xebatê dike.

Nûredînê Biçûk, lê yê ku niha di dibistana Fransizan de xwendiye û xwe gihandiye, bûyerên Tirkiyê roj bi roj taqîb dike û dilê wî her ji bo gelê wî lêdixe. Loma, bombebarandina dewleta Tirk ya liser Dersimê tehmûl nake, ji bo protestokirina van kirinên dewleta Tirkiyê, bi hin hevalên xwe re (ku paşê di bin navê Hêvî de komeleyekê lidar dixin) li sefaretên hin welatên Ewropa digerin, ji bo piştigirya gelê kurd û li dijderketina ordiya hov, ji wan alîkariyê daxwaz dikin.

Nûredîn Zaza li pir welatan digere. Pêşî Sûrî, paşê Iraq, Lubnan û Siwîs... Ew di vê gera xwe de, an jî di vê jiyana xwe ya sirgûnê de pir caran tê girtin; lêdan, îşkencê û zulmê dibîne. Ew di zîndanên kûr û tarî de hesreta çirûskek roj dikişîne. Girtin, lêdan û îşkenca ku lê dibe, wî hê bêtir ber bi xebatê ve dikişîne û ew hê bêtir li xebatê gurr dibe. Ew bi mamosta Cegerxwîn re dibe yek û bi helbestên wî, ku wê demê ji bo kurdên razayî, zengilê ji xewşiyarkirinê bû, pê xelkê ji xewa nezanî û kirêt şiyar dike; bi Osman Sebrî re, ku ew jî weke wî mecbûr mabû, welatê xwe terk kiribû û li Sûriyê bi cih bûbû, yekemîn car, di sala 1957-an de bingehê Partiya Demokrat a Kurd (P.D.K.) datînin. Berî lidarxistina Partiyê, ew li Ewropa, di sala 1949-an de bi hin hevalên xwe re "Komela Xwendekarên Kurd Li Ewropa" ava dikin û berpirsiyariya wê jî hildigire ser milê xwe. Biavakirina vê komelê re gelek êrîş têne ser Nûredîn Zaza. Ev êrîş ne bi tenê ji dagîrkerên komunîst yên dagirkerên Kurdistanê jî, ku bi xwe dogmatîk bûn, dihat. Van celeb komunistan Nûredîn Zaza bi nasyonalîstî sûcdar dikirin û xwe jî bi înternasyonalîstî didane pêş. Lê, ew înternasyonalîstiya wan, hindik be jî, disan gelê kurd jê destekewtî nedibû û jê bi qasî misqalekî fêde nedidît.

Nûredîn Zaza di sirgûnê de her sirgûn dibû, xwe nedida dest, dîlî û bêdengî nedipejirand; her li ber xwe dida, her dixebitî... Wek mînak; Li Sûrî partî danî, li Swîs komele ava kir û rojnameya bi navê "Dengê Kurdistan" derxist, li Bêrûdê berpirsariya radyoya kurdî, ku bermayê Mîr Kamiran Bedirxan bû, girt ser milê xwe.

Vî ronakbîrê kurd ê bi rûmet, tu carî li ber zilm û zorê, neheqî û pîkoliyê serî dananî. Lê mixabin, kansera malkambax pençê xwe avêt vî camêrê rûspî, seriblind, zana û têgihiştî û li xerîbiyê serê wî danî. Vê zerara mezin dostên kurdan xemgîn û dijminên wan jî dilşa kir.

Dr. Nûredîn Zaza heta bi wefatkirina xwe jî li Swîs dima. Ew li wir bi jineke swîsî re zewicî bû û bavê lawekî bû. Ew li welatê xwe yê sirgûnê doktora xwe li ser "Herikîna Personalist di hizira fîlosifê Fransiz "Emmanuel Monnier" de dike û ji bilî xebatê xwe yên milîtanî û siyasî jî gelek bend û nivîsên bi kurdî, erebî û fransizî dinivîsîne û pirtûkeke helbestan bi navê "Şerê Azadî" çap dike. Du pirtûk jî bi fransizî "Contes et Lê gendes du Kurdistan" û "Ma vie de Kurd" derxistine. Romana nivîskarê kurd yê navdar Ereb Şemo, wergerandiye, destana kurdî "Memê Alan" digel pêşgotinek gelek dirêj û bedew amade kiriye û hê jî gelek tiştên wî yên neçapkirî hene.

Lê, di gel hemû tiştan, di gel xebatê wî yên siyasî, nivîs, bend û pirtûkên wî jî, dîsan ji bo min tiştên herî balkêş li ba Nûredîn Zaza kurteçîrokên wî ne. Ew di aliyê nivîsandina kurteçîrokan de xurt, têgihiştî û li gorî dema xwe nûjen bû. Hê di bîst û du saliya xwe de gava kurteçîroka wî ya yekemîn "Xurşîd" di kovara Hawar, hejmar 27, 15 Nîsan 1941-ê de derketibû, ez bawerim dê pir kêfa xwendevanên Hawarê

www.arsivakurdi.org

hatibe. Ev kurteçîroka wî ya ku di bin navê Nûredîn Ûsiv de hatiye nivîsandin, di derheqa peyakî bi navê Xurşîd de ye. Xurşîd dewlemendê gund e. Rojekê ji vî dewlemendê gund re lawek çêdibe. Ev camêr ji bo navê lawî xwe diçe mala melê gund. Mele peyakî welathez e û navê wî Cemşîd e. Ew vî navê xwe yê şêrîn diyarî lawê Xurşîd jî dike. Xurşîd bi vê yeka han pir dilşa dibe û bi kêfxweşî ji ba melê dide rê û diçe malê.

Piştî şazdeh salan, ji bo ku lawê Xurşîd, Cemşîd, bi serfirazî dibistana xwe xelas dike, bavê wî ji bo dayina serfirazî dibistana xwe xelas dike, bavê wî ji bo dayina mewlûdekê dîsan diçe nik melê. Mele dîsan bi rûkenî Xurşîd qebûl dike û ji bo serfirazî û zîrektiya lawê wî mewlûdeke kurdî dixwîne.

Piştî heşt salên din, vê carê jî Xurşîd ji bo mehra lawê xwe diçe mala Melê. Mele bi kêfxweşî mehra wî jî dibire. Heya berî ku kurê Xurşîd, Cemşîd, bi dû destikên keştiya xwe di avê werdibe û difetise, Xurşîd wek xortekî bextiyar e. Ew dilşa ye, bi hêvî ye, xurt û li ser xwe ye. Lê pştî windakirina kurê xwe, yê ezîzê ber dilê xwe, Xurşîdê weke çiyayekî dikeve, kal dibe, rû lê diqermiçe, pişt lê ditewe û por û rih lê spî dibin. Û bi wî awayî diçe ba melê, bi stûxwarî wê nûçeya reş digihîne Melê. Mele yê ku hem zane û hem jî welathez e, Xurşîd teselî dike, ew bi zanebûna xwe û Xurşîd jî bi malê xwe bi xortên gund re dixebitin, xwestina Cemşîd tînin cih, wan didin xwendin û daweta çil xortên hêja û miletperwe, di gel ku Xurşîd di sergovendê de ye, çêdikin.

Di hezîrana 1941-ê, di hejmara 29-an de jî bi navê "Derketî" kurteçîrokek Nûredîn Zaza heye. Ev kurteçîroka ku bi bêhnekê tête xwendin û weke helbestek bedew diherike, li ser derketiyan e.

Derketî; ew kesên ku ji welatên xwe derketine, terka welaltê xwe kirine, bi çol û çepelan ketine û ji xwe re li dûriyê li starekê geriyan e. Zaza di vê kurteçîroka xwe de dide zanîn ku dûrî çiqas xweş be jî, dîsan mal, yanî welat xweştir e. Xwarin, lixwekirin, vexwarin, xweza û stranên welêt bi mirov xweştir û şêrîntir in.

Di eynî hejmarê de, yanî di hejmara 29 ya 10-ê hezîrana 1941-ê de kurtçîrokeke wî ya din jî bi navê "Gulê" heye. Gulê mêrê xwe, yê ku bê dilê wê ye dikuje, paşê biqiralê çiyan, Qoçoyê Pola re derdikeve çiyê. Gulê jinek bejinzirav, spehî, şêrîn û mêrxas e. Lê di çavê gundiyan de ew jinek qehpik, bênamûs û xerab e. Qoçoyê Pola ku gelek xerabî û rêbirrî kiriye, ji bo ku êdî li hember dijminê gelê xwe şer bike, di hizûra gundiyan de sond dixwe.

Nûredîn Zaza hatina Qoço wilo salix dide:

"Gundî di mêvanxana Relî de rûniştibûn û daxiftin. Dijmin ji gund bi tenê qonaxekê dûr bû, nixta gundê Şadiya di nêzîk de wê biketa axa bav û kalan.

Herkes diponijîn û li çarekê digeriyan. Ezman girtî bû, bandevekê jireşiya şevê re hîn bêtir tirs dida. Di vê gavê de derî bi şidet vebû; qiralê çiyan, Qoçoyê Pola bi heşt mirovên xwe ve ket hudir. Cilên wan şil bûn, av di tivingên wan de dihate xwarê. Gunidyan gişan da ber qîran: Polayê kurd, sergevazê çiyayên Kurdistanê, fermo".

Qoço bi çil gundiyan ve li hemberî dijmin kemînê vedigirin û i hêrs û rik li hemberî dijmin şer dikirin. Gulê radihêje xencerekê û demekê winda dibe. Paşê gava ku di reşayiya şevê de ji hember tê, gundî û Qoço wilo tê digihên ku Gulê ew xistine xefka dijmin; loma gundî Qoço hêrs dikin û Qoço jî berê tivinga xwe bi Gulê vedike û bi hêrs berdidiyê.

"Berikê wek qîrekê tariya şevê çirand û armanca xwe a zirav wek çarşeveke hevrîşim raxiste erdê"

Lê paşê gava ku zora dijmin dibin û li gund vedigerin, di malekê de tiştekî ecêb dibînin.

"Serê zabitê dijmin ji laşê wê hatibû birrîn û xencer bi xwîn bû... Di kulma zêbit a guvaştî de gurzek porên Gulê ên zer pêl didan".

Gava qiralê çiyan Qoçoyê Pola vê mêrxasî û bênamûsbûna Gulê dibîne û bi rastiyê dihese, rohnî di çavan de namîne, radihêje xencerê û bi bayê bezê derdikeve û nema xuya dike.

Kurteçîroka "Keskesor" jî di derheqa serîhildana Şêx Seîd de ye. Ev çîrok ku bi forma şexsê yekemîn hatiye nivîsandi, xuya ye bîranînek Nûredîn Zaza ya zaroktiyê bi xwe ye.

Nûredîn zarok e, diçe dibistana tirkan. Tam di destpêka biharê de ye. Yanî gava êdî zivistan cihê xwe ji biharê re û sarî jî cihê xwe ji germê re dihêle, Nûredîn guhertinekê di mirovan de dibîne, tiştin dibin. "Gelo ev çi ye, çi dibê Nûredînê xwendevan ji xwe dipirse. Lê paşê ji çûyin û hatina mezinan, ji tevgera wan, ji rabûn û rûniştina wan, ji peyv û gotinên wan têdigihê, ku şerek dike dest pê bike; şerê kurdan, serîhildana wan li hember dewleta tirkan. Têkoşerên kurd demekê baş li ber xwe didin, xwe ji ber êrîşên dijmin diparêzin û paşê jî dijmin ji bajarê xwe derdixin.

Zaza vê yeka han wilo salix dide:

"Esker top mitralyozên xwe berdidan û dereviyan. Mezinên bajêr yên ko berê berberî bi hev re dikirin, li hev dihatin û çek didan mirovên xwe".

Şerkerên kurd yên ku ji bajêr derketibûn û dabû ser pişta dijmin, milet bê sebir li bendî vegera wan e. Dû re gava pêjna hatina wan dikin, "Hatin, nêzîk bûn, kurd hatin" dibêjin. Ev yeka han zû di nav bajêr de belav dibe, her kes pê dihesin "Xort û mêr bi çekên xwe ve, hin bi dehol û zirne, hin siwar, hin peya; bi hezaran û dengê her bijî kurd! her bijî Kurdistan! her bijî serbestî! ve pêrgî şervanên xwe tên.

Xuya ye ev azadî û kêfxweşiya milet zêde dom nake. Dijmin bi hemû hêza xwe ve digere ser wan; kêfxweşî û dilşahiya wan li wan dike dûjeh, wan şerpeze dikin. Yanî wê azadiya wan ya ji bo kurtedemekê bi dest xwe xistine, bi hovîtî ji wan distînin.

"Ala rengîn, şan û rûmeta me çîrandin, avêtin ber lingên xwe, pêlê kirin û li şûna wê ya xwe, ya xwînxwaran danîn. Ziman û stranên kurdî bend kirin û tirsek dijwar xistin dilê xelkê"..

Çîroka bi dû vê de jî ya bi navê "Stkêrk" e. Stêrk çîrokek evînî ye. Ez dikarim bêjim, ev çîrok yek ji çîroka herî bedew ku min xwendiye û jê hez kiriye. Ev çîroka ku gelekî nêzîkî realîzmî ye, lê di eynî wextê de pirr romantîk e, di derheqa şivanekî û keça axê, Mijganê de ye. Di derheqa evîna wan de ye, an jî di derheqa evîna şivên ya nîvplatonîk de ye.

Ew xortê diltenik, dilketiyê Mijganê, li ba bavê wê şivan e. Cihê şivên bi qonaxekê dûrî mala axê ye. Ew di xaniyekî

www.arsivakurdi.org

wek holikekê de dijî û ji panzdeh rojan carekê xwarina wî jê re diçe. Pirrê caran, pîrê, ku ew jî li ba mala axê xizmetkar e, xwarina şivên jê re dibe. Rojekê pîrê ne hazir e û kesekî din ku bikaribin xwarina şivên jê re bibe tune ye, ji ber vê yekê keça axê, Mijganê, di gel xwarina şivên ya panzdeh rojan li hespê siwar dibe û berê xwe dide zozên, ba şivên.

"Mijgan bi bejna xwe ya zirav û narîn, bi çavên xwe yên çeleng û bi cilên xwe ên xemilandî û giran spehîtî bi xwe bû. Ciyê wê bajar, xaniyên delal û îşê wê govend reqs û staran bû; lê ne çiya, rêl û qantir bûn."

Gava şivan bi wî awayî çav li Mijganê dikeve şaş dibe, bi çavên xwe bawer nake.

"Mezlûqa çeleng! Çavên min jê nedibûn. Cara pêşî min ew ji pirr nêzîk de didît. Niha ew li ber min sekinîbû û tenê ji bona çavîn min bû".

Lê ew yeka han ji şivên re ne ewçend hêsan bû. Ya ku ew di xewn û xeyalan de lê difikirî, niha li ba wî, zadê wî yê panzdeh rojan jê re nabû. Ji ber vê yekê jî ew şaş bûbû. Gava ew pê re dipeyivjî, dilê wî hildavêt, hişê wî diçû û qirika wî dihate girtin.

Ji ber ku baran tê û çemweke lehiyekê radibe, Mijganê nikare li çem xe, derbasî aliyê din bibe û here malê, loma bi tirs ber bi şivên vedigere. Şivan vê mêvana xwe ya ezîz bi dilxweşiyek bê hempa qebûl dike, ji bo ziwakirina kincên wê jê re agirekî dadide, di wê navê de jî jê re xwarinekê û tasek şîr amade dike. Paşê jî jê re ji pûş û ji postêmihê cihekê razanê çêdike.

Ew yeka ku ji bo şivên bi tenê xewn û xeyal bû, niha rastî bi xwe bû. Loma jî wî tu caran ezmanek wek ezmanê wê şevê kûr, û stêrk wek yê wê şevê geş nedîtibû.

Keça axayê wî ye, şeveder maye û xwe spartiye wî. Şivanê diltenik ji evîna wê pê ve li tu tiştekî din nafikire. Yanî li gor gotina şivên, "Li tiştekî xerab nafikire".

Xuya ye di wê holikê de li ser wî pûşî xewa Mijganê direve, ew radibe ser xwe û derdikeve der.

"Deriyê holikê vebû û wek hêva çardeh şevê keçika delal jê derket".

Di hejmara 35-an a kovara Hawarê de jî kurteçîrokek Zaza bi navê "Pêrîşanê" heye. Perîşanê ya li ser xeyalekê hatiye avakirin, wilo dest pê dike:

Li taxa mahciran, ji oda xwe temaşa baxçeyên Şamê dikim. Ji nişkê ve zozanên Kurdistanê ên bilind, bi dar û avên cemîdî tên bîra min. Ez xwe li wê derê, li ser kanîkê, li bi daran dibînin." Û wilo dom dike. Û di van xeyalan de kûr diçe, di gel xweşî û spehîbûna Kurdistanê, ew zilma leşkeran, stemkariya wan, perîşanî, belengazî, paşdemayîn û nezaniya kurdan û welatê wan dibîne û di vê rêwîtiya xeyalan de dîsan bi paş de tê Şamê, dikeve oda xwe û li ber pendera xwe xuya dike. Bê hemdê xwe keserekê dikişîne û ji xwe re dibêje:

"Nezanî...Nezanî...Nezanî..."

Evîna Perîxanê jî di hejmara 37-an a Hawarê de weşiya ye. Çîroknivîs vê bûyerê ji destpêka sedsala 19-an distîne. Ev evîn ne evîna ku em pê dizanin, ne evîna xortekî ye. Evîna Perîxanê evîna welêt e, evîna gelê wê ye. Evîna bavê Perîxanê jî evîna gel bû, evîna welatê wî bû. Lê bavê wê yê gir, çeleng, dewlemend û miletperwer diber vê evîna xwe de şehîd dikeve. Şehîdketina bavê Perîxanê gelekî tesîrê lê dike, dilê wî ê tenik perçe dike. Perîxanê, keça kurd a zana û têgihiştî zêde reş girê nade û şûnê nagerîne. Ew dixwîne, xwe digihîne û bi dil û can û bi bawerî dide ser riga bavê xwe. Di demek kurt de gelek mirov li dor xwe dicivîne û dibe serok û şîretkera wan. Lê mixabin, ew jî wek bavê xwe ji wê evîna pak re dibe gorrî, lê ji aliyê din jî li ser riya hizir û ramana wê kurd cih bi cih rizgar dibin.

"Nûçeyên serdestiya Kurdistanê dihatin. Xelkê hêstirên şîn û şahiyê dirijandin û giyanê Perîxanê di tava ala rengîn ne diçirisî û ji giyanê bavê xwe re dikenî".

Nûredîn Zaza di hemû çîrokên xwe de zimanekî sivik û zelal bikaranî ye. Ez bawer nakim ku dê tu kurd di xwendina van çîrokan de zehmetiya bikişîne. Çi karker, çi gundî, çi esnaf, çi xwendevan, çi mamosta, çi doktor; bi kurtebirî bêyî ferqiyeta tu sinif û kategoriyan, gelê kurd dê bi hêsanî di kurteçîrokên Dr. Nûredîn Zaza de têbihgihên, û dê her kurdê xwende bikaribin bi hêsanê û bi zewq û besteke xweş bixwînin. Di gel sivikbûn zelalbûna zimên, ew felsefek û psîkolojiyek kûr jî bikartîne. Mirov vê jêhatîbûna mamaosta Nûredîn Zaza di pêşgotina Destana Memê Alan de xweş dibîne.

Miroveki ji Kurdistanê, ku li Ewropa bi pîvana entelektuelekî ewropî dijiya, lê wek kurdekî welathez û bi rûmet serî danî, divê ku neyête jibîrkirin. Em kurd her serê xwe i ber mirovekî nola Nûredîn Zaza bilind bikin, ji nûjentiya fikir û ramanên wî destkewtî bibin û cihekî jê re di guncikeke dilê xwe de çêbikin.

Radyoya
Komela Kurd li Spångayê
Her Rojên Şembî, 14.00-16.00
li ser pêla FM 91,1 Mhz
ji bo navçeya Stockholm-Järva
weşan dike.

Lê guhdar bikin.

Tel: 08-761 51 22

Du helbestên
MEHFOZ MAYİ

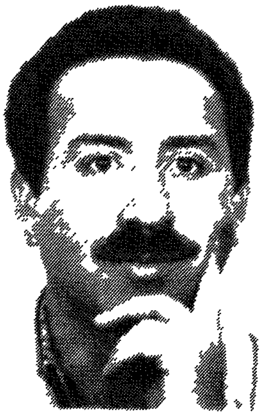

-1-

Ax ji vî derdê giran!
Min roj kirin şev û
şev kirin ve roj
Xem û xeyala gelek salan
xew ji çavên min revand
Ez mam nobedarê şevê.

Ax ji vî derdê giran!
Guh li radiyoyê
Çav li çavê televîzyonê
gelek şevên kerr û bêxew
hatin û çûn
Ne pêlek ji radiyo
dengê "Mamlê"* û Miryemxanê
digel xwe anî
Ne rundikên televîzyonê temambûn

Ax ji van şevên giran!
Şev bûn roj û roj bûne şev
Ez nobedar
Radiyo her lal
Televîzyon jî bo me girî
Bo gundê min
Bo hizar û çar hizara
Bo kalekî û zaroyekî
Bo bîst û pênc milyon mirovan
girî... girî...

Ax ji vî derdê giran!
Şev bûn roj û
roj bûne şev
Ez her hişyar
Radiyo her lal
Dema çavê televîzyonê
Ken û maça Bexdayê dît
Radiyo ji xemên min da mir
Ez bo şehîda girîm ve û
Televîzyon jî
Ji şermên "maçê" da peqî!!!

** Ji Mehemedê Mamlî re "Mamlê" tê gotin. Ew ji Mehabadê ye û stranbêjekî gelek bi nav û deng e.*

-2-

Min çi cara
li ser pişta perên ewira
geşt û sefer nekirbûn
Lê pa nihe!
Ho bîranîna şêrîn!
Her rojekê
Pêlek ji vî ewrê xerîb
min digel xwe da radiket
Sefer dikem...

Dema ku ez bilind dibim
Êdî çiya bilind nabe
Ez meziniya wî nabînim
Ez bilindiya wî nabînim
Dema ku em dûr difirîn
Çavên şînên deryayê jî winda dibin.
Pêlên avê jî dixendiqin

Belê! dema ez û ewir
hêj dûrtir û dûrtir difirîn
Dorge û oqyanosa dibirîn
Derya şîn, spî û reş dibirîn
... derbas dibîn
li warê xwe mêze dikim
hemî çiya
ji min û ewran
gelek... gelek bilintir in
Çavên şînên deryayê jî
di nîva gola Wanê da
gelek ... gelek
ji ciwaniyê ciwantir in
A, li wê derê
Ewir ji kerba xwe dimire
Ez jî hêdî...
digel dilopek baranê
peya dibim
Li ser axê
Li nav gundê "Piştagirî"
Şûn pêlava
"Dayke Helîme" maç dikim.*

Stockholm 12. 04. 1991

** "Dayke Helîme, navê jineka Kurd e. Ew, ji devera Dihokê, ji gundê Piştagirî ye. Mêrê Dayke Helîme û çar kurên wê di pêşmergetiyê de şehîd bûne.*

www.arsivakurdi.org

KULTUR Û HUWÎYET

Lejwan Büyükkaya

Hema merdiman sero tesîr û morê kulturdê înan esto. Norm û qaîdey, urf û edetên ki pey terbîye biyê, yanê kulturo ki cî miyandî pîl biyê, rotaya ê merdiman tayîn keno. Sedemokî merdîm grûbênda etnîkî mîyandî marda xo ra beno (ellaydeyeno), merdim do kulturê ci jî bimûso, pey terbîye bibo û na yanê etnîsîtet (qewmîyet) do hîmê kameya (huwîyeta) ê şexsî rono. Çimkî şexsîyet serrandê werdîkeydi formgena, virazyena. Kamey (huwîyet), xozanayena, şuûrberdena şexsîyetdê xo bixo ya. Şuûrberdena çîyo ki kesî hetekti qarakterîstîko, xusûsîyo û bineke (eslî) o û ey sero virazyena. Cora jî kulturo ki kes tede girdbeno û virazyeno, vernîdi, heyatdê merdimî di, derxusûstê tewr û gaman, xosilasnayen û fehmkerden, girêdayen û wefadarey da kesî di tesîr û nufûz keno û veradano.

Wexta gi qeçekê jew famîlyada Zazaydi ellaydeyeno, hewna ê seatandê xo yê sifteyinandi kewno kulturdê Zazaya mîyan, teslîmdê kulturdê Zazaya beno. Maya ci hewnena cira, ci warî û terbîye kena, famîlye û eşîra ci pêriko piya fikranê paştîyapêgiroten (solîdarîtet) û kollektivîzmî (piyabîyayen, pêtepişten), dîn, ehlaq, etîk û moralê grûpta xo ya etnîkî resnenê ê qeçekî. Nîna tenya bi rayda vaten, teşwîq û îqazana nê labrê bi hestanikan, dêr û lawikan, destanan, hîkat û meselan, muzîk, kay û govendandê xo ya jî pey danê zanayen.

Transferê kulturî

Terbîyeyê qeçekan, qandê berdewambîyayen, transferkerdenda kulturî rolêndo merkezî teşkîl keno. Qeçek cemîyetî miyandî sosyalîze beno. yanê urf û edetanê cemîyetdê xo qebûlkeno, ecibneno û xo jewî înanra hesibneno. Qeçekêndo Zaza jî mewzûdê ma di sosyalîzeyê cemîyetdê Zazaya beno û beno jew ferdêndê cemîyetdê xo. Çîyo ki embazê ci, famîlya ci cira pawenê xo mûsneno ê çîyan. Ma vajê famîlya, eşîr û merdimandê ci miyandi do eleqatê ci senîbo, tawrê ci vera şardê xerîbî û dinyaydê ci çorşmedi do senîbo, çiçî raşto, çiçî çewto, girêdayena ci bi dîndê ciya, hewnayişê ci ê karî, ê betaley û hetta fikr û hewnayişê ci ê siyasî do senîbê, nîna pêrkin di gorê pawiten û waştena kolektîftê xo do biwazo biyaro ca, gorê ey gamî berzo. Bi no babeta hem kulturê bînî û hem jî kulturê Zazaya neslêra (generasyonêra) dewrê (transferê) neslandê bîna beno.

Wenden û nûşten/mekteb (wendexane)

Wexta ki qeçek ame serrandê mektebî, ze prensîp şexsîyeta ci virazîyaya, temambîya, qe nêbo hîmê ci roneyaya. Mekteb çîyo ki qeçek keyedê xo ra ano îna teyid keno, raveybeno û temamkeno. Eger hemeçî normal rayşiro qeçekîra do şexsêno ki huwîyeta xo silasneno û zano kokê ci kotîdiro do bivjîyo.

Labrê qeçeko Zaza wayirê prosesênda wina normal niyo. Çimkî na mutemadîyeta (kontinîwîteta) wertedê keyî û mektebîdi esta û virazyena wextaki qeçeko Zaza mecbûrbeno ki şiro mektebdê Turkî şikyena. Ci sero kulturna û ziwanêdo xerîb ferzbeno. No mekteb, kultur û ziwanê şarî çimandê qeçekî di keno gird vera azmînî beno, ê keyeydêqeçekî jî dano erdro qiymetra fîneno.

Qeçeko ki nê dîskrîmînasyonî, werdîvistan û qiymetnêvînayena kulturdê keyeydê xo hîsbikero, o qeçek do nêşo bibo wayirê huwîyetênda xurt. Herûnda ki mekteb huwîyeta ci xurtkero tew zeîf fîneno. Çimkî qeçek mecbûrê redkerdenda şexsîyetda xo bixo beno. Tay çiyê ki hîskeno ê **ey bixo yê** mecbûr beno redbikero û îna hafizada xo di bidewsno.

Sedemo ki dewleta Tirka û dewletê zalimî ê bîna zincîr danê ziwan û kulturdê şarandê bindesta û mazlûmaro, mektebandê xo di ziwan û kulturê xo yê xerîbî ci sero ferzkenê çiyêndo tesadufî niyo. Ê bol weş zanê no çî virazîyayen û raveyşîyayenda huwîyet da qeçekî sero senî tesîrêndo bol xirab û wîrankar virazeno.

Qeçek destpeykeno xo werdî û bêqiymet bivîno, bi vatenêna kewno kompleksda werdîyey miyan. Eger bol xirab şiro raya reaksîyonandê destruktîvî (şahtnayeni) abîyena: Zeydê xo ra nefretkerden yan jî nefretkerdena çiyên ki ê **ey bixo yê**. Qeçek (tebî vera vera beno xort û pîl) şeno bikewo alîenasyonî (xorê xerîbbîyayen) miyan. Yanê kulturdê xo yê eslî vero xo xerîbvîneno, xo cira îzole keno, kewno hîsdê bîqewetey miyan û hemeçî bêmane vîneno.

Perspektîva kollektîv

Eger merdim bi perspektîvda kollektîvîya bewno nê halî ra, netîce oyo ki cemîyet, paştîyapêgiroten (solîdarîtet) û piyabîyayen (kollektîvîzm) do zeîf bikewo. Teka tek ferdî do bibê wayirê hewnayişêndo çewtî xo sero û Dinyay sero. Qabîlîyet û îmkanê girotenda malûmat û zanayenda munasîb (adekvat) kemî bo.

Netîce di kesî dest di cemîyetêndo ki ferdandê bê kokî, ningî hewara teşkîl bîyo maneno. Ferdên ki tayn (kemî) îmkanê ci estê bişê şertan û strukturê hakîm ê cemîyetî bivirnê yan jî heqqanê xo yê demokratîkî mudafaa bikerê. Cibyayen neqildê (tansferdê) kulturî di wertedê neslandê (generasyonandi) virazyena û bi awayêndo ciddî cirê mudaxale beno. Reproduksîyonê (xonewekerdena) kultur û etnîsîteti herimyena, helak bena şina.

Micadeleyê Kurdîstanî

Eger merdim nê zilmî vero micadeleyê kulturdê xo nêdose netîceyê ney şeno rayakero qandê gewşegey û felçbîyayenda kollektîvkî (kolektîv apatî) rê. Zemanî miyandi belkî

www.arsivakurdi.org

na grûba etnîk ki kewta nê halî miyan û nê zilmî ra derbeder bîya vinî bibo, îmha bibo û xelqdê (şardê) hakîmî miyandî biheleyo (asîmîle bobo).

Gerçî Zazaya zilmî vero micadele dao û êyê danê, labrê çerçewedê reyaynayenda Kurdistanî di. No micadele bi Zazakîya nê bi ziwanêndo bîna amo dayen û yeno dayen. Koçkerdena vera sûkan, yan macîreya mecbûrî welatandê xerîbandi, eynê babeta fina Zazaya koktê cira, wargedê cira abirnena, dûrîfînena. Bi no babeta jî kultur, huwîyet û ziwanê Zazaya kewno tehlûkedê asîmîlasyonî bin. Nê cayandi jî zek mayê vînenê, micadeleo polîtîk şeno huwîyeta şarêndê bindestî xurtbikero, ek no micadele bi ziwandê ciya bêro dayen.

Ehemmîyetê ziwanî

Ziwan wayirê ca û rolêndo esasî û fewqaladeyo hem taransferkerdenda kulturî di, hem jî qandê huwîyetda ferdî û huwîyetda kollketîvî (muşterekî) di. Ziwan haceteno (enstrumanêno) ku merdim pey Dinyay xo silasneno. Mefhûmênki (konseptênki) ziwanî di estê merdimî rê hîmê kes xo senî hîskeno, çorşmeyê xo ê nezdî û hewna dûrî senî hîskeno û hewneno pira û fehmkeno, ronanê. Ziwan bi vatenêna hemal û neqlkerdoxê, hewardayox û estûna kultur û huwîyetîyo. Û merdimê ki ê jew ziwanê qisseykenê îna rê **sembolê pîyabîyayeno**, îştîraq û hemkarîyo. Ziwan wertedê "ma" û "înan" di xetênda qalin û aşîkar anceno.

Virnayen û newebîyayenê çorşmedinyaydi û neqşdê kulturî di, mîsalen raveyşîyayena teknolojî, ziwanî di jî virnayenê hasilkena. Raveyşîyayena ziwanî îmkandano, rayakeno ki, cemîyet kişta sosyalî ra raveyşiro. Tesîrê ney reseno eleqatandê ferdandê jew keyî ra tepêş, heta eleqatandê miyandê însanan hewna pilan û sewîyeyênda berzîdi, kardê lîteraturîra heta xebatda îlmî û zewmbî rabitayan.

Jew ziwanoki tenya çear dêsandê keyî miyandi bimano, o do bibo ziwanêndo teng ê qissekerdeni. Ziwanêndo winayin şeno wextî miyandi zeîfbikewo û vinîbo şiro. Wexta ki ziwanê zeîfkewt û barîmend, hacetê (enstrumanê) transferkerdenda kulturî wertedê generasyona (neslan) û ê raveyberdenda kultur û cemîyetî vinî beno, kes ê hacetîra mehrûm kewno. Ek ma bewnê qeder û haldê Zazakî ra, lazimo ma gişta xo ronê na raştey ser: Ziwanşînas û oryentalîstê Ewrûpada rojawanî êyê rewnano vanê ki verîê ki no ziwan vinî nêbiyo, hetanî ki berey nêbiyo, wa qeyd û dokumentasyonê ci virazîyo!

Eger winabo, rîzîqo esto ki, Zazay wextî miyandi peyderpey şarandê xoçorşmey miyandi asîmîle bibê. No şîyayiş helbet taswîb nêbeno û lazimo hewna berey nêbiyo bêro vinderden. No jî tenya bi rayda ziwan û kulturdê Zazaya sero girweynayena mumkûno. Bi no awaya Zazay şenê huwîyeta xo xurtbikerê û wexta êdo bêki bitersê xo entegreyê şarandê bîna bikerê û îna vero tehlûkeyê asîmîle biyayeni hewardeyeno.

Komeleyênda Zazaya?

Îşte nê çend fikr û hewnayişê corînarabi ki ma waşt û teşebbus kerdki Stockholmdi komeleyênda Zazaya ronim. Na babet xebat û no "model" eynî wexti di cemîyetdê Swêdîyanra jî paştîgeno û cirê tayn îmkanî virazyenê û seferber benê. No jî tebî avantajêndo bol girdo sedemoki ziwan û kulturê ma Tirkîyedi yasaxo.

Çaba û xotewnayena ma no îstîqametdi gerçî munaqaşaya na perser akerd, labrê ma resay o netîceki na pers hewna bol rew erzîyaya orte. Rojandê ewroyinandi viraştena komeleyênda kulturî ê Zazaya tenya şaê pêra dûrîvisten û parçekerdena Zazaya biyaro, zewmbî jî dayen û giroten (eleqa) da Zazaya û Kurdandi problemî vejo. Fina ma ra asa ki ek komeleyênda winayin nê şertandi sazbibyayê do îhtîmalen derhal polîtîze bibyayê. Do bibyayê bêşanseyê, bêtalîheyê eger neyra micadeleyê Zazaya û Kurda o muşterek qandê Kurdîstanîya zerar bivînayê. Gorê fikirdê mi komeleyênda winayin bol muhîmo ki heme nêbo jî bolaneya Zazayara qebûlbivîno û bi o babeta muhîmo ki paştîya cemîyetdê Kurdan jî biyero.

Zaza û Kurdî di şarê birayê ki kokê cîna jewo. Kişta sîyasî û tarîxî ra qederê îna piya girêdayeo. Ez mefhûmê Zazaîstanî ze terîmêndo sîyasî nêvînena. Mi rê no nameyêndo cografîk û xasek ê welatdê Zazayano û manadê mintiqadi, ziwanê ma zengîn keno. Çimkî Zazaîstan kişta tarixîra Kurdîstanî miyandi û ze parçeyêndê ci hesab biyo. Zazay bixo jî nasyondê Kurdîstanî miyandi anasirê (şarê) teşkîl kenê.

Heta ewro Zazaya û Kurda piya micadele dao qandê reyaynayenda welatdê xo ê muşterekî, Kurdîstanî ya. Eger kes bi na perspektîva bewno pira parçekerdenda nê micadeledê muşterekîdi ne qezenceya Zazaya û ne jî ê Kurda esta.

Ewro rojdi zeki mi muddetêndo bol kilmdi feqet tenya we tenya çerçeweyêndo fikrîdi hewnayê pira ez lazimeya hereketêndo mustaqîl (ciya) û millî ê reyaynayenda Zazaya nêvînêna. Çimkî ez neka rind înaney (qenaat) pey anaki Zazay û Kurdî piya şenê cemîyetêndo demokratîk virazê ki tede herkesî rê heme şararê jewsewîyedibiyayenênda temamî esta.

Mutabaqatênda (konsensus, ropêkerden) derxusûstê jewsewîyedibiyayena temamî (tam eşîtlik) helbet şert û mercê ci yo ki Zazay îsyan nêkerê û rayda xo di (rayênda ciyadi) nêşirê. Eger waşten û hedefê ma asîmîlasyon niyo û entegrasyono, însanê ma yê muxtelîf şaranra do bişê jew partîyandê siyasîyandi dexî, helbet herkes gorê îdeolojîdî xo, ca biyerê û bigirweyê. Na noqtadi lazimo vajiyo ki çend muhîmo Zazay heme munasebetandi, xusûsen karo siyasî di, ziwanê xo bigirweynê.

Qandê mumkûnkerdenda entegrasyonî lazimo Zazay huwîyeta xo xurtbikerê. No jî bi rayda ziwan û kulturdê xo sero girweynayişîya mumkûn beno.

Witya Swêddi çiyîndo bol tebîî yo ki no kar bunyedê Federasyondê Kurdîstanî di virazîyo. Ez weş emîna ki eger Federasyon komîteyê qandê wazîfedê xebatda kultur û ziwandê Zazaya tayinbikero na komîterrê hezar teklîfê rind û xasekî do bêrê. ●

"HEQÊ MI NEDAWO!"

Rojê yew dewdi yew xalo beno. Name jê zî xal 'Elkoyo, dewijan hemin vatênê xal 'El.

Xal 'El zewijnaye û wahîrê di hebî gedan bi. Gedê jê yo xişin zewijnayebi, gedê jê yo şenik zî 'ezeb bi. Xal 'El hal û wextê jê başnêbi, debara jê nêvîyartênê. Semedo ki debara xwi baş biko, o şew û roj nifaqadê kêye û gedandê xwi reyda mijûl bînê. Xal 'El î rojê kergda çewerî ra newatênê kiş. Eger, rojê ki dewijan mîyandi yew nerehetey bibînê se, ga o şoro dekûwo bi nabêndê dewijan û ga jîn pêbîyaro.

Xal 'El, rojê nêweş kuweno. Xal 'El, Veynda bi laj dê xwinê şenikî dan û tira vano:

-Oxil, şo veynda biradê xwinê pîlî di vajê bawê to vano: wa bêro.

Lajê jê yo şenik, şono veyda biradê xwinê pîlî dano. Birayê jê yo pîl yen o kêdê pêrdê xwi, şono bi destê pêrdê xwi, lewi nano bi jê destî ra û vano:

- Bawo qey xêro, to veynda mi daw o? Pî jê vano:

-Xêr o, lajê mi. Ez nêweşa, gurê dinya belû nêbeno, mumkun o ki, ez meyşti bimra. Kê wahîrê xwi û yew gami nêbenê. Lajê mi, ez wazena ki torê wesîyetanê xwi bika. Lajê jê vano:

-Inkay bavo, qey wextê to û mergî yo?

-Estafûrulla, lajê mi, xwi gunekar meki?

-Bew lajê mi goştarê biki! Tay perê ma estê. Ti tayin sera hewani, deynê filankesî bimawo. Beri deynê jê bidi. Eger, to şêna tira tikêkê zî pê xêrê mi biki. Ay bînan zî bidi may û biradê xwi.

Lajê jê vano:

-Wabo bawo, serî û çiman ser. lajê jê yo xişin peran gêno beno deynê pêrdê xwi dano. Tira dim yeno keye û veynda bi biradê xwinê şenikî dano û tira vano:

-Biray mi, bawê wesîyeta xwi bi mirê vata. Tay perê jê estbî, jê mira va ki, deynê filankesî bi ma esto. Mi ay peran sera tay hewonay û berdî pê deynê filankesî da û ez hama. Biradê xwi ra vano: Biray mi!

- Birawo şenik vano: Ha keko.

- Şo, bi banî sero yew delali veyn bidi. Vaji ki, gelê dewijan, pî ma nêweş o, wesîyeta xwi marê kerda. Vanoki, nîno mi virî, belkî deynê taynan bi mi bibo. Eger, ana sar yewê esto se. Va ay mêrdim bêro ma deynê jê biderdê. Birawo şenik vano:

- Ez nêşona. Birawo pil vano:

- Qey birayê min sebeb çîyo? Birawo şenik vano:

- Qey qeyî ez nêşono. Birayê pil vano:

- Inka biray mi, qeyî ti neşonê, hela sebebê jê biradê xwi ra vaji. Birawo şenik vano:

- Qeyî, wa verê verikan deynê mi dido hela ray? Birawo pîl vano:

- Qeyî deynê çiyo biray mi? Birawo şenik vano:

- Qey cay ez zewijnaya. Xwile hetanî, o deynê mi nedo se, ez neverdana, o cay ra şoro.

Mihem Himbêlij.

SEWREGÎ

Sûki...
Sûka ma Sewregi.
Çend ganî to ser o qûrban bî,
nika ti destandê kê di ra.
To ver.
ez,
nika gûnî (gonî) virejêna.

Rextê mi nika vengo,
mahkûmî heme ray di rê.
Berd talan û kerd vêran,
welatê min o şîrin.
Zeydê riwendê kelî
roteyê ma,
gûnîda şoreşgeran ser a şî.

kotî di mend,
ray birnayiş,
vila bîyayiş,
kiştena xortan...
Işta destandê rotandê ma re.

Sûki,
sûka mi Sewregi,
ez qeçê to,
nika tîya di,
teniya,
fikirê mi,
wija di,
to heti.
Enbazan ra,
may û birayan ra dûrî,
bê sûkda xo, xerîbey di.
Sûkî,
Sewrega mi
enbazeya xo mi rê birişi.

Wa bimirê rotey
û ê ki to roşenê û roştê dişmenan.
Vengê min o yeno to?
No veng xerîbey,
û tenyayey ra yeno,
no veng vengê hesretey,
û zerî da kulîno.

Faruk YAKUP

www.arsivakurdi.org

کتێبخانەی بەربانگ

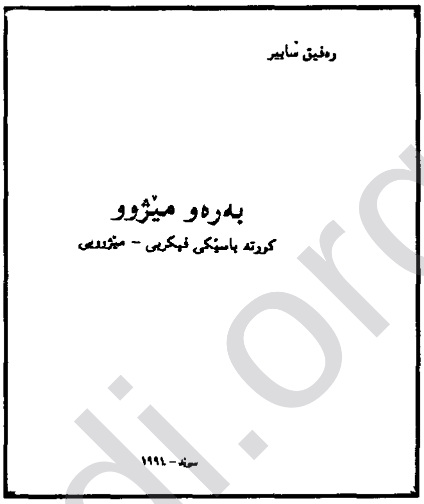

ڕەفیق سابیر: بەرەو مێژوو، کورتە باسێکی فیکری- مێژوویی، ١٢٩ل، لە بلاوکراوەکانی گۆڤاری «ڕابوون»ە. چاپخانەی مەنسوور بۆ چاپ ئامادەی کردووە. سوێد- ١٩٩١.

نرخ: 50 کرۆن.

ناونیشان:

RaBûN
Post Restante
126 11 Stockholm 32
Sweden

ژمارەی پۆستگیرۆ: 5 - 626 1121

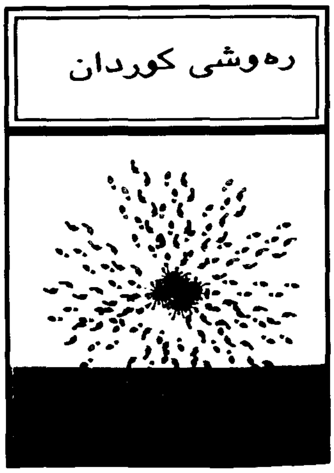

عەبدولقادر کوڕی ڕۆستەمی بابان: ڕەوشی کوردان، مێژووی کوردستان، وەرگێرانی:

کەریمی حیسامی. ١٦٢ ل. ناوەندی چاپ و ڕازاندنەوەی مەنسوور بۆ چاپ ئامادەی کردووە. چاپی هەوەل، هاوینی ١٩٩١- سوێد.

نرخ: 50 کرۆن.

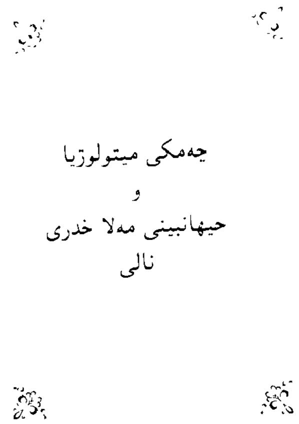

ڕێبوار سیوەیلی: چەمکی میتولۆژیا و جیهانبینیی مەلا خدری نالی. ٨٢ ل، چاپی یەکەم ١٩٩١ دانمارک.

نرخ: 40 کرۆن.

ناونیشان:

REBUAR S.
GAMMALEGÅRDSVEJ 34
2730 HERLEV
DANMARK

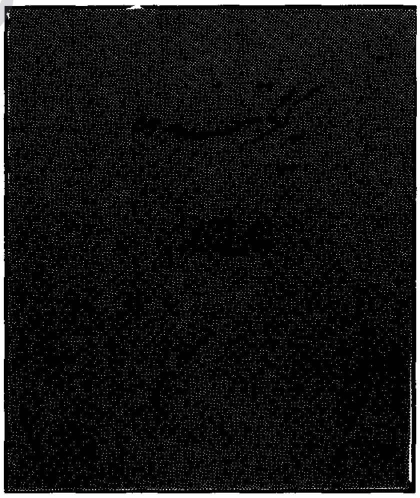

سەعید کوێستانی: یەکگرتنەوە، ٢٠٥ ل، سوێد مارسی ١٩٩١.

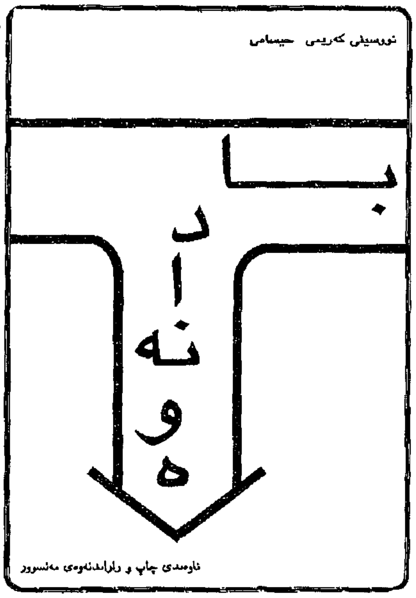

کەریمی حیسامی: بادانەوە، ٦٠ ل. ناوەندی چاپ و ڕازاندنەوەی مەنسوور بۆ چاپ ئامادەی کردووە. چاپی یەکەم ١٩٩١ سوێد.

نرخ: 30 کرۆن.

ناونیشان:

SARABOKHADEL
DALAGATAN 42
STOCKHOLM
Tel: 08- 33 12 29

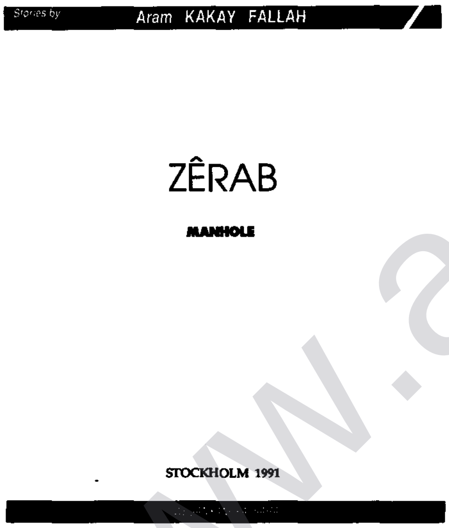

ئارام کاکەی فەللاح: زێراب. کۆمەلە چیرۆک. ٤٨ ل. بنکەی سارا بۆ چاپ ئامادەی کردووە. سوێد ١٩٩٠.

نرخ: 30 کرۆن.

ناونیشان:

SARABOKHADEL
DALAGATAN 42
STOCKHOLM
Tel: 08- 33 12 29

چالاکییەکانی کۆمەڵەی سالا- هێبی

کۆمەڵەی کوردی لە شاری سالا هەندێ لە چالاکییەکانی خۆی بلاودەکاتەوە. بەو ئامانجەی ببێ بە هاندەرێکی باش بۆ کۆمەڵەکانی تریش تا ئەوانیش هەمان کار بکەن و بەمەش هەموو لایەکمان سوود لەیەکتر وەربگرین و کەموکوڕییەکانمان پڕکەینەوە.

کۆمەڵەکەمان هەوڵی زۆری داوە کوردەکانی ئەم شارە لەیەک نزیک بکاتەوە، هەروەها هەوڵی بەهێزکردنی پەیوەندی داوە لە بەینی کوردەکان و سوێدییەکاندا و بۆ ئەمەش جۆرەها گفتوگۆ و دانیشتن کراوە لەگەڵ پارتی و ڕێکخراو و خەڵکی کارگەری سوێدیدا.

کۆمەڵەی کوردی ئەمڕۆ خاوەنی جێگا و شوێنی خۆیەتی مەرجی مانەوەی (لۆکاڵە)کەشمان بوون و زیادبوونی چالاکی لاوانە بۆیە کۆمەڵە هەوڵی خێرای دا بۆ درووستکردنی لقێک بۆ لاوانی کورد و لاوەکانیش بەرنامەی جوانیان بۆ خۆیان دانا. ئەنجامی سەرەکییان ئەوەیە کە پەیوەندی گرتن لەبەینی لاوەکاندا زۆر پێویستە، بۆ پارێزگاری کردنی زمانی کوردی، مانەوەی کۆلتووری کوردی، بۆ هوشیارکردنەوەی لاوی کورد و پارێزگاری کردنی خۆیان و دوورەپەرێزبوون لە بەکارهێنانی حەشیشە و تریاک و هیرۆین... هتد کە ئەم شتانە زیاتر لاوەکان تاقیدەکەنەوە لە کاتێکدا کاتی ئازاد (Fritid) یان هەیە و خەریکی هیچ نین.

لاوەکان هەوڵی درووستکردنی زۆر تیپی وەرزشی و کولتوورییان داوە لەمانەش:

١- تیپی فوتبۆڵ، چالاکانە فێردەکرێن. هەفتەی ٣ جار و بەرهەمی ئەم تیپە:

- سەرکەوتن بەسەر تیپی لاوانی (ڤێستەرۆس) بە ١١-١ کە لە شاری (سالا) کرا.
- سەرکەوتن بەسەر تیپی لاوانی ئێسکلستونا بە ٢-١ کە لە شاری (سالا) کرا.
- سەرکەوتن بەسەر تیپی پەنابەرەکانی (هێبی)دا بە ٢-١ کە لەشاری (سالا) کرا.
- دۆڕاندیان بە ڤێستەرۆس بە ٣-٥ کە شاری ڤێستەرۆس کرا.
- هاوبەشییان کرد لە Sala- cup دا.

٢- تیپی بالە دروست کراوە.

٣- تیپی باسکە دروست کراوە.

٤- تیپی مێزی تێنس دروست کراوە.

تیپی Innebandy دروست کراوە.

٦- تیپی هەڵپەرکێی کوردی دروست کراوە، هاوبەشییان کرد لەگەڵ ژنانی کورد لە جەژنێکی هاوبەشدا کە کۆمەڵەی کوردیان و کۆمەڵەی ئاشتیخوازی سوێد بەڕێوەیان برد. ژنانی کورد خواردنی خۆشی کوردییان دروست کردبوو بۆ ئەم مەبەستە.

٧- هەوڵ دراوە بۆ دروستکردنی گروپی مۆسیقا و چاوەڕوانی مامۆستای مۆسیقا دەکرێ کە پەیمانی داوە ئاگاداری ئەم کارە بکات.

کۆمەڵەی کوردی ئامانجی دووەمی ئەوەیە کە بتوانێ بۆ ساڵی داهاتوو پیتاکێکی زۆر کۆبکاتەوە و داوای یارمەتی لە کۆمیون و لایەنی دەوڵەتی کردووە بۆ ئەوەی بتوانێ زیاتر کاری کولتووری پێ بکرێ و شەوانی کوردی و جەژن بۆ کوردەکانی ئەم ناوچەیە ئامادە بکات.

- کۆمەڵەکەمان چالاکانە هاوبەشی خۆپیشاندانی کوردەکانیان کردووە لە ستۆکهۆلم دژ بە ڕژێمی عێراق. هەروەها خۆپیشاندانی خۆیان لە شاری سالا کردووە. کۆمەڵە دووجار جل و پارە و دەرمانی کۆکردۆتەوە کە ڕەوانەی کوردستان کراوە.
- هیوامان هەیە کە بەشی ئافرەتان لە کۆمەڵە لە مانگی نۆڤەمبەر دروست بکرێت.
- کۆرسی مەلەکردن بۆ ژنانی کورد ئامادەکرا و دوای تەواوبوونی کۆرسەکەش هەندێکیان بەردەوامن لە فێربوونی مەلەکردن.
- کۆمەڵ بۆ گەورەکان کاتی وەرگرتووە لە هاڵی بالەکردن، تا هەفتانە گەورە و گەنج یاری خۆیان بکەن.
- کۆمەڵە دەیەوێ زۆر سوپاسی کۆمەڵەی کوردی بکات لە شاری ئۆپسالا بۆ ئەو یارمەتییەی کە دایان بە ئێمە لە کاتی پێویستدا کە (٢٠٠٠) کرۆن بوو.
- کۆمەڵە سوپاسی ئافرەتان و خوشکانی کورد دەکات لە شارەکەمان، بۆ ئەو هاندانە کە دەیکەن بۆ لاوان و بە تایبەتی لە کاتی یاریکردنی فوتبۆڵ کە هەمیشە دێنە گۆڕەپانەکەوە و پشتگیری لاوەکانیان دەکەن بە شێوەیەکی ڕێکوپێک و هەستی لاوان بەرز دەکەنەوە.

ئومێدەوارین زیادکردنی چالاکی لاوان بە قازانجی هەموو بەشەکانی ناو کۆمەڵەکەمان بگەڕێتەوە و ئەم چالاکییانە بۆ ساڵی داهاتوو یارمەتییەکی زۆر چاکی پێوەربگیردرێ تا بتوانرێ بەشی کولتوور و مۆسیقای پێ بەهێز بکرێ و ئەمەش بڕیاری کۆمەڵەکەمان بوو هەر لە سەرەتاوە.

ناونیشانی کۆمەڵەکەمان بلاودەکەینەوە بۆ ئەوەی بتوانن پەیوەندی زیاتر بکەن بە کۆمەڵە کوردییەکانی ترەوە و تاوەکو بتوانین ئاڵوگۆڕی چالاکی بکەین و زیاتر سوود لەیەکتر وەربگرین و لە داهاتوودا کەموکوڕییەکانمان چارەسەر بکەین.

کۆمەڵەی کوردی لە شاری سالا- هێبی

١٩٩١/١٠/٢٣

Kurdiska Förening
Box 165
Norrbyg. 14

www.arsivakurd.org

بەڵکوو بەرپەرچیشی داوەتەوە.

من لەو سەفەرەدا هەر چەند فرجەم نەبوو، بەلاّم بە هەر جۆرێ بوو، هەلی وەدەسخستنی ئەم کورتە وتو وێژەم رەخساندو مامۆستا «زرار»م لە قرچەی گەرمای نیوەڕۆی شاری رواندزدا، لە ماڵێ بەناکاو داگرتو داوام لێ کرد کە لەمەڕ خۆیو تیپی پاشای گەورە بڕێک زانیاریم بداتێ هەتا لە هەندەران بلاّوی بکەمەوە. جا بەر چ گۆڤارێک کەوت، خەم نینە، گرینگ ئەوەیە کە بلاّو ببێتەوەو باشتر ئەم تیپە بناسرێ.

مامۆستا بە کەرەمی خۆت، پێم خۆشە بڕێک سەبارەت بە خۆتو تیپی مووزیکای پاشای گەورە قسەم بۆ بکەی، جا ئیتر خۆت سەرپشک بە.

نێوم (زرار محمد مصطفى)یەو ساڵی ١٩٣٧ لە شاری رواندز لە دایک بوومە. پلەی خوێندن: دەرچووی خولی مامۆستایانم کە ساڵی ١٩٥٩ تەواوم کردو ئێستاش تەمەنم ٦٣ ساڵەو یانەنشینم.

زۆرم حەز لە مووزیکاو نیگارکێشانو شانۆیەو لە بەشی شانۆشدا کارم کردووە.

لە سەرەتای حەفتاکاندا، دەستم داوەتە کاری هونەری مووزیکا، بە شێوەیەکی زۆر ساکار تا ساڵی ١٩٧٦، لەوێ بە دواوە چوومە سەر دەورەی فێربوونی نۆتەو لە لای مامۆستای خۆشەویستو مووزیکوان کاک وریا ئەحمەد، ئەو دەورەیەم تەواو کرد.

لە ١٩٧٧/٧/١ کە مامۆستای وانەی مووزیکاو هونەر بووم لە قوتابخانەی سەرەتایی کوڕانی پاشای گەورە لە رواندز، لە چەند قوتابی بەهرەمەندو چالاک، تیپی مووزیکای پاشای گەورەم دامەزراندو دەستمان بە کار کرد.

لە ١٩٧٧/٨/٢٠ کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی کورد لە رواندز کرایەوەو تیپەکەمانی لە باوەش گرتو دەستمان بە چالاکی کرد.

ساڵی ١٩٨٥ لە ئێزگەی بەغدا، یەکەمین بەرهەممان کە بریتی بوو لە دوو سروودو حەوت گۆرانی، تۆمار کردو لە دوایشدا لە تەلەفزیۆنی کەرکووکەوە دوبلاج کراو بلاّو بوونەوە.

ساڵی ١٩٨٦ «٨» گۆرانیو ساڵی ١٩٨٧ «٦» گۆرانی کە بەرهەمی دووهەمو سێهەم بوون، بلاّو بووەوەو کاسێتێکمان بۆ وەلی حەسەن دۆسکیو کاسێتێک بۆ احمد محمد شریفو کاسێتێک بۆ هاوتا ئەسعەدو کاسێتێک بۆ نجمەدینی غولاّمیو کاسێتێکمان بۆ کاک ابوبکر لەگزی تۆمار کردووە. دوا بەدوای ئەوە، ئۆرکێسترای پاشای گەورەمان پێکهێناو چەند بەرهەمێکمان لە رۆژی جیهانیی مووزیکادا ساڵی ١٩٨٨ پێشکەش کرد.

دوای ئەوەش کە بە تێکۆشانی کۆمەلاّنی خەڵکی کورد، زۆربەی ناوچەکانی کوردستان ئازاد کرا، دوو ئاهەنگمان لە گەڵ هونەرمەندان شوانپەروەرو ناسری رەزازی پێشکەش کرد کە پێشوازییەکی گەرمو گوڕی لێ کراو ئێستاش بەردەوامین بۆ خزمەت بە هونەری رەسەنو پێشکەوتنخوازانەی گەلەکەمان.

با ئەوەش بڵێم تا ئێستا چەند شانۆنامەم لە بەرهەمەکانی بریختو هی‌تر، وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردیو دەرهێنانی چەندین شانۆگەری کوردی لە (١٩٧٠)ەوە، تاکوو ئێستا. ئیتر خۆشیت بە هیوای سەرکەوتنو کاری گەورەتر.

کورتە هەواڵ

سێ کۆڕ

کاک جەمشید حەیدەری، ئەندامی دەستەی نووسەرانی بەربانگ کە بۆ ماوەی دوو مانگ سەری لە کوردستان دابوو، دوای گەڕانەوەی سێ کۆڕی لەسەر بارودۆخی کوردستان و گفتوگۆی بەرەی کوردستانی و رژێمی بەغدا، گێڕا.

١- لە لۆکالی فیدراسیۆن لە ستۆکهۆلم، ١٩٩١/٩/٢٢

٢- لە ١٩٩١/١٠/١٩ لە ABF ئێسکلستونا.

٣- لە ١٩٩١/١١/٣ سوندرهامن.

کۆنگرەی نووسەران

لە رۆژی ١٩٩١/١٠/٢٦، یەکێتیی نووسەرانی کورد لە سوێد، کۆنگرەی سێیەمی خۆی بەست. لە کۆنگرەدا بڕیار درا، کۆمیتەی کارگێری نوێ، هەموو تواناي بۆ درێژەدان بە گۆڤارەکەی «نووسەر» و چالاکی رۆشنبیری و ئەدەبی بخاتە کار.

کۆنگرەی نووسەران لە کوردستان

یەکێتیی نووسەرانی کوردستان لە شەقلاوە بە شداری زۆربەی نووسەرانی کوردستان کۆنگرەی خۆی بەست. کۆنگرە لە بارودۆخێکی نوێدا گرنگییەتی تایبەتی بە ئەرکی نووسەراندا لەم قۆناغە ناسکەدا کە رووبەرووی میللەتەکەمان بۆتەوە. هەروەها دەستەی بەڕێوەبەرایەتی نوێی هەڵبژارد.

هەڵبژاردن لە تورکیا

لە ١٩٩١/١٠/٢٠دا هەڵبژاردنی گشتی لە تورکیا کرا. لە ئەنجامدا پارتی ڕێگای راست بە سەرۆکایەتی سلێمان دیمیرێل زۆربەی دەنگی هێنا. ئەوەی شایانی باس بێت لەم هەڵبژاردنەدا (٢٠) کورد بوونە ئەندامی پەرلەمانی تورکی. لە نێو ئەوانەدا خوشکە (لەیلا زانا)، خێزانی تێکۆشەر مەهدی زانا بە زۆربەی دەنگ لە دیاربەکر هەڵبژێردرا.

www.arsivakurdi.org

مامۆستا (زرار محمد مصطفی)و
«تیپی مووزیکای پاشای گەورە»، لە رواندز.

ناسری رەزازی

کوردستانی ئازادکراو «رواندز»

راپەڕینی «کۆماوەر»ی خەڵکی کۆڵنەدەری کورد لە کوردستانی ژێر دەسەلاتی ئیراق، بوو بە هۆی ئەوە کە، لە ئێمەی هەڵداژراوی دوور لە ولاتی خۆمان بتوانین، بۆ ماوەیەکی کورتیش بوویێ، بگەڕێینەوە کوردستانو بە دیداری زیندو کەسو کارو یارو دیار شاد ببینەوە.

لەو ماوەیەدا کە زۆربەی شارەکانی کوردستان، لە ژێردەستی خەڵکو پێشمەرگەدا بوو و زۆربەی خاکی کوردستان ئازاد کرابووەوە، لەم کوردانەی کە دەمێکە لە هەندەرانن‌و تامەزرۆی دیتنی وڵاتو کەسو کاریان بوون، بەرەو کوردستان گەڕانەوە، ئێمەش بە خاو و خێزەوە، رێگای چەند وڵاتمان بە ترۆمبێل، دا بەر خۆمانو لەوێ سەرمان هەڵێنا.

لێرەدا باسی چۆنیەتی ئەو سەفەرەو کارەکانی خۆم با بوەستێ بۆ دەرفەتێکی‌تر، دێمە سەر باسی تیپی مووزیکای (پاشای گەورە) لە شاری رواندز و مامۆستا زرار.

کات کەم بوو، بارو دۆخ بۆ هەموو شتێنک لەبار نەبوو، بێکاریو بێپارەیی‌و برسیەتی تەپی لە هەموو شتێنک هەڵچنیبوو، بەلاّم ئەوەی کە یەکجار سەرنجڕاکێش‌و بەرچاو بوو، تێکۆشانو لەخۆبووردوویی‌و کاری بێوچانی زانایانو بیرەوەندانو هونەرمەندانو نووسەرانو رۆشنبیرانی کورد بوو لە هەموو دەرێنک. خەباتی چەکداریش بە جێگای خۆی.

تیپی مووزیکای پاشای گەورە، یەک لەو تیپانەیە کە نەک هەر ئێستاو لەم سەردەمە ئازادو پشوویەرینەدا، بەڵکوو لە سەردەمی حکوومەتی رەش‌و ئەنگوستلەچاوی «بعث»ی خوێنڕێژیشدا کۆڵی نەداوەو بۆ پێشخستنی مووزیکای کوردیو خزمەت بە مرۆڤایەتی لە ژێر پەردەی مووزیکدا، بکوڕ خەباتی کردووەو بوێرانە لە ئاهەنگو پرۆگرامەکانی حکوومەتی سەدام کە بۆ کوێرکردنەوەو لە ناوبردنی کوردو کەلچەری کوردی ساز دەکران، نەک دوورەپەرێز وەستاوە

کوردە پەنابەرەکانی پاکستان هەرەشەی رەوانە کردنەوەیان لێدەکرێت

پێش سێ ساڵ لەمەوبەر دوای بەکارهێنانی گازی کیمیایی لە کوردستانی عێراق، هەزاران کورد ئاوارەبوون و ژمارەیەکیان رووبان کردە پاکستان و لەژێر چاودێری کۆمەڵی نەتەوەیەککگرتووەکان- بەشێ لە پەنابەران، هەقی مانەوەیان درایە و بە رەسمی ناونووس کران و ناسنامەی کۆمەڵەی نەتەوەیەککگرتووەکان UN یان پێدرا. زۆری پێ نەچوو هەر لەمانە ژمارەیەکیان رەوانەی وڵاتی جۆربەجۆر کران، لەوانەش ئوسترالیا، کەنەدا و ئەورووپای رۆژئاوا. بریار وابوو ئەوانی تریش کە ماونەتەوە هەمان هەقیان پێ بدرێ و سەفەرکردنیان بۆ هاسان بکرێت، بەڵام ئەوەندەی پێ نەچوو دوای راگرتنی شەری ئێران و عێراق و شکاندنی رژێمی بەغدا لەشەری کەنداودا، هەندێ دەنگوباسی نوێ بەرگوێ کەوتەوە، گوایا ئەوانەی هەتا ئێستا رەوانە نەکراون بۆیان هەیە بگەرێنەوە بۆ عێراق بەرامبەر بە پارە و پولێکی دیاریکراو کە بەشی مەسرەفی رێگا و بانیان ئەکات و ئیتر چیتر UN هەقی بە سەر ئەمانەوە نییە بە بیانووی ئەوەی گوایا باری سیاسی و ئابووری لە عێراق زۆر چاکە و شەری کەنداویش تەواو بووە.

لەو رۆژەوە هەرەشە و گورەشە لەسەر ئەو خەڵکە بێدەسەڵاتە بەردەوامە لە شاری (کوێتە)ی پاکستانی کە کوردە پەنابەرەکانی لێیە و مامەڵەیەکی گران ئەکرێن و سووک سەیردەکرێن لەلایەن لێپرسراوانی مەکتەبی UN لەوێ.

ئەنجامی ئەم هەرەشەیە ئەوەبوو ژمارەیەک خێزانی کوردی پێ ترسێنرا و بەرەو ئێران گەرانەوە کە زۆربەیان لەسەر سنووری ئێران- پاکستان تووشی مامەڵەی خراپی پاساو و پۆلیسەکانی سەر سنوور بوون. جگە لە نەخۆش کەوتنی ژمارەیەک ژن و منداڵ و پیر هەروەها ژیانی کولەمەرگێی چەند رۆژێکی ناو بیابان و گەرمای ئەو ناوە تا لە دوایین جاردا خزێندراونەتە لۆرییەوە و لەسەر سنووری عێراق- ئێران لە نزیک مەریوان هەڵیانرشتوون و ئیتر لەوساوە دەنگوباسیان نازانرێ.

هەرەشەی لێپرسراوانی مەکتەبی UNHCR لە شاری کوێتە هەتا دێت لە توندبوندایە بۆیە لە رۆژی ١٩٩١/٩/١ سەدان پەنابەری کورد بەلاو و پیر و ژن و منداڵەوە لەبەردەمی مەکتەبی UN ی شاری کوێتە خۆپیشاندانێکی فراوانیان رێکخست و دەنگی نارەزاییان بەرز کردەوە دژی کەمتەرخەمی لێپرسراوانی UN و مرخۆشکردن لە گێرانەوەیان بۆ عێراق. ئەنجامی ئەم کارە ئەوە بوو داوا لە پۆلیسی پاکستان کرابوو کە دەستبخەنە کاروباریانەوە و ژمارەیەکی زۆر لە پۆلیس دەوری خەڵکەکەیان گرتبوو و کەوتبوونە لێدانیان بە دار و دۆنکی ئینجا ٩٩ کەسیان لێهەڵبژاردبوون و لە بەندیخانەی (مەچ) کە ٢ سەعات لە شاری کوێتەوە دوورە توندیان کردبوون. ئەمەش تەنها لەسەر ئەوەی کوردەکان دژی گەرانەوەن بۆ عێراق. دوای زیاتر لە (٤٠) رۆژ ئازاد کراون و بێ ئەوەی هیچ یارمەتییەکیان پێدرابێ.

بێگومان ئەم کارە دەرچوونی تەواوە لە بریارەکانی ژنێڤ «بەشی پەنابەران» و دژی یاسا و پرۆگرام و پێرەوی سازمانی نەتەوەیەککگرتووەکانیشە، هەروەها دەستدرێژییە بۆسەر مافی مرۆڤ و دیموکراسی و هەقی مەردم.

بەم بۆنەیەوە داوا لە سازمانە خێرخوازەکانی دونیا دەکەین لە پێش هەموویانەوە کۆمەڵی نەتەوەیەککگرتووەکان- بەشی پەنابەران- کە دەنگی نارەزایی بەرزبکەنەوە دژی ئەم کارە ناڕەوایە و مامەڵەی توندوتیژ و هەرەشە و گورەشە و سوک سەیرکردن لەسەر کوردەکانی شاری کوێتەی پاکستانی هەڵگرن و لەبەر رۆشنایی یاساکانی UN مامەلەیان لەگەڵدا بکەن. لە هەمان کاتدا داوا لە هەموو رێکخراوە کوردییەکانی ئەورووپا و دونیا دەکەین کە هاوکاری و پشتگیری داخوازییەکانی کوردە پەنابەرەکانی شاری کوێتە بکەن.

هوشیار- ستۆکهۆلم

ئومێد مەهدی (هەندرێن)

(پرزە) *

بۆ دایکم

هەوری مژمیای خەو- وشەو
کات و یادە درەنگەکانت
لەپشت پەنجەرەی
ئەو دونیایەی، کە نامناسێ،
خۆڵبارانێ دەبارێنن...

رۆژگارێکە بە گریانی گۆرانییە غەریبەکانت
گیانمان،
لەسەرپشتی سەرابدا هەڵدەچنم.

تۆ ئێستا لە کوێی؟

وەیشوومە دڵت راچەنێ و
لەبەر قاپی ماڵی گوندەکەمان سەرهەڵێنێ و
سۆراغی تەنیایی و
هەمیشە ونبوونم بکەی.

تاران- ١٩٨٩/٥/٢٦

* پرزە: هێز و تاقەت

(باڵەوەریوەکانی کۆچ)

بۆ: س

- کۆچمان پاییز
پاییزیش دەفتەری کۆچ
بەڕێوەین و شووم و ترسی،
شەوی ئەم دنیایە زەبەلاحەش
بە دوامانا،
سەر تەوێڵ و دەنگ و ڕەنگمان
زرینچکاوە.
لە ناوی جمەی ساتەکانی ئەم شەوانە
مانگەشەوم لە کۆڵ ناوە و
گەلای مەرگ و گەردی وێڵیم
لە چاوانا نیشتۆتەوە.
هەرتۆی لەگەڵما ڕێ دەکەی و
ئەم رۆحەیەقت ناکاتەوە.
دەزانم تۆش، وەک تارمایی
ئەوکێل و داوەلانەی بە جێم هێشتن،
جێم دەهێڵی.
- بەسەر برینی رێچکەکانا
هەنگاوی برسێتی دەمخواو
لەتی گیانم لە پشووەکانی هەڵەتی
قووڕگی شەکەتییما
لەبن کەڤرێ دەشێرمەوە.
خەونێ لەلانەی
کۆترە کێویلکەکانی گەوەڕان
بۆ هەبوونێکی لە کێوی کێویتر،
لە ئاییندە دەتروکێنم!
ئەی دوو پاییز،
ئەتۆ نەبی
کێ چیرۆکی بێ پاڵەوان و
زەمەن جیوەییمان پێ دەحەسێ!

مەرزی تورکیا- ١٩٨٨/٩

www.arsivakurdi.org

وەرگیرێ و ڕێگاشیان بۆ خۆش بکرێ چونکە قازانجێکی دوو سەرەی دەوڵەتی تێ دایە. یەکێکیان داهێنانەکە خۆی، ئەوی تریش لایەنی ڕاگەیاندنە.

وەکی دی ڕۆژنامەنووسی کورد، ئەگەر بتەوێ شتێک بکا لەو قاڵبە بەدەر، کە خزمەتی ڕژێمی تیایە، ڕێگای نادرێ.. هەڵبەتە هەر داهێنانێکی ڕاستیش بگری لە کاری ڕۆژنامەدا لە خزمەتی ڕژێمدا نییە.

بەم پێیە ئەمڕۆ ئەرکێکی زۆر گەورە و مێژوویی دەکەوێتە ئەستۆی گشت لایەنە بەرهەڵست کارەکان کە هەوڵ بدەن بەپێی توانا ڕێگا بۆ ئەم یەکێتییە ساواو گرنگەی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان خۆش بکەن کە بە تەواوی ئەرکەکانی بەجێ بێنێ و پەیامی پیرۆزی خۆی بگەیەنێ و زەمینەی سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەرییەکی شۆڕشگێڕ و پەیوەست بە خواست و ویستی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و پێشکەوتوو لە لایەنی تەکنیک و هونەری ڕۆژنامەگەرییەوە، خۆش بکات.

حوزەیرانی ١٩٨٤

پەراوێزەکان

١٩- یەکێتی نووسەران کە لەژێر سایە و سێبەری زرووفێکی سەختی دوای ١٩٧٥ کە ڕژێم نەیدەگرت و نەیدەپاراست، تا ئەوەی کە زیندەبەچالیش کرا بناغەیەکی چاکی تێکۆشانێکی درێژخایەنی چەکدار بە قەڵەم بوو. ئاگرێکی کڵپە سەندبوو لەو جەوە ساردەی ئەو دەمە...... بەلام؟؟

٢- عبدالجبار محمود علي/ فن التصوير الصحفي- دار المعرفة. ل ١٤.

تێبینی: ئەم وتارە پێشووتر لە شێوەی نامیلکەدا لە ساڵی ١٩٨٤ لە شاخ بڵاوکراوەتەوە.

فۆندی کوردستان

ساڵی ١٩٨٨دوای کارەساتە دڵتەزێنەکەی هەڵەبجە و بادینان، ژمارەیەکی زۆر لە کورد، ئاوارەی تورکیا و ئێران بوون. لە کوردستان، بە مەبەستی یارمەتیدانی پەنابەران، کۆمەڵەی پەنابەرانی کوردستان دامەزرا و سەرکردایەتی بەرەی کوردستانی داوای لە کۆمیتەکانی بەرە لە ئەورووپا کرد، کە فۆندێک بۆ یارمەتیدانی پەنابەران دابمەزرێنن. نوێنەرانی بەرەش جگە لە کۆمەڵەکانی کوردی لە سوێد لەگەڵ ڕێکخراوە خێرخوازەکانی سوێدی وەک Räda Barnen و Röda Korset و SIDA بۆ ئەم مەبەستە پەیوەندیان گرت. دوای دە مانگ گفتوگۆ لە نێوان ڕێکخراوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی کورد کە نوێنەرانی ٢٧ ڕێکخراو بەشداریان تێداکردبوو، فۆندی پشتگیری پەنابەرانی کوردستان لە دایکبوو. کۆمیتەیەک لە ٧ کەس پێکهات بۆ بەڕێوەبردنی ئەم فۆندە.

لە ماوەی سێ مانگدا فۆند، ملیۆنێک و چوارسەد هەزار و نۆهەت و شەش کرۆنیان کۆکردۆتەوە، لەتەک (٤٥) هەزار کرۆن کە لە شەقام کۆکرابۆوە. هەروەها ٤. تۆن جل و بەرگ کۆکرایەوە و درا بە خاچی سووری سوێدی کە بۆ کوردستان ڕەوانەی بکات.

کۆمەڵەی پزیشکان داوای (١٠٠) هەزار کرۆنی لە فۆند کرد بۆ ڕەوانەکردنی دوو دەستە لە پزیشکان بۆ کوردستان. داخوازییەکانیان جێبەجێ کرا و کارەکەش لەلایەن کۆمەڵەی پزیشکانەوە ئەنجامدرا.

ئەوەی شایانی باس بێت، فۆند خەریکی ئامادەکردنی پرۆژەیەکی خوێندنە لە کوردستان بۆ پەنابەرانی کورد.
شەوی ٢٧/٢٦ی ئایار، (٤٥) هەزار کرۆن لە فیدراسیۆن دزرا، تائێستا ئەنجامی نادیارە.
فۆند، لە ١٠٪ دەرامەتەکەی بۆ بەڕێوەبردنی چالاکییەکانی خۆی لە سوێد تەرخانکردوە.
کۆمیتەی کارگێری فۆند هیواداره کە برا و خوشکە پەنابەرەکانی سوێد و کۆڕ و کۆمەڵەکانی کوردی لە سوێد بە هەموو جۆرێک پشتگیری لە فۆند بکەن و دەستی یارمەتی بۆ پەنابەر و ئاوارەکانی کوردستان درێژ بکەن.

www.arsivakurdi.org

ئەو فیلمانەی نیشانیش دەدرێن، مەگەر بە دەگمەن دەنا زۆربەیان لەو فیلمە بێ ئامانج و بێ مانا میسریانەن و هیچی تر.

ئەگەر لایەنە بەرهەڵستکارەکانی کوردستان، کەم تا زۆر توانیبیان چ لە بارەی ڕۆژنامەگەریی نووسرا و بیستراوەوە بە هەر شێوەیەک بێکاری تێکدەر و چەواشەکەری ئەو دوو هۆیە نەختێک کەم بکەنەوە بە هوشیارکردنەوەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان لە ڕێگەی چاپەمەنی و ئێزگەکانیانەوە.

ئەوا ئەو سندووقە عەجایبەی پێی دەڵێن تەلەفزیۆن دەوری خۆی دیوە و دەبینێ و وەک مێردەزمەیەکی شێوە فریشتە، لەناو ماڵان پاڵی لێداوەتەوە.

بۆیە پێوستە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان لە مەبەستی گلاوی ئەو هۆیانەی ڕاگەیاندن ئاگادار بکرێنەوە و بەردەوام هوشیار بکرێنەوە.

ڕۆژنامەنووسی کورد

(١)

باوەکو باری پاشکەوتوویی کورد بێ باری ڕۆژنامەگەری کوردی بوویێتە هۆی ئەوەی ڕۆژنامەنووس نرخی خۆی نەدرێتێ، بەڵام ئاشکرایە لەنێو کۆمەڵگا پێشکەوتووەکاندا، ڕۆژنامەنووس جێ و ڕێی خۆی هەیە و حیسابی تایبەتی خۆشی بۆ دەکرێ. چونکە ئەگەر ڕۆژنامە دەسەڵاتی چوارەم بێت لە کۆمەڵدا خوێن و هێز و بازووی ئەو دەسەڵاتەش ڕۆژنامەنووسە. بۆیە کەسێ ڕۆژنامەنووسی بەڕاست بێ، ئەرکێکی زۆر گەورەی دەکەوێتە ئەستۆ، دەبێ بەو پەری پاک ویژدانی و بەرپرسیارییەوە بەجێی بگەیەنێ جا چ لە ڕووی پەروەردەیی و ئەخلاقییەوە، یا لە ڕووی پاراستنی سەربەستی و ڕاستیەکانی مێژووەوە بێ.

ئێمە لە پێشەوە چاوێکمان بە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا خشاند و ئەوەمان هاتە بەر چاو کە ڕۆژنامەگەرییمان لە چ بارێکی ناهەموار و پاشکەوتوودایە.

حاڵی ڕۆژنامەنووسی کوردیش لە حاڵی ڕۆژنامەگەری کوردی خراپتر نەبێ چاکتر نییە.

ئەوەی ئاشکرایە زۆربەی زۆری ڕۆژنامەنووسانی کورد، لە ڕێگای ئەدەبەوە هاتوونەتە نێو دونیای ڕۆژنامەگەرییەوە. کەم وا ڕێک کەوتووە ڕۆژنامەنووسێک خوێندنی ئەکادیمی تەواو کردبێ، هەرچەندە ڕۆژنامەنووسی سەرکەوتوو مەرج نییە بە ئەکادیمی خوێندبێتی، لەگەڵ ئەوەشا ئەو پێشکەوتنەی تەکنەلۆژیا هێناویەتە نێو ڕۆژنامەوەوە. شارەزایی ئەلف و بێی ڕۆژنامەگەریی و پەیوەندییە گشتییەکانی کردووە بە شتێکی پێویست.

(٢)

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا، ڕۆژنامەنووسانی کورد، بوون بە دوو گروپەوە هەندێکیان پیشەی ڕۆژنامەنووسیان وەکو وەزیفە و هۆیەک وەرگرتووە کە هەم لەسەری دەژین و هەم پێی گەیشتوونەتە چەند ئیمتیازێک کە لە ژیانی ڕۆژانەیاندا سوودی لێدەبینن. ئەوانە هیچ بایەخێکیان نە بە قودسیەتی پیشەکە داوە و نە بەو بابەتانەی کە دەیانووسن. هەمیشەش ملکەچی فەرمانی (بە وەزیفە) لە خۆیان گەورەترن تاوەکو جێیان لەق نەبێ. ئەوانە داردەستی ڕژێمن و هەرچی ڕژێم ئینشای دەکا ئەوان ئیملای دەکەن. هەر لەو گروپە تیایان هەیە ئاگاداری کاری ڕۆژنامەگەرین و بەهرەشیان هەیە بەڵام درۆ لەگەڵ خۆیان دەکەن و قەڵەمەکانشیان دەست لەسەر سینگ وەستاوە و هەرچی ڕژێم دەیڵێ ئەشهەدوبیلای بۆ لێدەدەن. هەرچەندە، ئەوانە لای خەڵکانێ ناسراون و نە بە خۆیان و نە نووسینەکانیشیان نرخێکی هەیە، بەڵام دیسان تا ئێستاش هەندێ ساویلکە و بۆرە ڕۆشنبیر بۆ بەرژەوەندی خۆیان دوایان دەکەون.

گروپەکەی تر ئەو ڕۆژنامەنووسە بەشەرەفانەن کە ویژدانیان هەیە و خۆشی و ناخۆشی خۆیان لە خۆشی و ناخۆشی میللەتەکەیاندا دەبیننەوە و بەلایانەوە ڕۆژنامە هۆیەکی هوشیارکردنەوەی کۆمەڵ و چەکی بەرگرییە لە ویست و خواستەکانی. بۆیە ئەوانە هەمیشە تێهەڵدراو و توڕدراو بەبێ بەرە لە قەڵەم دراون و دەدرێن. ئەوانە کاری ڕۆژنامەنووس بە کارێکی پیرۆز و گەورەتر لە وەزیفە و پلەکانی وەزیفە دەبینن و پێیان وایە ئەگەر قەڵەم بێئیختیاریی، سوودی نییە. هەندێکی دی هەن کە لە خۆشبەختی کەمن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە گروپی یەکەم زیان بەخشترن.

ئەوانە دەتوانین پێیان بڵێین (وشک ئاوی) لە ئاویش دەژین و لە وشکانیش... ئەوانە زەڕەیەک ویژدانیان نییە و دووجارانیش درۆ لەگەڵ خۆیان دەکەن. جارێ کە قەڵەمی دەستی ئاغاکانیانن و بە ناوی خوازراوەوە بڵاودەکەنەوە، جارێکیش بە ناوی ئاشکرای خۆیان.

(٣)

ڕژێم ئەگەر لەبەر زۆر هۆوە جۆرە سەربەستیەکی ئاراستەکراوی بە هەندێ نووسەری عەرەبی دابێ، ئەوا بە گوێرەی ڕۆژنامەنووسی کورد، ئەوەندەش نییە.

بە کورتی ئەمڕۆ کاری ڕۆژنامەنووسی کورد، لە هەندێ مەسەلەی هونەری بەدەر هیچ جیاوازیەکی لەگەڵ هەر فەرمانبەرێکی دیکە نییە... ئینجا فەرمانبەری شارەوانی بێ یا هی بانق یاخود دایەرەی لوولەکێشی و کارەبا. تەنانەت دەگونجێ ئەگەر فەرمانبەرێکی ئەو دایەرانە لە بواری ئیشەکانیاندا داهێنانێک پێشکەش بکەن لێیان

www.arsivakurdi.org

کاریگەرتر بووە، تەنانەت وای لێهاتووە ئەم دوو ئامێرەی ڕاگەیاندن دەورێکی زۆر لە کێشە و ململانێی نێوان هەردوو بەرەی سەرمایەداری و سۆشیالیستدا دەبینن. بە چەشنێک هەر یەک لەو وڵاتانە بودجەی ساڵانەی تایبەتی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان دەکەن، لەپێش هەموویشیانەوە (ئەمریکا) کە پوڵ و پارەیەکی لە حیساب نەهاتووی بە مەبەستی کارکردنە سەر هۆش و مێشکی خەڵک تەرخان کردووە.

بە گوێرەی وڵاتە تازە پێگەیشتووەکانی بە ئیستیلاح جیهانی سێیەم ئەو ئامێرانە تا بڵێی بە هێزن کە لە دەستی ڕژێمە کۆنەپەرست و ڕەفتار فاشیەکانان و کردوویانن بە هۆی لە خشتەبردن و چەواشەکردنی جەماوەر.

بەم چەشنە هۆیەکانی ڕاگەیاندن چەکی دوو سەرن. سەرێکی لە قازانج و سوودی میللەت دایە، هۆیەکی فێرکردن و پەروەردەیی و هۆشیارکردنەوە و ڕۆشنبیرییە. سەرەکەی تریشی هۆی ڕاگەیاندنی ڕژێمە سەرکوتکەرەکانە بۆ لەخشتەبردن و چەواشەکردن.

(١)

ئەمرۆ دەسەڵاتدارێتی عێراق ئێزگەیەکی، بە بەردەوامی نزیکەی بیست سەعات و کەناڵێکی تەلەفزیۆنی ڕەنگاوڕەنگیشی بە زمانی کوردی بەکارخستووە.

هەڵبەتە ئەم دوو هۆیەی ڕاگەیاندن و پەروەردەکردن وەکو وتمان لە هۆی دیکەی وەک چاپەمەنی و ڕۆژنامە کاریگەرترن بەوەی بڵاوبوونەوە و گەیشتنیان ئاسانتر و مسۆگەرترە، بە تایبەتیش تەلەفزیۆن کە بە چەشنێکی سەیر بینەر بۆخۆی ڕادەکێشێ و کاری تێدەکا بێ ئەوەی هەستیشی پێ بکا.

ئەمرۆ هیچ ماڵ و چایخانە و شوێنێکی گشتیش نییە ئەو دوو سندووقە عاجباتیەی تیا نەبێ، تەنانەت ئەوەی نەیشیبووبێ ڕژێم بە ناوی (هدیە) بەسەری دابەشکردوون بە چەشنێ ئەگەر ڕژێم لە نێوان ساڵانی (٧٥-٨٠) لەلایەک ئەو هێرشە دەست نەپارێزەی ڕاگواستن و کوشتن و بڕین و زیندانی کردنەی بۆ کوردستان هێنا بوو و بە هەزاران کورد لە ئۆردوگا زۆرەملیەکان لە تینوێتی و برسێتیدا بوون و کەمترین هۆی تەندروستیان نەبوو، دەهات تەلەفزیۆنی بەسەر دابەش دەکردن تا گەیشتە ئەوەی بەرپرسیارێکی زلی ڕژێم بڵێت:- پێویستە ئێمە سوود لەو (جیهازە عجیبە) وەربگرین!!؟

ئەوەی گوێ لە ئێزگەی کوردی بگرێ، ئەوەی بە چاکی بۆ دەردەکەوێ کە تا ئێستا چ دەورێکی لە تێکدانی زمانی کوردیدا گێڕاوە، تەنانەت ئەو بەرنامانەی کە نووسەرانی کوردیش ئامادە و پێشکەشیان دەکەن نەیانتوانیوە کارێکی ئەوتۆ بکەنە سەر هەیکەلی ئێزگەکە چ لە خزمەتکردنی زمانی کوردی و چ لە بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی پێشکەوتنخوازانە و بە سوود و پرۆگرامی پەروەردەی بە پێز بە تایبەتیش ئەو بەرنامانەی بۆ منداڵی کورد لەو ئێزگەیە پێشکەش دەکرێن کە ڕۆژنامەگەری نووسراوی نییە.

بەگشتی ڕۆژنامەگەریی بیستراوی کوردیش سایلی ڕۆژنامەگەریی نووسراو لە هەمان ئەڵقەی تەسک گیراوە و هۆیەکی دیکەی- بەڵام کاریگەرتر- دەسەڵات دارێتییە بە زمانی کوردی بۆ ڕاگەیاندنی بیروباوەڕی دوور لە هەموو شتێکی مرۆڤانە و دیموکراتیانە.

(٢)

ڕۆژنامەگەریی بینراویش کە کەناڵی تەلەفزیۆنی کەرکوک دەگرێتەوە هەر بە جاری پێی لێهەڵماڵیوە... ئەم کەناڵە کە هەم لە ئێزگە و هەم لە ڕۆژنامەش کاریگەرترە، دەورێکی چاکی لە شێواندنی هەموو لایەنەکانی ژیان و کولتوور و ئەدەبیمان دا دیوە.

ئەگەر هەندێ پرۆگرام و بەرنامەی ڕۆشنبیری و پەروەردەیی بە سوود لە کەناڵەکانی عەرەبی تەلەفزیۆنی عێراق هەبێ، ئەوا سەبارەت بەوەی کەناڵی کوردی بە تایبەتی ئاراستە دەکرێ و هۆیەکی ڕاگەیاندنی ئاراستەکراوە. نە بەرنامەی هونەری بەرنامەیە، نە بەرنامەی سیاسی و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و نەهی منداڵان، تەنانەت لە ڕووی هونەری ڕۆژنامەگەرییشەوە لاسایی کردنەوەیەکی بێزارکەری بەرنامە عەرەبیەکانە و هەر بە خەیاڵیش دانابێ، کە ئەم بەرنامانە بینەری کورد دەیانبینێ.

پرۆگرامەکانی دیکەشی تابڵێی وەڕسکەرن و هیچ ڕێکخستنێکی ڕۆژنامەگەرییانەیان تیا نییە، بۆیە دەبینین پڕە لە دووبارەکردنەوە و جووینەوە بە تایبەتیش لە بارەی بڵاوکردنەوەی دراما تەلەفزیۆنییەوە. جاری وا هەیە چیرۆکێکی تەمسیلی، لە ماوەی دوو مانگدا دوو جار نیشان دەدرێ، لە مەسەلەی کۆنبوونیشی هەر گەڕێ. (کە دەبینی وەختی بەسەر چووە و چووەتە خانەی ئارشیفەوە بە تایبەتیش ئەوانەی لە زووەوە بە (ڕەش و سپی) تۆمار کراون) ئەمەیش هەمووی بە بیانووی ئەوەی نیانە، بەڵام کەسێکی کوردی دەقێکی شانۆیی یا تەمسیلیان بۆ دەبا، هەزار و پێنج سەد بیانووی بۆ دەدۆزنەوە و لەوسەری دەیننێرنەوە، خۆ ئەگەر تۆماریشی بکەن بە جۆرێک کلک و گوێی دەکەن دەقەکە ناناسرێتەوە.

بۆ بەرنامەی منداڵیش هەر بەو چەشنە ئێستاش لەگەڵدابێ. هەوڵ نەدراوە تاقە فیلمێکی کارتۆنی بە کوردی دۆبلاج بکرێ و پیشانی منداڵانی کورد بدرێ.

هیچ پەیوەندیەکیش لە نێوان نەخشە و پلانی ئەو کەناڵە و پێداویستەکانی بینەری کورددا نییە.

www.arsiwakurdi.org

بەو ئەلف و بێیەی ئێستا گەیشت. (٢٠)

بەڵام ڕۆژنامەگەری ئێمە نە ئەو بایەخەی بە وێنە داوە و نە لە چۆنیەتی هەڵبژاردنی وێنەشدا سەرکەوتوو بووە تەنانەت لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانماندا کەم وا ڕێککەوتووە هەواڵ وێنەی لەگەڵ بڵاو کرابێتەوە، لەو هەواڵە کۆن و بەسەرچووانەی ڕۆژنامە عەرەبییەکانەوە بەدەر کە ئەویش لە هەواڵی ڕەسمی و دەزگاکانی دەوڵەت زیاتر نین.

ئەو وێنانەی لەگەڵ ڕیپۆرتاژە لە قاڵب دراوەکانیش بڵاودەکرێنەوە لەبەر ئەوەی بە هۆی کادیری تایبەتی خۆی ناگیرێن و هونەرێکیان تیا نییە هەستێکی ئەوتۆ بە خوێنەر نادەن.

لە ڕۆژنامە عەرەبییەکانی عێراق و ئاژانس و دەنگوباسی عێراقیشەوە بەدەر هیچ سەرچاوەیەکی دیکە نییە کە ڕۆژنامەگەری کوردی وێنەی لێوەربگرێ.

(٢)

شتێکی دیکەی زۆر گرنگیش هەیە کە تاکو ئێستا ڕۆژنامەگەری کوردی بایەخی پێ نەداوە (مەگەر بە دەگمەن) هونەری «کاریکاتێرە».

بێگومان نەبوونی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری کوردیدا زیاتر بە مەسەلەی ئازادییەوە بەستراوە لەوەی بە هۆی ئیمکانیاتی هونەرییەوە بێ. نەبوونی کاریکاتێر، ئەوە دەگەیەنێ کە بەڕادەی ئەوپەڕیشی ڕۆژنامەگەری کوردی ئازاد نییە، چونکە هونەری کاریکاتێر لە ڕۆژنامەدا کارێکی ڕاستەوخۆ دەکاتە سەر جەماوەر، بۆیە هیچ ڕۆژنامەیەکی دونیا بەو جۆرە لە کاریکاتێر خاڵی نییە. بەمەش ڕۆژنامەگەری کوردی لە هونەرێکی گرنگی تر کە دەورێکی باڵای لە مەیدانی هوشیارکردنەوەی کۆمەڵدا هەیە بێبەشە. ئەمەش بەڵگەیەکی ترە بۆ ئەوەی تا ڕۆژنامەگەری کوردی ئازاد نەبێت و لەوە دەرنەچێ (هۆیەکی ڕاگەیاندن بێ) لە توانای دا نییە خزمەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بکات و پەیامی پیرۆزی ڕۆژنامەگەریی بگەیەنێ.

(٣)

بەو حاڵ و وەزعەی ڕۆژنامەگەریی کوردیشەوە، ئینجا ڕۆژنامەیەکی وەک (هاوکاری) نیوە بە نیوەی بڵاوناکرێتەوە، ئەوەی کە بڵاویش دەکرێتەوە تەنیا لە بازاڕی شارەکانە و بەس.

جا ئەگەر ڕۆژێ لە ڕۆژان ڕۆژنامەی (الثورە) دەگەیشتە دوورترین گوند و دێهاتی کوردستان، زۆر دێهات و تەنانەت قەزای کوردستان نەک هەر ڕۆژنامە بگرە زۆر چاپەمەنی دیکەشی نەدەگەیشتێ و دەیان جار بەدەستی ئەنقەست لە (داری وەتەنی تەوزیعەوە) چاپەمەنی کوردی لە بڵاوکردنەوە (گەلێ جار) بە دوو مانگ و سێ مانگ دواخراوە.

ڕاستە بێ بازاڕی چاپەمەنی کوردی زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ دابەشکردنی کوردستان و نەبوونی زمانێکی ئەدەبیی یەکگرتوو و بڵاوبوونەوەی نەخوێندەواری بەڵام دواکەوتنی ڕۆژنامە بۆ ڕۆژی پاشی یا دوو ڕۆژ بە تایبەتیش کە هەفتانە بێ لە ڕۆژنامە دەچێتە دەرەوە و دەبێتە کۆمەڵێک بەستەی کاغەز و لای ئوتوچییەکانەوە دەبینرێتەوە.

بەم جۆرە ڕۆژنامەگەریی کوردی لە قاڵبێکی وا تەسک ئاخنراوە هەناسەی لەبەر بڕاوە، بە تایبەتیش دوای ئەوەی ئەم شەڕە وێرانکارییە دەستی پێکردووە هەر بە جارێ دونیای لێ وێکهاتووەتەوە و بە جۆری بینی تەنگ بووە شێوە زەرد باوەکەشی نەماوە.

تیشکێک
بۆسەر ڕۆژنامەگەریی «بیستراو» و «بینراو»ی کوردی

پێشەکی:

پێشکەوتنی تەکنەلۆژی سەدەونیوی ئەم دواییە، کارێکی زۆریشی کردە سەر بەرەوپێشچوونی هۆیەکانی ڕاگەیاندن و پەیوەندییەکانی تر، بە جۆرێک دەتوانین بڵێین ئەمڕۆکە دونیا بچووک بووەتەوە، لەمەشدا مەبەستمان ئەوە نییە قارەکان وێکهاتوونەتەوە و دونیا بچووک بووەتەوە، بەڵکو مەبەستمان لەوەیە کە لە ئەنجامی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای هۆیەکانی ڕاگەیاندن و پەیوەندییەکان، مرۆڤ لەوبەری دونیا ئاگاداری ئەم پەرەکەی ترە.

بەرەنجامی ئەو پێشکەوتنەش دوو ئامێری سەیر و گرنگی داهێنا ئەویش ئێزگە و تەلەفزیۆن بوو.

ئەگەر تا دوێنێ ڕۆژنامەگەری نووسراو، هۆیەک بوو لە هۆیەکانی کارکردنە سەر هۆش و هەستی جەماوەر و چەکێک بوو بە دەستی ڕژێمە سەرکوتکەر و ئیمپریالیەکان دژ بە کۆمەڵانی خەڵک بۆ قازانج و سوودی خۆیان بەکاریان دەهێنا وەک ئەوەی لە هەمان کاتیشدا، چەکێکی کاریگەری هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵانی زەحمەتکێش و ستەمدیدە بوو، ئەمڕۆ پاش پەیدابوونی ئێزگە و تەلەفزیۆن چەکەکە

www.arsivakurdi.org

رۆژنامەگەریی كوردی
و
رۆژنامەنووسی كورد

ئەژاد عەزیز
سورمێ

پەشی دووەم

لایەنی هونەری
لە رۆژنامەگەریی كوردییدا

مەبەستمان لە لایەنی هونەری رۆژنامەگەری كوردی، چۆنیەتی چاپ و دەرهێنان و بڵاوكردنەوە و لایەنی دیكەی وەكو وێنەی فۆتۆگرافی و كاریكاتێر و زانیاری ئارشیفییە. لایەنی هونەری لەگەڵ گرنگیشی بۆ رۆژنامە، لە سیاسەتی نەخشە بۆ كێشراوی ئەو دەزگایانە رزگاری نەبووە. كورد دەڵێ: پێچك چوارە بە ژمارە– ئینجا لەگەڵ ئەو هەموو هاشووهووشەی رژێم بۆ حوكمە زاتیەكەی بەرپای كردووە تا ئێستا لە رۆژنامەیەكی هەفتانە و پێنج شەش گۆڤار زیاترمان نییە. لەو گۆڤارانەش هەیانە كە مانگانەیان لەسەر نووسراوە كەچی جاری وایە بە چوار مانگ جارێ دەرناچن، ئەگەر باسی ئەوە نەكەین كە بریتین لە كۆمەڵە بابەتی دوو توێی (بەناو گۆڤارێك) و بەس، ئەگینا ئەو مەرجە رۆژنامەنووسیانەیان تێدا نایەتەدی كە پێویستن. هەر بە نموونە گۆڤاری بەیان كە ئەوە پانزە ساڵە دەردەچێ (١٩٦٩- ١٩٨٤) دەبوایە (١٨٠) ژمارەی لێدەرچووبایە كەچی دوا ژمارەی لە ١٩٨٤دا گەیشتە (٩٦) ژمارە. بۆ گۆڤارەكانی دیكەش هەر بەو جۆرە تەنها گۆڤاری (كاروان)ی لێ بترازێ كە تا رادەیەك لە كاتی دیاریكراوی خۆیدا دەردەچێ.

ئەمرۆكە لە كوردستانی عێراقدا رۆژنامەیەك یا گۆڤارێكی تایبەتی نییە، یا بە زاراوەی رۆژنامەنووس - بێ لایەن - نییە. هەیە هی دەوڵەتە و نیە هی دەوڵەت. تاقە گۆڤارێك هەبووبێ كە سەر بە دەزگاكانی دەوڵەت نەبووبێ - گۆڤاری نووسەری كورد - بووە كە ئەویش ئێستا دوای گوڕوەشاركردنی یەكێتی نووسەرانی كورد، داخراوە [١٩] و وەكو وتیشمان لە هەلومەرجێكی سەخت و ئیمكانیاتێكی مادی سەختیش دەرچووە.

كە ناوەڕۆكی ئەو گۆڤار و تاقە رۆژنامە هەفتەییە بەلاوە بنێین و بەراوردێكی سادە و سەرپێی لەگەڵ ئەو رۆژنامە و گۆڤارە عەرەبیانە بكەین چ لە بارەی بەردەامی دەرچوونەوە بێ، یا لە بارەی چۆنیەتی و چەندییەتیەوە لەوانەیە بگەینە ئەو ئەنجامەی كە بڵێین نە رۆژنامەمان هەیە و نە گۆڤار... چونكە لەگەڵ ئەو گۆڤار و رۆژنامە عەرەبیانەش كە لە بازاری چاپەمەنی عێراقی و كوردیشدا دەفرۆشرێن، ئەمرۆ تەنها دەزگاكانی راگەیاندنی دەسەڵاتداریەتی عێراق زیاتر لە (٥٠) رۆژنامە و گۆڤار بە بەردەوامی و لە هەموو بوارێكی ئەدەبی و رۆشنبیری گشتی و وەرزش و عەسكەری و...... هتد. جگە لە گۆڤار و رۆژنامەی منداڵان كە ئێمە هەر نیمانە و قەدەغەشە گۆڤارێك یا رۆژنامەیەكی منداڵان بە كوردی هەبێت!!

(١)

لایەنی هونەری لە لە رۆژنامەگەری كوردیدا، سەقام گرتوو نەبووە و هەمیشە لە هەڵكشان و داكشاندا بووە، تەنانەت ئێستاش كە گوایا بە ئامێری (موتەتەویرەوە) چاپ دەكرێ، پێوەی دیار نییە!

هەرچی چۆنێك بێت لەم ڕووەوە گۆڤارەكان بەرچاوترن، بەڵام دیسان وەكو هونەری رۆژنامەگەری، هێشتا بە گشتی هەژارن چ لە بارەی هونەری بڵاوكردنەوەی وێنەوە چ لە ڕووی نەبوونی ئارشیفێكی وا كە ئیش و كاری تاقە رۆژنامەیەكی هەفتانە ڕاپەڕێنێ.

لەوانەیە هەبن وێنەیان پێ شتێكی گرنگ نەبێ، بەڵام ئەگەر سەرنج بدەین (سەرەتای رۆژنامەگەری بە وێنەوە دەستی پێكرد، مەگەر ئادەمزادی دێرین كە وێنەی لەسەر دیواری ئەشكەوتان دەكێشا و چیرۆكی سەردەمی خۆی تۆمار دەكرد، بە هەزاران ساڵ بەر لە مێژوو چۆن ڕاوی ئاژەڵ و گیانلەبەری دیكەی دەكرد و چ چەكێكی بەكاردەهێنا......

سەرەتای زمانی نووسینیش هەر لە زمانی وێنەوە پەرەی سەند و

www.arsivakurdi.org

جۆرە خانەیەکی تریش کەپێیان دەوترێ (B-celler) بەر هێرشی ڤایرۆسەکە دەکەون. ئەم خانانە وەکو کارگەیەک وان بۆ دروست کردنی دژەتەن، چونە ژورەوەی ڤایرۆسەکە بۆ ناو ئەم خانانە(B-celler) نابێتە هۆی مردی خانەکان یەکسەر بەڵکو خانەکان وردە وردە و لەسەر خۆ لە توانای ئەوەدەکەون کە دژەتەن دروست بکەن.

بێجگەلەو خانانەی کە تا ئێستا باسمان کردون، جۆرە خانەیەکی تری سیستەمی بەرگریش بەرهێرشی ڤایرۆسەکە دەکەون وە ئەو خانانە پێیان دەوترێ (خانەبخۆرەکان) یان (خانە ئەنتی جین پێشکەشکەرەکان) (cells Antigen-Presenting) ئیشی ئەم خانانە ئەوەیە کە هەر کاتێ خانەی بێگانە چوە ناو لەشەوە (بۆ نمونە ڤایرۆسی ئەیدز) ئەمان ئەم خانە بێگانانە ئەگرن و پێشکەش خانە یارمەتی دەرەکانی ئەکەن وە خانە یارمەتی دەرەکانیش دوای ئەمە دەست دەکەن بە ناردنی ئیشارەت (signals) بۆ خانەکانی تری سیستەمی بەرگری وەبەم شێوەیە هەمور خانەکانی تریش تەحفیز دەبن و دەکەونە کارکردن دژی ڤایرۆسەکە. بە حوکمی ئەوەی کە خانە بخۆرەکان دەسوڕێنەوە بەهەمور لەشدا ئەوا بە هۆی ئەم خانانەوە ڤایرۆسەکە بە هەمور لەشدا بلاّو دەبێتەوە سەرەڕای ئەمانەش ڤایرۆسەکە هێرش دەکاتە سەر خانەکانی مێشکیش . ئەمەش لە دوایدا باسی دەکەین.

*ئەنزیمەکان پرۆتینە ماددەن کە لە ترشە ئەمینیەکان پێکهاتوون وە ئەم ئەنزیمانە کلیلی ئەو کارلێکە کیمیاوییە جیاوازانەن کە لە ناو خانەدا ڕوو دەدەن.

**ناوکە ترشەکان(Nucleic acids) پێکهاتوون لە پێکە بەستراوي سەدەها یەکەی بچووکتر کە پێیان دەوترێ نیکلیۆتیدەکان، نیکلیۆتیدەکانیش لە سێ ناوێتەی پێکە بەستراو دروست بووە بەم شێوەیە :کۆمەڵەی فۆسفات--شەکر---نایترۆجینە تفت. ئەو شەکرەی کە بەشدارە لە پێکهاتنی نیوکلیۆتیدا دوو جۆرە، ڕایبۆسRibose یان دیئۆکسی ڕایبۆز deoxyribose جا ئەگەر گەردی ناوکە

ترشەکە شەکری ڕایبۆسی تیا بێت ئەوا پێی دەوترێ ڕایبۆ ناوکە ترشەکان (ئار ئێن ئەی)(RNA) بەڵام ئەگەر ناوکە ترشەکە شەکری(دیئۆکسی ڕایبۆزی) تیا بێت ئەوا پێی دەوترێ دیئۆکسی ڕایبۆترشەکان(دی ئێن ئەی)(DNA) . گەردەکاني دی ئێن ئەی لە دوو زنجیرە لە نیوکلیۆتید پێکهاتووە کە بەشێوەی لولپێچیکي هاوجووت Doubel Helix بە دەوری یەکتردا پێچیان خواردوە، بە پێچەوانەی گەردی RNA یەوە کە بە شێوەی زنجیرەیەکی تاکە. نایترۆجینە تفتەکان لە RNA دا، بریتین لە ئەدینین(A)، گوانین(G)، سیتۆسین(C)، ئۆراسیل(U) هەرچي نایترۆجینە تفتەکانی DNA ، یە هەروەکو ئەوانەی RNA ی وان بەلام لە جیاتی ئوراسیل ثمینی(T) تێدایە.

گەردی DNA یەکێکە لە گرنگترین ماددەکانی خانە وە سیفاتە بۆماوەکانی تیا کۆبۆتەوە بە شێوەیەکی سەرەکی DNA و RNA لە هەمور خانەیەک دا هەیە بەڵام لە هەندێ بوونەوەردا وەکو ڤایرۆسی ئەیدس بەس تەنها RNA هەیە و سیفاتە بۆماوەکانی تیا کۆبۆتەوە.

ماوەتی

ئاگاداری

رۆژی ١٩٩١/١٢/٧ شەواهەنگێکی کوردی لەلایەن هونەرمەند ناسری ڕەزازییەوە بۆ یارمەتی یەکێتیی نووسەرانی کورد لە سوێد، لە ڕەستورانی مینی پێشکەش دەکرێ.

هاتن بۆ هەمووانە. بەخێرهاتنتان دەکەین.

ناونیشان: T Kista
Kistagången 19
MENY RESTAURANT

پرسە

جەلال ئامێدیی جوانەمەرگ

١٩٥٤- ١٩٩١

لە ئێوارەی ٢٦/ . ١/١٩٩١دا لە شاری ستۆکهۆلم و دوای نەخۆشییەکی کتوپڕ، هەڤاڵ جەلال ئیبراهیم خەلیل ئامێدی، دوا ماڵئاوایی لە ئێمە و لە خزم و کەسوکار و هەڤالانی خۆی کرد. هەڤاڵ جەلال لە ساڵی ١٩٧٧دا کۆلێجی کشتوکاڵی لە زانکۆی موسل تەواو کردووە. ساڵی ١٩٧٨ چۆتە نێو ڕیزەکانی پێشمەرگەی کوردستانەوە تا ساڵی .١٩٨ بەر لە پەناهێنانی بۆ سوێد لە نێو ئەو ڕیزانەدا ماوەتەوە.

سڵاو بۆ گیانی پاکی کاک جەلال ئامێدی
پرسە و پەژارە بۆ کەسوکار و هەڤالانی

www.arsivakurdi.org

ڕێترۆ ڤایرۆس retrovirus

خێزانێکە لە خێزانەکانی ڤایرۆس ئەم ڤایرۆسانە تا چەند ساڵێکیش لەمەوبەر تەنها بەوە ناسرابون کە نەخۆشی تووشی گیانەوەر دەکەن. زۆربەی زۆری ڕێترۆڤایرۆس سەر بە کۆمەڵێک ڤایرۆسن کە پێیان ئەوترێ ئۆنکۆڤایرۆس Onkovirus کە ناسراون بەوەی کە نەخۆشی شێرپەنجە توش دەکەن بۆنمونە شێرپەنجەی مەمک لەمشکدا یان شێرپەنجەی خوێن لەپشیلەدا یان شێرپەنجەی لیمفاوی لە مەیمونو مانگادا. لێنتیڤایرۆسLenti virus کۆمەڵێکی بچوکە کەسەر بەخێزانی ڕێترۆ ڤایرۆسە، ئەم ڤایرۆسانە واتە لێنتی ڤایرۆس نەخۆشی توشی مەڕومالاَت ئەکەن بۆ نمونە هێرش دەکەنە سەر مێشکی مەڕو بزنیش توشی ئازاری جومگە ئەکەن هەروەها کەم خوێنی توشی ئەسپ دەکەن. ئەوەی کەهاوبەشە بۆ هەموو ئەو ڤایرۆسانەی کەسەر بە خێزانی ڕێترۆڤایرۆسن ئەوەیە کە بۆماووەماددەی هەمویان پێک هاتوە لە مۆلیکیولی ناوکەترشەکان (ئار.ئێن.ئەی RNA) ** نەک ناوکەترشەکانی (دی.ئێن.ئەی DNA) ** کە لە خانەکانی مرۆڤ و گیانەوەرەکانی تردا هەیە.هەروەها ئەم ڤایرۆسانە جۆرە ئەنزیمێکیان تیایە کە پێی ئەوترێ (reverse trancriptase) کەبە بێ ئەم ئەنزیمە ڤایرۆسەکە ناتوانێ زۆربێ‌و زیاد بکات.

HIV (Human Immun deficiency Virus) ناوێکی هاوبەشە بۆ ئەو کۆمەڵە ڤایرۆسانەی کەنەخۆشی ئەیدز توش دەکەن وەکو لەپێشەوە ووتمان ئەم ڤایرۆسانە سەر بەخێزانی ڕێترۆ ڤایرۆسن.

شێوەی دروست بونی بۆماوەماددەو لەشی ڤایرۆسی ئەیدز لە لێنتی ڤایرۆس ئەچێت و ئەوەی کەهاوبەشە لەهەموو ئەم ڤایرۆسانەدا ئەوەیە کە ئەو پرۆتینانەی کەبەشی دەرەوەی ڤایرۆسەکە پێک ئەهێنێت و بەڕوی ڤایرۆسەکەوە نووساون زۆر بەخێرای توانای گۆڕانیان هەیە. پاش ئەوەی کە ڤایرۆسی ئەیدز دۆزرایەوە، تێبینی ئەوە کرا کە جۆرە نەخۆشیەک هەیە لە ناو مەیموندا کە لە زۆر ڕوەوە لە نەخۆشی ئەیدز دەچێت.

ئەو ڤایرۆسەی کە لە مەیمونە نەخۆشانەدا دۆزراتەوە سەر بە کۆمەڵی ڕێترۆ ڤایرۆسن و لە زۆر سیفاتی بەرگری (Immunological) و بایۆلۆجیاندا لە ڤایرۆسي ئەیدز دەچن . ئەم ڤایرۆسانەی کە لە مەیموندا دۆزراوەتەوە ناونراوە (Simian T-lymfropt Virus typ (STLV-111). لە ڕێی تاقی‌کردنەوەوە پیشان دراوە کە ڤایرۆسی (STLV-111) نەخۆشی نوقسانی و لاواز بونی سیستەمی بەرگری (Immundeficinecy) توشی مەیمونی غەینون (guenon) (مەیمونێکی ئەفریقی باریک‌و کلک درێژە) ئەکات بەلاَم ئەم ڤایرۆسە لە مەیمونی سەوزدا (کەجۆرێکی ترە لە مەیمونی ئەفریقی) هەشبێت، نەخۆشیەکەی تیادا دەر ناکەوێت . ئەم ڤایرۆسەی کە لەم مەیمونانەدا هەیە واتە (STLV-111) مرۆڤ توشی هیچ شتێک ناکات بەلاَم یەکێ لە تیۆریەکان ئەڵێ لەوانەیە لە کاتێک لە کاتەکاندا ڤایرۆسێکی تازە لەم ڤایرۆسەوە کەوتبێتەوە. ئەم ڤایرۆسە تازەیە توانای هەبوبێت کە مرۆڤیش تووش بکات واتە ڤایرۆسی ئەیدز.

دروست بونی دژەتەن دژی ڤایرۆسی ئەیدز -

لێنتی ڤایرۆس (Lentivirus)] ڤایرۆسی ئەیدز جۆرێکە کە دەگەڕێتەوە بۆ ئەم کۆمەڵە ڤایرۆسە] بە هەمان شێوەی ڤایرۆسی پەتا کار دەکات واتە توێکڵی دەرەوەی ڤایرۆسەکە بە شێوەیەک‌ئەگۆڕێت کە سیستەمی بەرگری هەڵدەخەڵەتێنێ وا دەزانێ کە ڤایرۆسێکی تازەیە. کاتێ کە ڤایرۆسی ئەیدز دەچێتە لەشەوە، خانەکانی خوێن دەکەونە دروست کردنی دژەتەن دژی هەموو ئەو پرۆتینانەی کە ڤایرۆسەکەی لێ پێک هاتووە و دژی توێکڵەکەش کە بە دەوری ڤایرۆسەکەوەیە بەلاَم ڤایرۆسی ئەیدز دەتوانێ خۆی ڕزگار بکات لەو دژەتەنانە چونکە توێکڵی ئەو ڤایرۆسانەی کە تازە دروست دەبن (ڤایرۆسەکە لەزۆر بوندایە) جیاوازە لەو ڤایرۆسانەی کە دژەتەنەکان دژیان دروست بوون وە سیستەمی بەرگری وا دەزانێ کە ڤایرۆسی تازەن. لەگەڵ ئەوەی کە دژەتەنیش دژی ئەم ڤایرۆسە توێکڵ‌گۆڕاوانە دروست دەبێ‌بەلاَم ژمارەیان بەس‌نیە بۆ ئەوەی بلاَوبونەوەی ڤایرۆسەکە بە شێوەیەکی کاریگەر بوەستێنێ لە لەشدا .

هێرش کردنی بۆ سەر سیستەمی بەرگری لەش:-

ڤایرۆسی ئەیدز هێرش دەکاتە سەر یەکێ لە گرنگترین خانەکانی سیستەمی بەرگری کەپێیان دەوترێ (T- helper)(خانە یارمەتی دەرەکان) خانەیەکە دەورێکی بالاَی هەیە لە سیستەمی بەرگری کردندا، ڤایرۆسەکە ئەم خانەیە بەکار دەهێنێ وەکو شوێنێک بۆ زۆر بوون تیایدا. ئەرکی خانە یارمەتی دەرەکان ئەوەیە کە وەکوو مایسترۆی سەمفۆنیایەک ڕێ نومای بەشەکانی سیستەمی بەرگری دەکات هەروەک‌و چۆن گروپی سەمفۆنیایەکی بێ مایسترۆ بێ نیزام مۆسیقا لێ دەدات بە هەمان شێوەش سیستەمی بەرگری لەش بێ نیزام‌و نوقسان ئیش دەکات بێ خانە یارمەتی دەرەکان. بەهۆی ئەوەی کە ڤایرۆسەکە دەکەوێتە زۆربوون لە ناو خانە یارمەتی دەرەکاندا ئەم‌خانانە ئەمرن و لە سەرەتادا خانەی یارمەتی دەری تازە دروست ئەبێ لە شوێنیان. ئەم خانە تازانە لە مۆخدا دروست دەبن بەلاَم مۆخیش تا سنورێکی دیاری کراو ئەتوانێ خانە دروست بکات، کۆگەکەی (مەخزەن) بەتاڵ دەبێت ئیتر لێرەوە باری تەندروستی نەخۆشەکە زۆر بەرەو خراپی دەڕوات. ئەم خانانە تەنها

www.arsivakurdi.org

ئەو میکرۆبانە بناسنەوە که دژەتەنیان پێوە نوساوە ئەیانخواو لە ناویان دەبات. بەم شێوەیە سیستەمی بەرگری لەشمان ئەتوانێ بە خێرایی بلاوبونەوەی تەنی بێگانە(جا ئایا بەکتریا بێت یا ڤایرۆس یان هەرمیکرۆبێکی تر بێت) بەلەشدا بوەستێنی پێش ئەوەی ئەو تەنە بێگانانە ببنە هۆی دەرکەوتنی نەخۆشیەکە لەمرۆڤە تووش بووەکەدا. بۆنمونە خۆ کوتان دژی نەخۆشی شەلەلی منداڵ (دەردەکۆیان)و ئاولە لە سەر ئەو بنچینەیە پێک هاتوە کە ژمارەیەکی زۆر لەدژەتەن هەیە لە خوێندا کە ڤایرۆسەکان دەناسنەوە و یەک دەگرن لە گەڵیانا. بەلاّم تا رادەیەک ئەتوانین خۆمان بپارێزین لە نەخۆشی پەتا(ئەنفلوەنزا) هۆکەشی ئەوەیە کە ئەو ڤایرۆسانەی نەخۆشی پەتا توش دەکەن توانای ئەوەیان هەیە کە ئەو تۆنکڵە بگۆرن کە بە دەوری ڤایرۆسەکەدایە بەشێوەیەک کە دژەتەنەکان نەتوانن بیناسنەوە واتە هەموو جارێک کە مرۆڤ توشی پەتا ئەبێت ڤایرۆسەکە تۆنکڵەکەی دەرەوەی خۆی دەگۆری بەشێوەیەک کە ئەو دژەتەنانەی کە لە خوێندا هەیە دژی ڤایرۆسی پەتا ناتوانن ڤایرۆسەکە بناسنەوە و یەک بگرن لە گەڵیا، وا دەزانن کە ڤایرۆسێکی تازەیە لە بەر ئەوە سیستەمی بەرگری درەنگ دەکەوێتە ئیش کردن دژی ڤایرۆسەکە، دوای ئەوەی کە نیشانەی نەخۆشیەکە دەردەکەوێ ئینجا سیستەمی بەرگری دەکەوێتە ئیش کردن و دژەتەن دروست دەکات دژی ڤایرۆسەکە.

.ترسناکترین ڤایرۆس

ڤایرۆس تەنێکی زۆر بچوکە لەبەشێک پێک هاتوە کە پێی دەوترێ کاپسید Capsid کەوەکو کیسەیەک وایە تۆزێ بۆماوەمادەو(genetic material) چەند ئەنزیمێکی* تیایە وە هەندێ ڤایرۆس تۆیکڵێک دەوری داوە. ڤایرۆس لە دەرەوەی خانەدا زیندونیەو ناتوانێ زۆر ببێ و ڤایرۆسی تازە دروست بکات ، بۆ ئەوەی ئەم چالاکیانە روویدات دەبێ ڤایرۆسەکە لەناو خانەدا بێت واتە ئەبێ لەناو خانەخۆیەکەیدا بێ بۆ نمونە مرۆڤ. دوای ئەوەی کە ڤایرۆسێک لە رێی پەردەی خانەوە چووە ناو خانەیەکی زیندوو ئەوا خانەکە ئەکاتە کارگەیەک بۆ دروست کردنی ڤایرۆسی تازە کەدێنەدەرەوە و

خانەکانی تر توش ئەکەن، ئەوە بەردەوام ئەبێت تا سیستەمی بەرگری لەش زاڵ ئەبێ بەسەر ڤایرۆسەکە. بەلاّم ڤایرۆسی ئەیدز وێنە(١) توانای ئەوەی هەیە کەسیستەمی توشبوەکە لە ناوبەرێت لەبەر ئەوە و ئەم خالاَنەی خوارەوە ڤایرۆسی ئەیدز زۆر ترسناکترە لە ڤایرۆسەکانی تر:

١. ڤایرۆسەکە هێرش ئەکاتە سەر سیستەمی بەرگری لەش و لەناوی دەبات.
٢. توش بون بەم ڤایرۆسە هێندەی درێژایی ژیان ئەخایەنێ.
٣. ڤایرۆسی ئەیدز ئەبێتە رێخۆشکەر بۆ توش بونی نەخۆشی تر وەک شێرپەنجەو گەلێک نەخۆشی تر opportunist infections.
٤. ڤایرۆسی ئەیدز توانای گۆرینی تۆێکڵەکەی دەرەوەی هەیە، بەو شێوەیە سیستەمی بەرگری لەش هەڵ ئەخەڵەتێنێ.
٥. هێرش دەکاتە سەر خانەکانی مێشک.
٦. دەرمانی چاک بونەوە دژی ڤایرۆسەکە تا کو ئێستا نەدۆزراوەتەوە.
٧. نەخۆشیەکە ئەگوێزرێتەوە بێ ئەوەی هەست بە نەخۆشیەکە بکەی

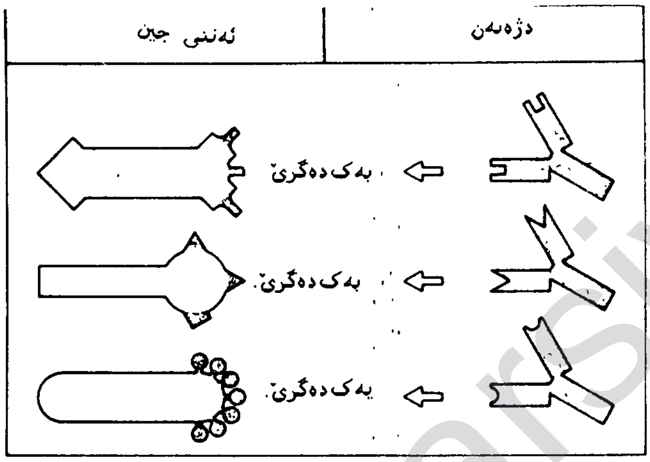

تا ماوەیەکی زۆر.
٨. نیشانەکانی نەخۆشی بەم ڤایرۆسە لە سەرەتادا نادیار و ئالۆزو .
٩. کوتان (vaccine) دژی ئەم ڤایرۆسە نیە.

وێنە(٤): هەرتەنێک یان بونەوەرێکی بێگانە دژەتەنێکی تایبەت بە خۆی هەیە، هەروەکو لە وێنەکەدا دیارە. هەموو تەنێکی بێگانە (واتە ئەنتی جین) چەند جۆرە پێکهاتەیەکی لە پرۆتین دروستکراوی پێوە لکاوە کە وتوانای پێوەنوسان و یەکگرتنیان لەگەڵ بەشی خۆگرێی زنجیرە پرۆتینیەکانی دژەتەندا هەیە(سەیری وێنە ٣ بکە) . ئەگەر لە یادمان بێت وتمان هەردژەتەنێک بەشی خۆگرێی تایبەت بە خۆی هەیە. جا بۆ ئەوەی بەشی خۆگرێ بتوانێ تەنی بێگانە بگرێت. دەبێ ئەو بەشە خۆگرەی دژەتەنەکە وەکو رێژگەیەک(قالبێک) خۆی بگونجێنێ بۆ ئەوەی یەک بگرێت لەگەڵ پێکهاتووی تەنە بێگانەکە واتە (ئەنتی جینەکە). هە رلەبەر ئەمەشە وەکو لە وێنەکەدا دیارە کە دژەتەنی(١) ئەتوانێ یەک بگرێ لەگەڵ ئەنتی جینی(١) چونکە لەگەڵ یەک دەگونجێن بەهەمان شێوە دژەتەنی(٢) لەگەڵ ئەنتی جینی(٢) یەک دەگرێ، دژەتەنی (٣)ش لەگەڵ ئەنتی جینی(٣)یەک دەگرێ. بەلاّم دژەتەنی(١) ناتوانی لەگەڵ ئەنتی جینی(٢) و (٣)دا یەک بگرێت چونکە لەگەڵ یەکدا ناگونجێن هەروەها دژەتەنی(٢)ش لەگەڵ ئەنتی جینی (١) و (٣) یان دژەتەنی (٣) لەگەڵ ئەنتی جینی (١) و (٢)دا ناتوانن یەک بگرن.

www.arsivakurdi.org

دەکەنە سەر چالاکیان بۆ نمونە ڤایرۆسەکان بەرگێکی پرۆتینیان هەیە بەدەورا و ڤایرۆسەکە بە هۆی بەشێکی دیاری کراو لەم بەرگەپرۆتینەدا دەتوانێ خۆی بنوسێنی بە پەردەی خانەوە و بچێتە ژوورەوە بەڵام دژەتەن ئەتوانێ ئەم بەشە ناوبراوەی بەرگەپرۆتینیەکە داپۆشێ یەک بگرێ لە گەڵیا ئەوکاتە ڤایرۆسەکە ناتوانێ خۆی بە خانەکانەوە بنوسێنی‌و، ناتوانێ بچێتە ژوورەوە و خانەکان توش بکات.

٣- دژەتەن ئەتوانێ یەک بگرێ لەگەڵ جۆرە پرۆتینێکدا کە لەخوێندا هەیەو پی‌ی دەوترێ Complement دوای ئەم یەکگرتنە دژەتەنەکە ئەتوانێ تەنە بێگانەکان شی بکاتەوە و لەناویان بەرێ.

زۆربەی زۆری ڤایرۆس تەحفیزی سیستەمی بەرگری لەش دەکەن دەبنە هۆی ئەوەی کە ئەم سیستەمە بکەوێتە دروست کردنی دژەتەن وەئەم دژەتەنە ئەتوانێ زاڵ بێ بە سەرڤایرۆسەکەدا و دەبێتە هۆی لە ناوبردنی. لەهەمان کاتیشدا دژەتەنەکە ئەتوانێ بەرگری لەش بکات ئەگەر هاتوو هەمان جۆر ڤایرۆس جارێکی تر هێرشی کردەوە سەر لەش. دوای چاک‌بونەوە لە نەخۆشیەکە، ژمارەیەکی دیاری کراو لەدژەتەنەکان دەمێننەوە لە خوێندا دەتوانن جارێکی تر هەمان ڤایرۆس بناسنەوە. هەموو جۆرە ڤایرۆسێک یان بەکتریایەک‌یان هەرتەنێکی بێگانەی تر هەریەکە دژەتەنی تایبەت بە خۆی هەیە بۆ نموونە ئەگەر میکرۆبێک، با ناوی بنێین ژمارە(١)، بچێتە ناو لەشەوە و تەحفیزی سیستەمی بەرگری بکات ئەوا جۆرە دژەتەنێک دروست دەبێت کە تایبەتیە بە میکرۆبی ژمارە ١، با دژەتەنەکەش ناو بنێین دژەتەنی ژمارە ١ بەس تەنها لەگەڵ میکرۆبی ژمارە ١ دا یەک ئەگرێ و ئەیناسێتەوە و لەگەڵ هیچ میکرۆبێکی تردا یەک ناگرێت. ئەگەر هاتوو دوای چاک‌بونەوە لەو نەخۆشیەی کەمیکرۆبی ژمارە ١ توشی کردبو جارێکی تر میکرۆبی ژمارە ١ نەخۆشی توشی هەمان مرۆڤ کردەوە ئەوا لە خوێنی مرۆڤەکەدا هەندێ لەدژەتەنی ژمارە ١ هەیە (لەجاری پێشوەوە) کە یەکسەر لەگەڵ میکرۆبەکەدا یەک‌دەگرێ و بەو شێوەیە بە خێرایی تەحفیزی سیستەمی بەرگری دەکات بۆ ئەوەی بکەوێتە دروست کردنی دژەتەنی ژمارە ١ بەشێوەیەکی زۆر. بەهەمان شێوە ئەگەر جۆرە میکرۆبێکی‌تر با ناوی بنێین میکرۆبی ژمارە ٢، نەخۆشی توش کرد، ئەوا دژە تەنی ژمارە ٢ دروست دەکات دژو یەک دەگری لەگەڵیا. دژەتەنی ژمارە ٢ ناتوانێ میکرۆبی ژمارە ١ بناسێتەوە. بەهەمان شێوە دژەتەنی ژمارە ١ ناتوانی میکرۆبی ژمارە ٢ بناسێتەوە واتە هەر میکرۆبەی دژەتەنێکی تایبەت بەخۆی هەیە بۆ ئەوەی زیاتر باسەکە روون بێت سەیری وێنە ژمارە ٤ بکە.

جۆرە خانەیەک لە خرۆکە سپیەکان کە پێیان دەوترێ مۆنۆسایت(monocyte) یان خانەی ئەنتی جین پێشکەش‌کەرەکان.

(APC) (Antigen Presenting cell یان خانە بخۆرەکان، ئەتوانن

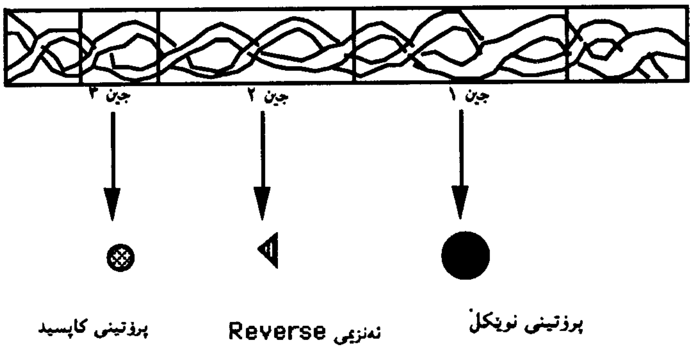

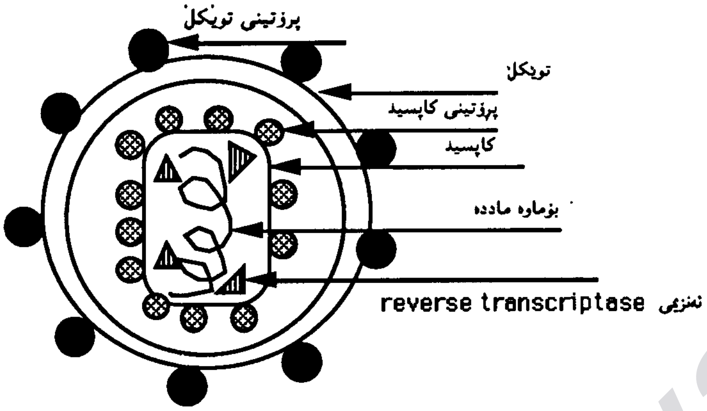

وێنەی-A١- شێوەی پێک هاتنی ڤایرۆسی ئەیدز و بۆماوە ماددەکەی. وەکو لە وێنەکەدا دیارە توێکڵێک viral membrane بە دەوری ڤایرۆسەکەدا هەیە کە چەند جۆرە پرۆتینێکی پێوەیە، لە ناو ئەم توێکڵە پێکهاتەیەک هەیە کە پێی دەوترێ کاپسید Capsid کە وەکو کیسەیەکە بۆماوەمادده و ئەنزیمی (reverse transcriptase) ی تیا کۆبوەتەوە.

وێنەی B١-وێنەیەکی هێلکاری چۆنیەتی دروست بونی بۆماوەماددەی ڤایرۆسەکە روون دەکاتەوە بۆماوە ماددەی ڤایرۆسەکە لە چەند بۆماوە هۆیەک پێک‌هاتووە کە پێیان دەڵێن جینەکان(genes) بۆ نمونە جینی ژمارە ٢ دەستی گرتوە بە سەر دروست کردنی ئەنزیمی (reverse transcrip- tase) وجینی ژمارە ١ پرۆتینەکانی توێکڵ دروست دەکات و جینی ژمارە ٣ ئەو پرۆتینانە دروست دەکات کە بە کاپسید ناسراون.

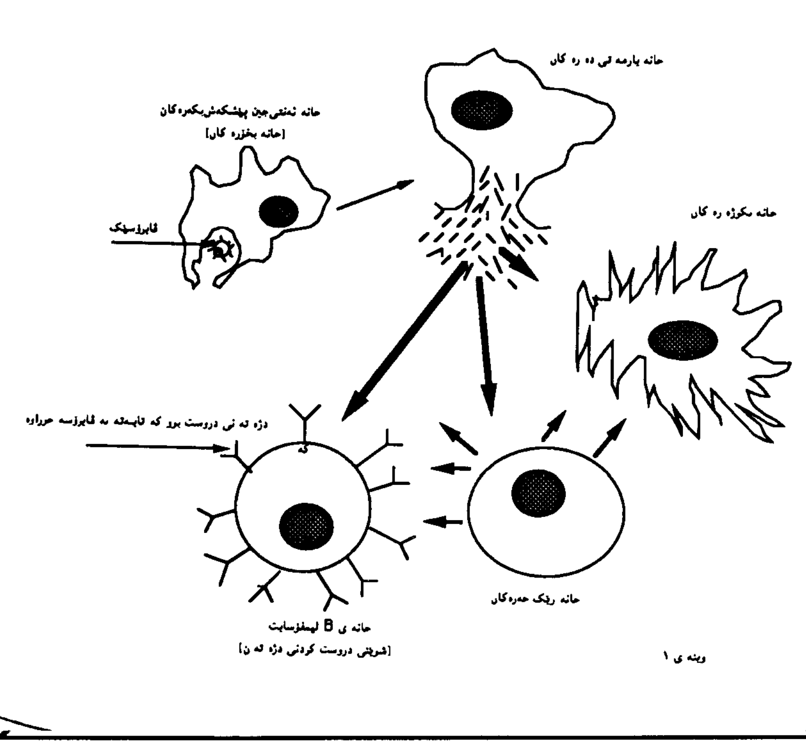

وێنەی-٢ :- ئەوە روون دەکاتەوە کە چۆن خرۆکە سپیەکانی خوێن بەشداری دەکەن بۆ لەناو بردنی ڤایرۆسێک. خانە ئەنتی‌جین پێشکەش‌بکەرەکان(Antigen Presenting Cells) کە پێشیان دەوترێ (خانەبخۆرەکان) ئەم خانانە ڤایرۆسەکە ئەخۆن و پێشکەشی بە خانەیارمەتی دەرەکانیان دەکەن (T-helper cell). ئەمانیش دەکەونە ناردنی چەند جۆرە مادەیەک(ئیشارەت signals) بۆ ئەوەی خانە خرۆکەسپیەکانی تر ئاگاداربکات. خانەبکوژەرەکان (T-killer cell) ئەکەونە گەڕان بەدوای و لە ناو بردنی ئەو خانانەی لەشدا کەڤایرۆسەکەیان تێ‌ئاوبیانەوە.

وە ئەو خانانەی کە پێیان دەوترێ (B-(B-lymphocytes cells) دەکەونەدروست کردنی دژەتەنی تایبەت بە ڤایرۆسەخوراوەکە. جۆرە خانەیەکی تر لە خرۆکەسپیەکان کە پێیان دەوترێ خانە ڕێکخەرەکان(T-suppressor cells) ئەم خانانە ئیشیان ئەوەیە کە چالاکی خرۆکە سپیەکانی تر کەم بکەنەوە چونکە وەکو وتمان دوای ئەوەی کە خانە یارمەتی دەرەکان دەکەونە ناردنی ئیشارەت بۆ هاندان و ئاگادار کردنی خرۆکە سپیەکانی تر ئەوا بە هۆی ئەمەوە چالاکی هەموو خرۆکە سپیەکان بەرز دەبێتەوە، جا لەبەر ئەوە بە ئەم خانانە واتە (خانە ڕێکخەرەکانن) کە دەست دەگرن بە سەر خرۆکەسپیەکانی‌تردا و ناهێڵن زیاد لە پێویست کار بکەن و بەم شێوەیە ئیشی خرۆکە سپیەکانی تر ڕێک دەخەن.

ئەنزیمەکان دژەتەنیش هەر لە پرۆتین پێک هاتون Com-plex globular protein هەروەکو وتمان دژەتەنەکان زۆرتایبەتن highly specific ، ئەم تایبەتێتیە لە سەر بنچینەی یەککگرتنیان بە شێوەیەکی زۆر تایبەتی لەگەڵ مۆلیکیولی تردا پێک‌هاتوە. ئەو مۆلیکیولەی کە دژە تەن لەگەڵیا یەک دەگرێ یان کە لیمفۆسایت دەیناسێتەوە پێی دەوترێ ئەنتی جین Antigen لە ڕاستیدا هەموو پرۆتینێک و هەندێ چەوری Lipid و شەکرەکان polysaccharides ئەتوانن وەکو ئەنتی‌جین کار بکەن. خانەیەکی تەنیای وەکو بەکتریایەک لە وانەیە ژمارەیەک لە ئەنتی جینی هەڵگرتبێ کە هەریەکەی ئەتوانێ تەحفیزی دژەتەنێکی تایبەت بەخۆی بکات. دژەتەن دەتوانێ بەسێ شێوە کار بکات دژی ئەو تەنانەی کە هێرش دەکەنە سەر لەش:

١- ئەتوانێ بە شێوەیەکی وا تەنە بێگانەکە داپۆشێ کە خانە قەپگرەکان بتوانن بە ئاسانی بیان خۆن.

٢- بەشێوەیەکی وا یەک‌دەگرن لەگەڵ تەنە بێگانەکەدا کە کار

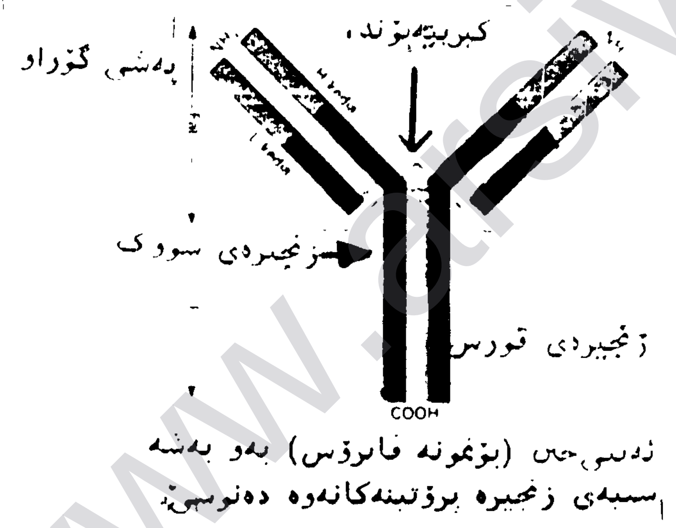

وێنەی ٣ :
شێوەی پێک‌هاتن و دروست بوونی دژەتەن (antikropp) .
دژەتەن دەتوانێ تەنی بێگانە (بۆ نمونە ڤایرۆس) بناسێتەوە و پەلاماری بدات و لەناوی بەرێت. دژەتەن لەچوار زنجیرەی پرۆتینی پێک هاتوە.
دوانیان پێیان دەوترێ زنجیرەی سووک(light chain) کە لە یەک دەچن. بە دوانەکەی تریش دەوترێ زنجیرەی قورس (heavy chain) کە ئەوانیش هەر وەکو یەکن. هەروەها چوار زنجیرەکە بە هۆی بۆندی گۆگردیەوە (disulphide bond) یەکەوە بەستراون. هەریەکە لە زنجیرە پرۆتینیەکان بەشێکیان هەیە کە پێی دەوترێ بەشی خۆگۆڕ (بەشە سپیەکان لە وێنە٣) variable part، دژەتەن بە هۆی ئەم بەشە خۆگۆڕانەوە دەتوانێ پەلاماری ئەنتی جینەکان بدات و پێیانەوە بنووسێ. بەشی خۆگۆڕی هیچ دژەتەنێک لەوەی تر ناچێت هەر بۆیەش بەم ناوەوە ناونراون.

www.arsivakurdi.org

میکانیزمی تووشبوونی نەخۆشی ئەیدز

ئامادەکردنی: ئومێد سالح رەسول

بەشی یەکەم

تێکوشانی مرۆڤ دژی بونەوەرە ناخانەیی‌یەکان (microorganism) [ئە و بونە وە رانەی کە لە شیان لە یە ک خانە پێک هاتووە] و مشەخۆرەکان (parasites) هێندەی مێژوی مرۆڤ کۆنە، لە ڕێی گۆڕانی شێوەی ژیان و باش بونی توانای بەرگری لەشەوە فێربوین کەچۆن هەڵس وکەوت بکەین لەگەڵ ئەم جۆرە بونەوەرانەدا. لە ڕێی توانای سروشتی‌لەشمانەوە یان لە ڕێی خواردنی داو دەرمانەوە لە زۆربەی زۆری نەخۆشی چاک ئەبینەوە، هەر لەبەر ئەوەشە کە تەنها لەباری زۆر دەگمەن و تایبەتیدا نەبێت ئەو بونەوەرانە ناتوانن ببنە هۆی بلاوبونەوەی نەخۆشی درم (epidemi) و بەرفراوان بونی بە شێوەیەکی ترسناک. لەدوای ساڵەکانی ٧٠ کانەوە ڤایرۆسێکی تازە دەرکەوتوە، ڤایرۆسێک کەهێرش دەکاتە سەر سیستەمی بەرگری لە شمان (immunsystem) دەبێتە هۆی توشبونی نەخۆشی ئە یدز. ناوی ئەم نەخۆشیە واتە ئە یدز لە ئینگلیزیەوە هاتوە(Acquried Im-mun Deficiency Syndrom) کە(بێ‌هێزیو کەمو کورتی سیستەمی بەرگری لەش) ئەگرێتەوە.

بۆ یەکەم جار ئەم نەخۆشیە لە ناو هۆمۆسێکسوێلەکاندا homosexu-(al) بلاو بوزە بەلام پاش ماوەیەک ڕوون بوزە کەئەم نەخۆشیە نەک تەنها لەناو ئەواندا بەڵکو هەموو خەڵکی تریشدا بلاو ئەبێتەوە. هەر لە سەرەتاوە زانرا کە ڕێگەی بلاوبونەوەی ئەو ڤایرۆسەیە کە نەخۆشی هەڵئاوسانی جگەر(التهاب الكبد) (hepatit B-virus) توش ئەکات چونکە لە هەردوو حاڵەتەکەدا بلاو بونەوەکە لەڕێگەی خوێن‌و پەیوەندی سەکسیەوە ڕوو ئەدات. بۆ ئەوەی باسەکە زیاتر ڕوون بێتەوە و تێگەیشتنی ئاسانتر بێت، با تۆزێ باسی ئەو میکانیزمانە بکەین کە لەش بەکاری ئەهێنێ لەکاتی بەرگری کردن دژی ئەو تەنە بێگانانەی(جا ئایا بە کتریایەک بێت یان ڤایرۆسێک یان هەر تەنێکی تر) کە دەچنە ناو لەشمانەوە.

میکانیزمی بەرگری لەش Defens mechanism.

پێست یەکەم خەتی بەرگری لەشەو بەربەستێکە کە شانەکانی ناوەوەی لەش لە کاریگەری میکانیکیو کیمیاوی دەپارێزێت و نایەڵێت بەکتریاو جۆرە زیندەوەرەکانی تری لێوە بچێتە ژورێ، ئەگەر هاتو تەنێکی بێگانە توانی بچێتە ناو لەشەوە (جا ئایا لە ڕێی برینێکەوەبێت لە پێستا یان لەهەر ڕێگەیەکی ترەوە بێت) ئەوا ئەم زیندەوەرە لەلایەن خەتی دووهەمی میکانیزمی بەرگری لەشەوە بەربەستی لێ دەکرێ کەپێک هاتوە لەو چالاکیانەی کە لە لایەن خانەکانی خوێن و لیمفەکانەوە ئەکرێن. خڕۆکەسپیەکان بەرەو ئەم شوێنە برینداره دەکشێن، کۆ دەبنەوە لەو جێگایەدا. خڕۆکەسپیەدەنکدارەکان (neutrophils) یەکەم خانەن کە دەگەنە ئەم شوێنە، ئەم خانانە بەهۆی گەندە پێیەکانیانەوە دەتوانن بجولێنەوە (هەروەک‌و لەئەمیبادا) وتوانای ماشینەوەی بەکتریاو تەنی بێگانەی تریان هەیە هەر لەبەر ئەوەشە پێیان دەوترێ خانە قەپگرەکان (phagocytic cells). ئەم خانانە ئەنزیمیان تیایە کە دەبنە هۆی هەرس کردنی تەنە ماشراوەکان دوای ئەم خانانە جۆرە خانەیەکی تر کۆ دەبنەوە کە پێیان دەوترێ لیمفەخڕۆکەسپیەکان (لیمفۆسایت)lymphocyte دوای خوێن مەین دروست دەبێت لە شوێنی برینەکەدا دەرگای برینەکە دەگرێت هەروەها لەوانەیە کێم(جەراعەت) دروست ببێ و لە هەمان کاتدا پلەی گەرمی دەوروبەری برینەکە بەرزدەبێتەوە ئەمانە هەمووی دەوروبەرو حاڵەتێکی وا دروست دەکەن کە لە بەرژەوەندی ئەم میکرۆبانە نین کە چونەتە لەشەوە و ناتوانن زۆرببن . ئەگەر ئەو هەنگاوانەی تا ئێستا باسمان کرد نەیانتوانی ببنە هۆی زاڵ بوون بە سەر ئەو تەنە بێگانانەی کە چونەتە لەشەوە ئەوا خەتی سێیەمی بەرگری لەش ئەکەوێتە کار وێنەی(٢). ئەم بەرگریە جیاوازە لە خەتی بەرگریەکانی تر بەوەی کە زۆر تایبەتیە،(highly Specific)واتە ئەتوانێ بەشێوەیەکی تایبەتی تەنها بەکتریایەک یان ڤایرۆسێک، کە چۆتەناو لەشەوە بناسێتەوە لەناو بردنی. زۆرجار کە مرۆڤێک توشی نەخۆشی ئەبێ جا ئایا بەهۆی بەکتریایەکەوە یان ڤایرۆسێکەوە یان بوونەوەرێکی ترەوە ئەگەر هاتوو دوای چاک‌بونەوەی توشی هەمان بەکتریا یان ڤایرۆس بێتەوە ئەوا لەش ئەتوانێ بەرگری نەخۆشیەکە بکات و زاڵ ببێ بە سەریدا. بەم شێوەیە نەخۆشیەکە دەرناکەوێت لەو مرۆڤەدا نمونەش بۆ ئەم جۆرە نەخۆشیانە زۆرە وەک سورێژە (ألحصبە) measles، ملەخڕێ mumps و ئاولە Chicken-Pox . ئەم پارێزگاریە دژی تووش بونەوە بەم نەخۆشیە ناوبراوانە بۆ جاری دووەم بەهۆی دروست بونی جۆرە پرۆتینێکەوەیە globuler protein کە پێی ئەوترێ دژەتەن، دژەلەش، ئەنتی بۆدی antibody وێنەی (٣). ئەم دیاردەیە پێی دەوترێ Immune response هەروەکو

بە تایبەتی کە سەرمایەداری لەوێ هیچ ڕەگ و ریشەیەکی نەماوە و خەڵک بە گشتی بۆ «دنیایەکی» تر دروستکراون!

ئەورووپای ڕۆژئاوا لە ساڵی ١٩٩٢دا دەبێت بەیەک وڵات- یان بە یەکێتیی چەند وڵات لە بازارێکی هاوبەشیدا کە ناوی لێنراوە «وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەورووپا»... ئەورووپای ڕۆژهەڵات کە بێ سەرمایە و بازار دەبن بە مۆڵگەی دەستی کاری هەرزان بۆ ڕۆژئاوا و ئەویش ئەگەر ڕۆژئاوا مرۆڤی ڕۆژهەڵات پەسند بکات... لە هەمووی دژوارتر ئەوەیە کە ئەمریکا و ئەورووپا چۆن بۆر بۆرینی خۆیان دەکەن لەگەڵ شوورەویدا کە چەکی ئەتۆمی هەیەو بە چی مەترسی جەنگی ئەتۆمی لەناو دەبەن یا ئەمریکا ئەورووپا لەناو خۆیاندا چۆن پێشکەوتن دەکەن لەسەر زۆرتر بازارو زۆرتر دەستکەوت و دەسەڵات لەجیهاندا؟ ئایا ڕۆژهەڵاتی ناوەراست بەدەست ئەورووپاوە چی بە سەردێت؟

بێگومان کێشەی نەتەوایەتی و نیشتمانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا لە نیوە دوورگەی بەلکانیش و لە هیندوستان و لە شوورەویش و لە جێگای‌تریش دەبێتە هۆی گەلێک گیروگرفت بۆ ئەو ناوچانە و بۆ جیهان، هەتا داین دەکرین و بە شێوەیەکی گونجاو لەگەڵ گیانی دیموکراتی جیهانی نوێدا، کە لەوانەیە لەمەولا ئەندامەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان گەلێک زۆرتر بن لەجاران. واتە ئەمجارە زۆر نەتەوەی‌تری جیهان دەوڵەتی خۆیان دەبێت. بە تایبەتی کە پێکەوە ژیانی نەتەوەکان- بە زۆر- پرۆڤە کراو چ لە سەرمایەداری‌دا و چ لە سۆسیالیزمدا و تەنها ئەنجام ئەوە بوو کە: (گەورە بچووکی لە خۆی‌دا تواندەوە) و هیچی‌تر...... ئەم هەنگاوەش بۆ گەلێک وڵاتی وەکو کوردستان ڕێکەوتێکی زۆر ڕێککەوتە!

بەمجۆرە دەبینین کە ڕەوڕەوەی مێژوو چۆن هاتووە و چۆن دەڕوات: چ دنیایەکی سەیرە! کاتێک کە موسوڵمانەکان لە سەدە ناوەنجیەکاندا خاکرووی ئەورووپایان داگیرکرد، ئەورووپا لە دووا کەوتن و بەربەریەت‌دا دەژیان. بەڵام بە پێنج سەدە ئەوەتا ئەورووپا بوو بە ناوەندی شارستانیەتی نوێی هەموو جیهان...... تەنها بە پێنج سەدە ئەورووپا بووژایەوە - ڕینێسانس شۆرشی بازرگانی‌و کولتووری دروست کرد. ئەوانەش شۆرشی پیشەسازییان دروست کرد و لە دوای خۆیان شۆرشی کۆمەڵایەتی و مافی مرۆڤ و سروشت و چارەنووسی گەلانیان هێنایە کایەوە. ئەمانە هەموو بەڵگەی پێشکەوتنخوازین، بەڵام چەوساندنەوەی ئاسیاو ئەفریقا و ئەمریکای لاتین و جەنگ و چەکداری و چەکی کیمیایی و بیۆلۆژی و ئەتۆمی و...... هتد. پیسکردنی سروشت لە گوناهە گەورەکانی ئەورووپان...... زۆر جێگای سەرنجە کە لە ئاسیادا بە درێژایی پێنج هەزار ساڵ شارستانیەت هەبووە، بەڵام هەرگیز مرۆڤایەتی و تۆیی زەمین و سروشت و گەردوون وەکو ئەمڕۆ لە مەترسیدا نەبوون -ئەمەش دیوە ناشیرینەکەی ئەورووپا کە لێرەدا دەتوانین بەرامبەر بە چارەنووسی هەموو سروشت و مرۆڤایەتی بەرپرسیاری بکەین...... بەتەنیا خۆشکردنی ئەورووپا و کاولکردنی هەموو جیهانی سێهەم کارێکی هەڵە و دژوارە تەنانەت بۆ داهاتووی ئەورووپا خۆشی... پێویستە ئیدیاڵەکانی ئەورووپا بۆ هەموو مرۆڤایەتی بێت، چونکە گەنجینە شارستانیەتی ئەورووپای نوێ لە گەنجینەی گشت مرۆڤایەتیەوە هاتووە و دەبێت چاکە و سوودەکەی بۆ هەمولایەکی جیهان بگەڕێتەوە!

ئەو ئەورووپایەی ئەمڕۆ ئەنجامی پاڵەوانێتی میر و زانا و هونەرمەند و بازرگان و گەرۆکەکانی ئیتالیای سەردەمی ڕینسانسە. سوپاس بۆ بلیمەتی و کارامەیی و لێهاتوویی ئیتالیای ئەو سەردەمە و لە ڕاستیدا ئەگەر ئەوان نەبوونایە لەوانەبوو ئەمڕۆ چارەنووسی ئەورووپا جۆرێکی تر بوایە!

ئەمڕۆ بە هۆی شارستانیەتی «نوێی» ئەورووپاوە گەلێک زمان و کولتوور و شارستانیەت لەژێر مەترسی لەناوچووندان و زۆر میللەت تەنانەت زمانی خۆشیان لەبیرچۆتەوە و بەتایبەتی لە جیهانی سێهەمدا. ئەوەش خۆی لە خۆیدا زیانە بۆگشت مرۆڤایەتی... لەسەر ڕۆشنایی ئەم ڕاستیانە هەروەکو گوتمان ئەورووپا بەرپرسیارە بەرامبەر بە داهاتوو، لەبەر ئەوە بێوچان دەبێت گەلانی چەوساوە- ڕۆژانە- هاوار لە ئەورووپا بکەن- هاوار- کە پتر دەوڵەمەندی خاکەکانیان بۆخۆیان بێت. ئازادبن، مافی چارەنووس بەدەست خۆیانەوە بێت... بۆ نموونە: پێویستە فرۆشتنی نەوتی کەرکووک و کرماشان پارەکەی بۆ خەڵکی کوردستان بێت و ئەوان دەسکەوتەکەی بۆ سوودی وڵاتەکەی خۆیان بەکاربهێنن و نەک بۆ ئێران و ئێراق بێت و کورد بە هەژاری و برسێتی بێنێتەوە... پێویستە کوردستان ساڵانەی ئاوی دیجلە و فورات لە ئێراق و سوریا وەرگرێت و نەک دەوڵەتی تورکیا، چونکە ئەوە دەوڵەمەندی خاکی کوردستانە و نەک هی تورکیا... بە گشتی پێویستە چارەنووسی کوردستان بەدەست کورد خۆیەوە بێت و ئەمەش هەڵەی ئەورووپا بوو کە لە ساڵی ١٩٢٣دا کوردستانی ئاوا دابەش و داگیرکرد دژ بەویستی نەتەوەی کورد خۆی... پتر ئەورووپا دەبێت دان بە هەڵەکانی خۆیدا بنێت و بیکاتە یاسایەک لە نەتەوەیەکگرتووەکان کە ئیتر لەمەولا- بەڕاستی- دەوڵەمەندی هەموو وڵاتێک بۆ گەلەکەی خۆیەتی و هەموو گەل و وڵاتێک مافی ئازادی و سەربەخۆیی ڕاستی هەیە- پرینسیپەکانی دیموکراتی و مرۆڤایەتی ئەورووپا لە کوێ و ئەم چەوساندنەوەی کوردستان لە کوێ؟

بێگومان داهاتوو لە بەرژەوەندی گەلانی چەوساوەیە و بە تایبەتی کە بلیمەتی بیروباوەڕی ئەورووپا هەمیشە باوەڕی بە ڕەخنە لە خۆگرتن و گۆڕان هەیە بەرەو چاکتر و شیاوتر، هەروەکو بەشێک لە ڕژێمی سەرمایەداری دەستکردی ئەورووپا کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانیش دەتوانن داوای مافی چارەنووسی خۆیان بکەن و بەبێ کۆڵدان و هەتا دەگەنە ئامانج، ڕاستیەکی مێژوویی هەیە کە مافی ئازادی کوردستانی ئەمڕۆ نەبەدەست ئێراقەوە و نەبەدەست تورکیایە و نەبەدەست ئێران و سوریایە، بەڵکو ڕاستەوخۆ وا بەدەست ئەورووپاوە و دەبێت لەوێوە دەست پێبکەین و بە هەموو جۆرێکی کە ڕێبازی دیموکراتیانەی خەباتی ئەورووپا ڕێگای بۆ کردۆتەوە: لەوانە خۆپیشاندان و ڕاگەیاندن و چوون بۆ پەرلەمانەکان!

www.arsivakurdi.org

بیروباوەڕی زۆر پەسەند لەسەر زۆرکردنی بازرگانی و بەرفراوانی داوە بەدەستەوە و بەلای ئەوەوە بوونی نەتەوایەتی بەبوونی بازرگانییەوە سەرفراز دەبێت و بێ بازرگانی نەتەوە نییە و لەبەر ئەوە دەبێ هەموو نەتەوە هانی ئەوە بدرێن کە بە ئازادی بازرگانی بکەن و لە هیچ شوێنێک سنووریان بۆ دانەنرێت و گومرگیان نەخرێتە سەر بۆ ئەوەی بتوانن شتەکانیان بە هەرزانتر بفرۆشن و زووتر هاتووچۆی بازرگانی بکەن و زووتر سەرمایەی نەتەوایەتی دروست بکرێت و بەسەرمایەوە نەتەوەیەک هەمیشە دەتوانێت ئازادی خۆی پارێزراوکات و لەگشت کات و شوێنێکدا! بەڵێ بە یارمەتی سەرمایەدار و دانیشگاکانی بەریتانیاوە گەلێک مەکینە و ئالەت و ڕێبازی نوێی بازرگانی بۆ نەتەوەی بەریتانیا دۆزرانەوە و لەسەر دەستی زانای وەکو «جێمس وات» و گەلێکی تر ژیان و ئابووری بەریتانیا کەوتە هەرەتی خۆیەوە. ئەوەش بوو چۆنایەتیەکی نوێ لە ڕژێمی بەرهەمهێنانی ئابووری هەموو بەریتانیا و جیهاندا و مرۆڤایەتی کەوتە سەردەمی مەکینەسازی و کۆمەڵی نوێی سەرمایەداری پیشەسازی.

بێگومان بەپێی زۆر نووسەری ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو سەردەمانەی وەکو «کارل مارکس و فردریک ئەنگلس و......هتد» ژیانی خەڵکی لەسەرەتادا زۆر ناخۆش بووە و بە تایبەتی باری کارگەران کە هەموو جوتیار بوون و بە زۆر خرابوونە بەر کۆیلایەتی مەکینەوە و فێری کاری «کاتژمێر» و دیسپلینی بەرهەم و تەمومژ و دوکەڵی مەکینە نەبوو بوون.. بێگومان سەرمایەدارەکانیش لەو بارانەوە هیچ بەزەیی و شەرمێکیان نەبووە و بە هەموو جۆرێک دەسکەوت و پتر بەرهەمهێنان و دەسکەوت مەبەستیان بووە، بەڵام هەموو سەرەتایەک وا سەختە و لەبەر ئەوە درەنگتر و بە خەباتی زانایان و نووسەران و چینی کارگەر خۆی ژیان و مافیان پارێزراوتر بووە، زانست و هونەر و وێژە و یاسا و......هتد. پێشکەوتووتربوون و هەتا هاتووە پیشەسازی ئاسن و مەکینەکاری پەرەی سەندووە و پتر بەریتانیا مەکینەی بە هەموو لایەک فرۆشتووە و هەموو ڕێگاکانی جیهان بەرەو ئەوێ چوون و لەوێوە چوونەتە دەرەوە.

بەریتانیا خۆی خەلوزی بەردین و ئاسنی هەبووە، بەڵام هێشتا هەر پێویستی بە سەرچاوەی خامی تر هەبوو، بە تایبەتی لۆکە و خوری و دار و ...... هتد. لەبەرئەوە دەستی کردووە بە داگیرکردنی وڵاتانی تریش و لەوێ بێجگە لە لۆکە و خوری و دار و زێر و مس و زیو و بەرهەمی ئەرکیۆلۆجی و شارستانی دێرین و «پترۆل» دەستی کاری هەرزانیشی دۆزیوەتەوە و هەروەکو دەڵێن: لە ماوەی شەو و ڕۆژێکدا بەریتانیا بوو بە «براگەورە» و بە «دوکان»ی هەموو جیهان. بەم پێیە شۆڕشی بازرگانی و کولتووری ڕێنسانسی ئیتالیا شۆڕشی پیشەسازی دروستکرد و ئەورووپا لە کیشوەرێکی دواکەوتووی سەدە ناوەنجیەکانی سەردەمی «شارلمانەوە» بوو بە کیشوەرێکی ئیمپریالی. دۆزینەوەی ئەمریکا و ئوسترالیا ئەنجامی ئەو بزوانەوەیە بوون و پتر لە دوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە هەموو دنیا کەوتە دەستی ئەورووپاوە و بۆ هەتا هەتایە جیهانی کۆن ڕۆشت و جیهانی «نوێ» هاتە کایەوە.

بەپێی بەڵگەی ڕابردووی مێژووی ئەورووپا هەر لە سەدەی نۆزدەهەمەوە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ بەریتانیا بوو بە ناوچەیەکی ستراتیژی بۆ پاراستنی بەرژەوەندی ئابووری و بازرگانی و سیاسی ئیمپراتۆریەتەکەی لە هەموو جیهاندا. بە تایبەتی وەک پردێکی سێ سووچ کە ئاسیا و ئەورووپا و ئەفریقای پێکەوە دەبەستەوە، بێجگە لەڕێگای هندستان و کەناڵی سوێس و...... هتد، پتر لەوەی کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەوڵەمەندی هەموو جیهانی دێرین و سەدە ناووەنجیەکان کۆبوو بووەوە و، لە هەمووی بەهێزتر دۆزینەوەی نەوتێکی زۆر بوو لەو ناوچەیەدا کە گرنگترین گەنجینە بوو بۆ بەهێزبوونی ڕەوتی پیشەسازی گەورە. دەربارەی ئەورووپای ڕۆژهەڵات دەتوانین بڵێین کە لە دوای ڕۆخاندنی ئیمپراتۆریەتی بیزەنتیەوە هیچ جۆرە پێشکەوتنێکی ئەوتۆی بەخۆیەوە نەدیوە و هەمیشە لەچاو ڕۆژئاوادا لە دواوەبوون: ڕوسیا وڵاتێکی عەسکەری بووە و بە تالانی پۆلۆنیا و سوێد و فنلەندە و دەوڵەتی عوسمانی و ئێران و......هتد ژیاوە. وڵاتەکانی بەڵکانیش هەمیشە لەجەنگدا بوون لەگەڵ یەکتریدا و پاشانیش هەتا سەردەمی نوێ لەژێردەستی دەوڵەتی عوسمانلیدا بوون. بەڵام ئەوە هەیە کە قەیسەرەکانی ڕوس لە دوای پێتەری گەورەوە حەزیان بە شارستانیەت دروستکردن کردووە و بە پارەی زۆر وەستایان لە ئیتالیا و فەرەنساوە هێناوە کە کۆشک و تەلاری جوانیان بۆ دروست بکەن. هەروەها نووسەرانی مەزنی وەکو «دستۆفیسکی» زۆر کاریان کردۆتە سەر هەستی نەتەوایەتی ڕوس و نەتەوە سلاڤیەکانی تر، بەڵام بەهۆی نەبوونی بنکەیەکی بازرگانی و پیشەسازی بەهێزەوە لەگەڵ هێزی ڕۆژئاوادا بەرە بەرەنیان پێ نەکراوە و ئەوان هەمیشە هێزیان بۆ لەشکرسازی تەرخان کردووە و کەمتر بۆ ئابووری و پیشەسازی. بەم جۆرە و هەتا شۆڕشی سۆسیالیستی ساڵی ١٩١٧ کە ئەویش تەجروبەیەکی نوێ بوو لە مێژووی شارستانیەتی مرۆڤایەتی دا دەربارەی ئەوەی کە ئایا کرێکار و جووتیاریش دەتوانن شارستانیەت دروست بکەن.

بێگومان دوای جەنگی جیهانی دووهەم ئەورووپای ڕۆژهەلاتیش هەمووی کەوتە دەستی ڕوسیای شوورەوییەوە و لەوێش: لە ڕۆمانیا و بولگاریا و ئەلبانیا و هەنگاریا و...... هتد، پرۆڤەی ڕژێمی سۆسیالیستیان کرد و پاش نزیکەی نیوسەدە لەم دوو ساڵەی دواییەدا وازیان لێهێنا و ئەوا جارێکی تر بەرەو سەرمایەداری هاتوونەتەوە، بەڵام بە هۆی نەبوونی سەرمایەی نەتەوایەتییەوە، بەبێ چەند و چوون دەبن بە بازاری دەستی کاری هەرزان بۆ ڕۆژئاوا و هەروەکو «هۆنکۆنگ»، ئەبێ لەسفرەوە دەست پێ بکەنەوە و لەوێدا تەنگ و چەڵەمە و هەڵپەی ژیان دەست پێدەکات و بە ملیۆنەها خەڵک ژیانیان دەکەوێتە بەر مەترسی نەبوونی و هەژاری و دواکەوتنەوە و

> ئەمڕۆ بە هۆی شارستانیەتی «نوێی» ئەورووپاوە گەلێک زمان و کولتوور و شارستانیەت لەژێر مەترسی لەناوچووندان و زۆر میللەت تەنانەت زمانی خۆشیان لەبیرچۆتەوە و بەتایبەتی لە جیهانی سێهەمدا.
>
> ئەوەش خۆی لە خۆیدا زیانە بۆگشت مرۆڤایەتی...

www.arsivakurdi.org

⊕ جیهانی نوێ:

بە تەنیا ئەورووپا یان هەموو جیهان؟!

نووسینی: ج. کوردۆ

ئەورووپا ناوی ئەو کیشوەرەیە کە ناوەندی بازرگانی و شارستانیەتی نوێی جیهانی ئەمڕۆیە. «ئەورووپا» ناوێکە کە کاتی خۆی، لە جیهانی کۆندا ئاشوورییەکان بەسەریاندا دابڕیوە واتا: کیشوەری تەم و تاریکی... ئەم کیشوەرە بریتییە لە مافورێکی ڕەنگاوڕەنگی کولتوور و زمان و فەرهەنگی جیاواز، ئایین و شارستانیەت و کولتوور بەگشتی لە کیشوەری ئاسیاوە کۆچیان بۆ کردووە: لە جیهانی کۆندا لە رێگای یۆنان و ڕۆمای دێرینەوە، لەسەدە ناوڤجیەکاندا لە رێگای ئیسپانیاوە.

ئەورووپا لە جیهانی کۆندا- بە تایبەتی لەسەردەمی ئیمپراتۆریەتی یۆنانی و ڕۆمانیدا- زۆر ڕۆشنایی داوە بە شارستانیەتی مرۆڤایەتی و لەهەموو مەیدانەکانی هونەر و وێژە و شارەوانی و زانست و بازرگانی و خانووبەرەدا، بەڵام بێگومان لە سنووری دەریای سپی ناوەڕاستدا- ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای- پتر دوای ڕۆخانی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی و هاتنی ئاینی مەسیحی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە، ئەورووپا دواکەوت و چووە سەردەمێکی زۆر تاریک و دواکەوتووەوە، کە بە سەردەمە تاریکەکانی بەناوبانگە، و هەتا سەدەی چواردەمینی زاینی- بازرگانی ئیتالیا لەگەڵ ڕۆژهەڵاتی دەوڵەمەندی ئەو سەردەمەی جیهاندا، هێرشی خاچ هەڵگرەکان بۆسەر ئەو ناوچەیە لەژێر دێوجامەی ئایینی- ئابووریدا، گەشت و گوزارنامەی دەیان گەڕۆکی وەکو «مارکۆ پۆلۆ» بە ڕۆژهەڵاتدا، هەموو پێکەوە ئەورووپایان ساکان و ڕۆژهەڵات بوو بە (مۆدێل) و ئامانج. بێجگە لەمانە لە رێگای ئیسپانیاوە موسڵمانەکان کولتوور و شارستانیەتی ڕۆژهەڵاتیان لە ئەورووپا نزیک کردەوە. ئیسپانیا بوو بە دەرگای ئەو شارستانیەتە و لە ئەنجامی خەست بوونەوەی هەموو جەمسەرەکانی دا «ڕێنسانس» بوژاندنەوەی ئەورووپا لە ئیتالیا دروست بوو- میرنشینەکانی وەکو فلۆرەنسا و پیزە و ڤینیسیا و......هتد بوون بە مەڵبەندی بازرگانی ڕۆژانە لەگەڵ ڕۆژهەڵاتدا و بازرگانی بێجگە لە کەلوپەل زانست و هونەری ڕۆژهەڵاتیشی لەگەڵ خۆیدا دەهێنا و پتر خێزانی میرەکانی ئیتالیا لە هەمان کاتدا گەورەترین بازرگان خۆیان بوون و باوکی زانست و هونەر بڵاوکردنەوەش بوون - زانایان دەستیان کرد بە وەرگێرانی کتێبی پزیشکی و کیمیایی و نەباتی و وێژەیی و زانستی تر بۆ سەر زمانی ئیتالی، لەوانە بەرهەمەکانی «ابن سینا» و «ابن الرازی» و «هەزار و یەک شەو» و...... هتد و بە هۆی ئەو وەرگێرانانەوە جارێکی تر فەلسەفە و زانستی یۆنان هاتەوە کایە و بە تایبەتی کە لە ئەورووپا هەمووی لە مێژبوو فەوتابوو، بەڵام بەهۆی زمانی عەرەبییەوە موسڵمانەکان هەر هەموویان پاراست بوو- ئەمەش بوو بە هۆی ڕاپەڕینێکی گەورە لە هونەر و وێژەدا و خەوبینین بە ڕابوردووی دێرین و پڕ شکۆی یۆنان و ڕۆماوە. جارێکی تر هەستی نەتەوایەتی بوژایەوە و بە دەیان بلیمەت و زانا و فەیلەسوف هاتنە کایەوە و پێی بە پێی ڕاپەڕینی بازرگانی و شارستانی، کولتووریش ڕاپەڕینی گەورەی بە خۆیەوە بینی. بەڵێ ئەنجامی ڕینسانسی ئیتالیا ڕێنانسی هەموو ئەورووپای دروست کرد و بە هەزاران ئەندازیار و زانا و گەورەپیاوی مرۆڤایەتی دەستیان کرد بە سازکردنەوەی ئەم کیشوەرە و هەر لەسەر مۆدێلی دێرینی یۆنان و ڕۆما- پڕ لە شار و بازار و مەکتەب و گۆڕەپان و بازرگانی و هونەر و وێژە و زانست و بزوتنەوەی ژیان و لەبەرامبەر ناوی «ابن سینا» و «فیردەوسی» ڕۆژهەڵاتدا گەلێک ناوی وەکو «لیۆناردۆ دافینشی» و «تۆمائەکوینی» هاتنە کایەوە... بەم جۆرە چاو بڕینی بەردەوام لە ڕۆژهەڵات ئەو هێزە شارستانی و ئابوورییەی بۆ ئەورووپا دروست کرد، ئەو ئەورووپایەی ئەمڕۆ ئەنجامی پاڵەوانێتی میر و زانا و هونەرمەند و بازرگان و گەڕۆکەکانی ئیتالیا سەردەمی ڕێنسانسە. سوپاس بۆ بلیمەتی و کارامەیی و لێهاتوویی ئیتالیای ئەو سەردەمە و لە ڕاستیدا ئەگەر ئەوان نەبوونایە لەوانەبوو ئەمڕۆ چارەنووسی ئەورووپا جۆرێکی تر بوایە! لەبەر ئەوە بە گشتی هەموو ئەورووپا لە هەموو شتێکی شارستانیدا قەرزاری ئیتالیای سەردەمی دێرین و سەردەمی ڕێنسانسن... بەڵێ ئەورووپای ئەمڕۆ ئەنجامی ڕێنسانسی ئیتالیایە کە پێنج سەدە لەمەوبەر ڕەگ و ریشەی خۆی چەسپاند و بوو بە ڕاستییەکی ئابووریی و مێژوویی و کولتووری، بەو پێیەش زۆر ئەنجامی گەورە کەوتنەوە و لە هەموویان گەورەتر: لە نێوان سەدەی هەژدە و نۆزدەدا شۆڕشی پیشەسازی لە بەریتانیادا دروست بوو، خەڵوزی بەردین بوو بە سووتەمەنی مەکینە و کارگە و پاپۆر و...هتد.

بەم جۆرە پیشەسازی شۆڕشێکی تیادا دروست بوو، چونکە سووتەمەنی خەڵوز بۆ ئەو کاتە کە هێشتا «پترۆل» نەدۆزرابووەوە بازێکی زۆر مەزن بوو لە بەهێزکردن و فراوانترکردنی ڕەوتی بەرهەمهێناندا. هەروەها بە دەیان مەکینەی میکانیکی بۆ جوڵایی و هاتوچۆ و بەرهەمهێنانی تر دروست کرا.

پتر لە ڕێگای بیروباوەڕی زانستی دەیان زانای وەکو «ئادەم سمیت» کە مامۆستایەکی ئابووری خەڵکی سکۆتلەندە بوو و کتێبێکی بەناوبانگی لەسەر «سەروەتی نەتەوەکان» بڵاوکردەوە و تیایا ستایشی بازرگانی نەتەوایەتی و جۆرەکانی دەکات و

www.arsivakurdi.org

نیزامی پشکنین و پەلاماردانی بیروباوەڕ.

ڕێگای شەرعیشیان بە گوێرەی ئەم ئایەتەی قورعان «ولا تلقو بایدیکم الی التهلکة» بۆ دۆزیوەتەوە «بەدەستی خۆتان خۆ دەهیلاکی ماوین». بەڵام ئەم ئەسڵە لە ڕۆژگاری نوێدا، وردە وردە، بە تایبەت لەو کاتەوە کە بڵاوکردنەوەی ڕێکوپێکی چاپەمەنی لە ئێراندا کەوتەسەر شێوەی ڕۆژئاوا، لە قاڵب و پینەکردنی خۆی هاتەدەر و بوو بە وەسیلەیەک بۆ پاکردنی حیسابی سیاسی و کۆمەڵایەتی خەڵک و چەپاندن و بڵاوکردنەوەی هەموو جۆرە درۆ و بوختان و جنێوفرۆشی.

هەروەک دەزانن ئەسڵی تەقیە و شاردنەوەش وردە وردە بوو بە ترس و ڕاکردن لە مەیدانی خەبات و بوو بە ڕیاکاری و عەوام فریوی، بە قەولی عوبیدی زاکانی بوو بە ئایینی موختاری زەمان.

بە کورتی ئێستا بە سەرنجدانی ئەم ئاگرپژانە مەزنەی کە دنیای سیاسەت و سیاسەتی جیهانی داگرتوە، زەمانە، سەردەمی ڕوکاری والاو ناونیشانی ڕاستەقینەیە.

گشت نموونەکانی مەسلەکی و ئایینی و سیاسی و کۆمەڵایەتی کەوتوونەتە قەیرانی گەندەڵی و بێ ئیعتباری. کۆمەڵی ئێمە لە مێژە لەژێر چۆماخی سەرەڕۆیی و هەوسارپساویدا، بۆتە فەرهەنگی ترس و شاردنەوە و درۆ و ڕیایی. ئەم فەرهەنگەی ترس و مەکر و حیلە، هەر خاوەن قەڵەمێکی کە بە ناونیشانی ڕاستەقینە ڕاستی دەربڕێ، دەیخاتە بەر لافاوی تۆمەت و بوختان و جنێو. بەم چەکە بیر و شعوری کۆمەڵایەتی خەڵک دەخاتە گومان و ناباوەری و لەبیر و بیرکردنەوەی ڕەخنەیی دەگێڕێتەوە.

من لام وایە ئێران تایمز ئەوەندەی بۆی دەکرێ، دەبێ ئەم مەیدانە لە ئیمزای پارێزراو و ئیمزای ساختە تەنگە بەربکا و دوکانی ئەم فەرهەنگەی فریو و ترس و ڕیاکارییە لەسەر لاپەرەکانی خۆی دابخات.

لاوم وایە لەبەر چاوگرتنی ئەسڵی بێلایەنی، نابێ ببێتە هۆکاری تەبلیغاتی بەلاش بۆ ئەو دەستە و ڕێکخراو و کەسانە کە مەعلوم نییە لە ژێر ناو و ئینتیکیتی حیزب و ڕێکخراوی، چەند ئەندامیان هەیە و ڕادەی تێکۆشان و نفوزیان لەنێوی خەڵک- لە ئێران و لە دەرەوەدا چەندەیە. یا ئەم دەستە و تاکانە لە ڕابردوو ئێستادا، چەندە پێ بەندی ئازادی و مافی مرۆڤایەتی بوون و بیروباوەڕیان چەند لەگەڵ ڕاستی مەسەلەکان هاو هەنگاوە.

من دەبینم لە ئێران تایمزدا مەیدانێکی بەربڵاو خراوەتە بەردەستی ئەم جۆرە دەستە و تاکانە لەناوەوە و لە دەرەوە کە لە ڕاستیدا بێجگە لە تریبونێکی تەبلیغاتی بە خۆرایی و هەرایەکی زۆر بۆ هیچ، سودێکی تر بە خوێنەر ناگەیێنێ.

دابێکی دزێوی ئاکاری نووسەرانی ئیمزا محفوظ و ساختە وەی ڕاستەقینەش جارویار، ئەوەیە لە نووسینێکدا کە بە ڕواڵەت باری باسێکی گشتی و جیدی هەیە، بە ئاسودەیی لە هێنانەوەی نموونە و ڕیزکردنی درۆ و بوختان بە خەڵک و ئاواژ و کردنەوەی ڕووداو و گێڕانەوەی ساختەی مەتڵەب، بێ دیاریکردنی سەرچاوە و ساڵ، خۆدەبوێرن. لە ئەنجامدا خوێنەر دەکەوێتە بەرامبەر هێندێ مەتڵەب و ئاکاری کابرای کە نووسەر مەبەستی بوە دەستی بە هیچ هۆ و بەڵگەیەکیش بۆ ڕاستی ئەم نووسراوەیە ڕاناگات. بەڵام هەرچی بێ نووسەر لە تاریکیدا تیرێکی هاویشتوە و ژاری ڕژاندۆتە نێو زەین و بیری خوێنەرەوە.

لام وایە ئەرک و بەرپرسییەتی سەرنووسەر ئەوەیە کە هەر وا بە سەر ئەم تێکەڵپێکەڵی فریودەرانە و قین لە دڵانەی خاوەن ئیمزای محفوظ و ساختە تێ نەپەرن و هەموو مەسەلەیەک بە وێژدانی نووسەر نەسپێرن. چونکە ئەگەر کەسێکی بێگوناح و بێدیفاع لە نووسراوەیەکی ئەوتۆدا بکەوێتە بەر تۆمەت و بوختان، ئەودەم ئەسڵی بێ لایەنی بڵاوکراوە عەیبدار دەبێ.

ئێستا سوننەت و دابی تۆمەت و بوختان و جنێوفرۆشی بە ئیمزای محفوظ و بە ناوی ساختە بۆتە یەکێک لە پایەی بنەرەتی فەرهەنگی ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی ڕژێمی کۆماری ئیسلامی، لە بڵاوکراوەکانی دەرەوە، بە تایبەت لە سیستمی لایەنگرانی کۆمەڵی بێ چینی یەکگرتوو لە پەنا ئیسلامی خالیسی محمدی و دیکتاتۆری پرۆلیتاریای ستالینیدا، فەرهەنگی تۆمەت و بوختان و جنێو لە ڕادەی بێزراودا کەوتۆتە زەلکاو.

ئەگەر بڵاوکراوەی ئێران تایمز لە شیکردنەوەی مەنتیقی شوێنەواری نالەبار و سامناکی ئەو فەرهەنگەی ترس و ڕیا و تۆمەت و لارێی، هێندێ جار لە شەقامی بێلایەنی لابدا و لەم ڕێگایەدا ببێتە چرای ڕێگای تینوانی بیابانی ئینساف و جوامێری و غیرەت و پیاوەتی، بە هیچ جۆر ئەوە ناگەیەنێ کە لە بێلایەنی لایداوە.

علی اصغر حاج سید جوادی

فەرەنسا

www.arsivakurdi.org

ئازادی، دیمۆکراسی، یانی بیٚ غیرەتی و ئاژاوەنانەوە

لەم دوابیانەندا، لەنیو رۆژنامە و چاپەمەنیە کوردییەکاندا، کە لە ئەورووپا، لە هەواومەیدانیکی ئازاد و دیموکرات و سەربەستی تەواودا بلاْودەبنەوە و کەس نییە پێشیان پیٚبگریٚ بۆتە باو هەرچی بیانەویٚ و بۆیان بنیٚرن لەژیٚر ناوی (دیموکراسی) و (ئازادی بیروڕا)دا بلاْوی دەکەنەوە. جا با سوکایەتی بیٚ بە خەلْک و یاقسەی قۆڕ و بیٚ سەروپیٚ و با شەڕە جنیوْبیٚ. سەیر و سەمەرەیی لەوە دایە نووسەری ئەم جۆرە نووسینە تەنانەت ئەگەر باسێکی ئەدەبی و کۆمەلاْیەتی و سیاسیش بنووسن، لەم هەوای ئازاد و لەم دنیای دیوکراسیدا، لە نووسین و ناساندنی خۆی خۆدەدزێتەوە و ناوێکی ساختەی کەس نەناس لە خۆ دەنیٚ.

دەمیٚک بوو پیٚوە بووم سەبارەت بەم رەوتە نائاسایی و بودەلْەیە شتێک بنووسم و باری لەبار و دزێوی ئەم کارە و هەلومەرجی نووسینی ناوی ساختە و راستەناو روونکەمەوە. تابەسەر وتاری (علی اصغر حاج سید جوادی) نووسەر و سیاسەتمەداری بەناوبانگی ئیٚرانیدا کەوتم کە لە رۆژنامەی (ئیٚران تایمز)ی ژمارە ۱۰۳۹- ۱۱ی ئۆکتۆبەری ۱۹۹۱دا لەژیٚر سەردێری «پێویستی سنوور دانان بۆ چاپکردنی نامەکانی «ئیمزاپاریٚزراو» بلاْوکراوەتەوە. نامەی ئیمزاپاریٚزراو لەگەلْ نامەی بە ئیمزا و ناوی ساختە هەربەکن و هەرتک لا لەبەر بودەلْەیی و بڕوا نەبوون بە چوون و وتە و بیروڕایان ناویٚرن ناوی خۆیان بنووسن.

پاش خویٚندنەوەی وتاری علی اصغر سید جوادی کە خاوەن نەزەرێکی ئەدەبی و سیاسی و کۆمەلاْیەتی ناسراوە، ئیتر پیٚم باشتر بوو وەرگیٚراوەی وتارەکەی ئەو بۆ (بەربانگی) بەریٚز بنیٚرم، بەلکو بە بلاْوکردنەوەی ئەم وتارە خوینەرانی بەریٚزی کورد لە بیروڕای نووسەرێکی بیٚگانە لەم بوارەدا شارەزابن و بۆ نووسەرانی بەریٚز و چاپەمەنیە کوردییەکانیش ببیٚتە دەرس و ئەزموونیٚک.

دەمەویٚ ئەوەش بیٚژم نووسینی ئەم نووسەرەی ئیٚرانی لە رادەبەدەر قولْ و قورس و پڕ لە وشەی عەرەبی و داتاشراوی فارسین و دوور نییە وەرگیٚرانی پڕ بە پیٚستی نەبیٚ، لەم بارەوە داوای لیٚبووردن دەکەم.

کەریمی حسامی

۱۹۹۱/۱۰/۱۷

سەرنووسەری بەریٚزی ئیٚران تایمز:

بلاوکراوەی ئیٚران تایمز شیٚوەی بیٚلایەنی تەواوی گرتۆتەبەر. هەرچەند من خۆم لایەنگری بیٚ غەرەزی تەواوم، نەک بیٚ لایەنی، بەلاْم پیٚداگرتن لەسەر شیٚوەی بیٚ لایەنی، خۆی هۆکاری بوون و هەستی ئەمنیەتە بۆ خویٚنەر. بەتایبەت کاتیٚ کە ئەسلی سیاسەتی بیٚ لایەنی بلاْوکراوەش لەسەر بیٚ لایەنی لە وتە و پاکی قەلْەم دامەزرابیٚ. ئەمەش خۆی سەر پشکی ئیٚران تایمزە. لەسەر بنچینەی ئەم بۆچوونە، وەبیر هیٚنانەوەی چەند نوکتەیەک بیٚ فایدە نازانم:

• من لە بواری دەربرینی بیروباوەڕی کۆمەلاْیەتی و سیاسیدا بە هیچ جۆر بڕوام بە ئیمزای پاریٚزراو و ناوی ساختە نییە. واتە ئەسلی ئەم گۆتەیەم «انظر الی ماقال ولا تنظر من قال» قبوول نییە و رەگ وریشەی ئەم ئەسلْ وفایدەیە بە ترس و تەقیە و شاردنەوەی نووسەر، یا ویٚژەر دەزانم. بە داخەوە بەشیٚکی گرنگی ئیٚران تایمز بۆ ئەو کەسانە تەرخانکراوە کە لە پشت دیوار و بەدەم و چاوی داپۆشراوی ئیمزا محفوظ و ئیمزای ساختە قسەدەکەن، تەنانەت دەم بەدمە و کیٚشەی قەلْەمیٚش لەگەلْ یەک دەکەن، کە ئەوە لە دنیای رۆژنامەنووسیدا کەم ویٚنە و سەیرە. من سوننەتیٚکی ئەوتۆم لە هیچ دەسگایەکی بلاْوکردنەوەی دەنگوباس و نووسینی جیهاندا نەدیوە، مەگەر لە رژیٚمە سەرەرۆیەکاندا. بوونی هەوارێکی وا ئازاد و ئاوالْە خۆی هاندەر و پالْپیٚوەنەری ئەو کەسانەیە کە هەم لەوە دەترسن لە نووسیندا روکار و ناونیشانی خۆیان دەربخەن، هەم دەشتوانن بیٚ ئەوەی بناسریٚن هەموو پڕوپوچیٚک لە پەردەی وشەی جوان و پاراو و مەنتیقی وشتر و گا و پلنگدا، دەرخواردی خەلْک بدەن.

تەقیە و شاردنەوە لە فەرهەنگی ئایینی شیعەدا ریشەی میٚژوویی هەیە کە دەگەریٚتەوە بۆ سەردەمی دوور و دریٚژی

بەهەر شێوەیەک بووە رەچەڵەکەی کورد بگەرێنێتەوە سەر نەتەوەی خۆی و نەتەوەکانی دیکەش بە هەمان شێوە. جا تۆ بڵێی ئەم سێ نەتەوەیە هێندە کوردیان خۆشبوێت کە هەر یەکە و بۆخۆی بڵێ: کورد سەر بە نەتەوەکەی منە؟ من پێشنیار دەکەم تورک و فارس و عەرەب دانشتنێکی هاوبەش بکەن و لەم مەسەلەیە بکۆڵنەوە، چونکە ئەگەر کورد نەتەوەیەکی سەر بەخۆش نەبێت، ئاوا دیسان ناکرێ سەر بە سێ نەتەوەی جیاجیا بێت. جا لە کاتێکدا ئەمە هەڵوێستی ئەو سێ کوچکانییە بێت بەرامبەر بە ئێمەی کورد، شوورەیی نییە. زەمانەکەی خۆمان پشتگوێ بخەین و بە زمانی ئەوان قسە بکەین، بنووسین و بخوێنین؟ من بەش بە حاڵی خۆم زۆرم پێ چاکە بەر لە هەمووی پێویستە فێری زمانەکەی خۆی بێت. ئەم قسەیەم زیاتر رووبەرووی ئەو کەسانە دەکەمەوە کە خۆیان بە سیاسەتمەدار و پێشەوای کورد دەزانن.

«ئەڤ کەسێن پۆلیتیک و پێشەوا دەماڵێن خوە دە ژی، ب ترکی د پەیڤن. ناڤێن زارۆکێن وان ب کوردی نە. لێ هەزار مخابن، مرۆڤ دەما ب وان زارۆکێن ناڤ شیرین ئێ کورد رە دپەیڤە، ئەو ب ترکی بەرسڤا مرۆڤ ددن. ژ بەرکو ب کوردی نزانن. باڤ و دیییێ وان یێن پۆلیتیک، ب وان رە، ب کوردی ناپەیڤن. زارۆکێن خوە یێن مەزن ئێن کو دچن دبستانێ ژی دشینن دەرسێن زمانی ترکی. دیسا پرانیا مامۆستە یێن ترکی ژی، ب خوە کوردن. هەم ژی کوردێن پۆلیتیکن.» (٣)

جا تۆخوا داوەشێن نییە بۆ مامۆستایەکی کورد لە وڵاتێکی وەکو سوێد دەرسی تورکی بە منداڵی کورد بڵێتەوە، لە کاتێکدا ئەو منداڵە کوردە جارێ فێری زمانەکەی خۆی نەبووە؟ بەرای من ئەمە خیانەتێکی گەورەیە و خەنجەرێکی لە پشتەوە ئاراستەکراوە لە کورد و کوردایەتی و لە هەمان کاتدا گەورەترین خزمەتێکە کە بشێ پێشکەش بە داگیرکەرانی کوردستان بکرێت.

ئەوجا بۆ ئەوەی یەکێتی نەتەوە و زمان و کەلەپووری کورد بپارێزرێن و لە مەترسی توانەوەیان لە بۆتەقەی کولتووری تورک رزگار بکرێن، پێویستە ئەو برا کوردانەی کوردستانی باکوور لەو بێ عەقلییانەی باسم کردن واز بهێنن و با:

١- سیاسەتمەدارەکانیان بە کوردی کوردایەتی بکەن. ئەگەر کوردی نازانن، با جارێ خۆیان فێری کوردی بکەن ئینجا کوردستانێکی سەربەخۆ دابمەزرێنن. هیچ کوردێکی دڵسۆز بە کوردستانێکی تورکی زمان رازی نابێت.

٢- ئەو نووسەرانەی بە زاراوەی کرمانجی و بە پیتی لاتینی دەنووسن، هێندە خۆیان لە ئەدەبی کوردیی سۆرانی زاراوە دوورەپەرێز نەگرن. چونکە زاراوەی کرمانجی هەرگیز گەشە ناکات ئەگەر ئەو ئەدەبە کوردییەی بە زاراوەی سۆرانی و پیتی عەرەبی نووسراوە بۆی نەکرێتە بناغە. لە کاتێکدا وشەکانی زاراوەی کرمانجی نووسینەکانیان تێر ناکات، با بۆ خۆیان لە زاراوەی سۆرانییەوە وشە قەرز بکەن نەک لە زمانێکی بێگانەوە. بروا بکەن من هەندێ جار پەنا دەبەمە بەر فەرهەنگێکی بێگانە بۆ ئەوەی لە وشە بێگانەکانی ناو نووسینە کرمانجییەکان تێبگەم، بە تایبەتی ئەو نووسینانەی لە سوێد بڵاو دەکرێنەوە:

لێ، پرەستیژا ئەوروپا ترک جارەک دن کەت.
ئەلجاما ئێزپەراسیۆن ئا چاران ژی ب ئاوایەکی
گەلەکپەری فیاسکۆ بە. (٤)
ئەرێ تۆخوا ئێوە هیچ تێگەیشتن؟
پرە ستیژ: سام وشکۆ، گرنگی، تەنسیر.
ئێزپەراسیۆن: چالاکی لەشکری، هێرشی لەشکری.
فیاسکۆ: تێکشکان، دۆراندنی مەزن.

رەنگە ئەو نووسەرانە بڵێن ئەم وشانە لە زمانەکانی: فەرەنسی، ئینگلیزی، ئەڵمانی، سوێدی و هتد هەیە، بۆچی لە کوردیدا نەبێ؟ بەڵام برایینە ئەو خەڵکە خوێنەرە بە حاڵ کوردی دەخوێنێتەوە بۆچی هێندە باریان قورستر دەکەنەوە، بەڵکو ئەوان وەک ئێوە (زیرەک) نەبن و ئەو هەموو زمانانە نەزانن.

٣- با بە هەردوو لایانەوە (سیاسەتمەدار و نووسەران) قەناعەت بە خۆیان و خەڵکە رەش و رووتەکە بکەن کە منداڵەکانیان کوردی بخوێنن و ئەگەر بە زاراوەی کرمانجی نەبوو، زاراوەی سۆرانی لە تورکی خراپتر نییە.

پەراوێزەکان:

١- Sagor från hela Världen
٢ و ٣- ئامەد تیگریس: ل وەلێت کوردی قەدەغەیە، لێ ل دەر؟ بەربانگ ژمارە ٧٣ ساڵی (١٠).
٤- سەروتار: بەربانگ ژمارە ٧٤ ساڵی (١٠).

www.arsivakurdi.org

ئەوروپا دەیانەوێ بە: کرمانجی، سۆرانی، دملکی، فەیلی و هتد بخوێنن، ئەگەر لە ولات بوونایە ئەوەدەم: فارسی و تورکی و عەرەبییان پێدەگوترایەوە و بەو چارەنووسەش رازی بوون. هەڵبەتە ئەم قسانەم زیاتر رووبەرووی ئەو کوردانە دەکەمەوە کە لە ولات تورکییان پێدەگوترایەوە. هەڵوێستی هەندێ لەم برایانە وای لێکردم کە جارێکیان لە برایەکی کوردستانی باشوور بپرسم: ئەرێ براله! بە کرمانجی دەتەوێ دەرس بە منداڵەکەت بڵێمەوە یان بە سۆرانی؟ گوتی: مامۆستا بە کوردی دەرسی پێ بڵێرەوە.

کەسێ ئەم قسانەی من بخوێنێتەوە و شارەزای ئەم مەسەلەیە بێت دەڵێت: تواهوو، تۆ ئاگات لە چییە؟ دەبێ بڵێیت رەحمەت لە کفنذز. بەس نییە ئەوانە دەیانەوێ منداڵانیان کرمانجی بخوێنن، خەڵکی دی ئەوەشیان ناوێت.

جا براله! ئەمنیش ئاگادارم لەو بەزمەی هەیە. ماوەیەک لەمەوبەر بەڕێوەبەری قوتابخانە- کە خانمێکی سوێدییە- بانگی کردم و گوتی: خەریکە مێشکم راوەستێت. ئەمە خیانەتێکی گەورەیە لە مەسەلەی کورد، ئەمە خزمەت بە دوژمنانی کورد دەکات.

گوتم: چ بووە؟

گوتی: هەندێ لە دایک و باوکانی منداڵە کوردەکان چوونە بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە و فێرکردن و داوایان کردووە منداڵەکانیان بە فارسی بخوێنن.خیانەتی لەمە گەورەتر دەبێ چ بێ؟

ئەمنیش لە کاتێکدا ئارەقەی شەرمەزاری بۆ نێوچاوانمدا دەهاتە خوارێ پێم گوت: مەگەر منداڵی کورد بۆی هەیە لە جیاتی کوردی زمانێکی تر بخوێنێت؟

گوتی: نا.

بێگومان خەڵکی دیکەش هەن داوایان کردووە منداڵەکانیان بە زمانی عەرەبی بخوێنن. هەموو ئەمەش بە بیانووی ئەوەی سبەینێ کە چوونەوە ولات کوردی بە کەڵکیان نایەت. یانی ئەم کوردەی ئێمە پاش ئەو هەموو کارەساتانەی بەسەری هاتووە و ئەم خەڵکەی گەیاندۆتە ئەوروپا، ئێستاش هەر بە تەمایە بگەڕێتەوە بۆ کوردستانێکی داگیرکراو بە هەمان ئەو هەلومەرج و بارە دژوارەی بەجێیهێشتووە، بۆ کوردستانێک کە زمانی کوردی تێیدا قەدەغە بێت، یان بە کەڵک نەیەت.

خوێنەرانی بەڕێز! بە تایبەتی ئێوەی خوێنەری ولات، رەنگە ئەمەتان بەلاوە سەیر بێت، بەڵام لەمەش سەیرتر هەیە، ئەویش: بە تورکی کوردایەتی کردن: «هەم ئەو کوردێن کو ژ بەرێ ڤە ل ئەوروپا بوون و هەم ژی یێن کو ژ نوو ڤە هاتن، هەموو خەباتێن خوە یێن پولیتیک، دەمۆکراتیک و کولتووری وەک ل ترکیێ ب ترکی مەشاندن و هەتا ئیرۆ ژی وەها دۆم دکن... هەما هەما هەموو جڤینێن خوە یێن پارتی، کۆمەلاو رەوشەنبیریێ ب ترکی دکن. د کۆمەلاو بوروزێن رۆژنامە و گۆڤارێن خوە دە، ب ترکی دپەیڤن. پرسێن خوە یێن پۆلیتیک، کولتووری و جڤاکی ب ترکی گۆتوو بێژ دکن. د ئالیێ زمان دە، فەرقا وان و ئۆرگانیزاسیۆن و کۆمەلە یێن ترکان هیچ نینە. ئانگۆ ب ترکی کوردایەتیێ دکن.»(٢) یانی ئەو برا کوردانەی کە چەند ساڵێشە گەیشتوونە ئەوروپا و خۆیان بە دەمڕاستی کوردان دەزانن، ئێستاکەش لە ژێر تەئسیری تورکان دەرنەچوونە و زمانی ترکی – وەک بەکارهێنان- بە زمانی یەکەمی خۆیان دەزانن. سەیر لەوەیە هەندێک لەو پێشمەرگانەی لە کوردستان خەباتی چەکداری دەکەن، هەر بە تورکی قسان دەکەن، نەک لەبەر ئەوەی کوردی نازانن بەڵکو لەبەر ئەوەی جارێ لە تورکی رزگاریان نەبووە. بگرە لێپرسراوەکانیان بە تورکی لەگەڵ رۆژنامەنووسان قسە دەکەن و هەر لە ئێستاوە بڕیاریان داوە تاکو چەند ساڵێکیش تورکی بکەنە زمانی رەسمی ئەو کوردستانەی کە رزگاری دەکەن. باشە ئەی ئەو کوردانەی تورکی نازانن لە سایەی رژێمێکی ئاوادا چییان بەسەر دێت؟ ئایا دەبێ ئەمانیش خۆیان فێری تورکی بکەن؟!

جارێکیان برادەرێک (بۆ گاڵتە) خەبەری ئەوەی دامێ کە لە ئێزگەی «صوت أمریكا» بەشێکی کوردی کراوەتەوە بە ناوی «صوت أمریكا باللغە الكردیە». تەنیا عەیبێکی هەبێ ئەوەیە بەرنامەکانی بە عەرەبی پێشکەش دەکات. ئەم دوو مەسەلەیە بە تەواوی لەیەک دەچن. ئەم برایانەش خەبات دەکەن لە پێناوی: دەوڵەتێکی تورکی زمان لە بۆ کوردان.

من نازانم بۆچی هەندێ لە کوردان بە چاوێکی سووکەوە تەماشای زمانی نەتەوایەتی خۆیان دەکەن و زمانە بێگانە بەسەرا سەپێنراوەکانی: عەرەبی، تورکی و فارسی لەسەرووی زمانی کوردییەوە دادەنێن. ئێستا و ئێستاش و لەم ئەوروپایەدا، زۆربەی کوردەکان وەختێ تووشی عەرەب، فارس یان تورکێک دەبن، یەکسەر بە زمانی ئەوان قسە دەکەن. باشە کە زمانێکی هاوبەشی دیکە لە نێوان من و عەرەبێک هەبێ، بۆچی دەبی منی کورد هەر بە عەرەبییەکە قسەی لەگەڵدا بکەم؟! ئەمەش لە کاتێکدا کە هەریەک لەو سێ نەتەوەیەی پێشەوە دەیان بەڵگەی هیچ و پووچ و نابەجێ دەهێننەوە تاکو لەناو بۆتەقەی نەتەوەکەی خۆیاندا بمانتوێننەوە. عەرەب دەیەوێ

www.arsivakurdi.org

دەماننارده کلاسەکەی خۆی و له بابەتەکانی دی هەر لەلای ئێمه دەمایەوه. ئێستا له زۆربەی بابەتەکان لەگەڵ شاگردە سوێدییە هاوتەمەنەکانی خۆی و له کلاسی پێنجەم دەخوێنێ. له لایەکی تریشەوە لەسەر فێربوونی کوردی هەر بەردەوامە. (که هەفتەی دوو سەعاتە)

ئەم نموونەیەی پێشەوەم بۆیە هێنایەوه تاکو گرنگی زمانی زگماک وەکو یارمەتیدەرێک بۆ فێربوونی زمانێکی بێگانە، بسەلمێنم. جا ئەگەر فێربوونی زمان هۆیەک بێت بۆ فێربوونی بابەتە زانیارییەکانی دی، ئەوا بۆ ئێمەی کورد فێربوونی کوردی، هەم هۆیە و هەمیش ئامانج. هەلێکی زۆر بە نرخه که بۆمان ڕەخساوه و دەبێ بیقۆزینەوە، بە تایبەتی بۆ ئەو کوردانەی له وڵاتدا بۆیان نەبووه بە زمانی کوردی بخوێنن. جا با بزانین ئێمەی کورد تا چ ڕادەیەک سوودمان لەم دەرفەتە وەرگرتووە تاکو منداڵەکانمان فێری کوردی بکەین.

زۆر جار وا ڕێک دەکەوێ - بە تایبەتی لە شارە بچووکەکاندا- کە تەنیا یەک مامۆستای کوردی هەبێت. جا هەندێ لەو مامۆستایانە یان دەسەڵاتیان بەسەر زاراوەی کرمانجی (پیتی لاتینی) یان زاراوەی سۆرانی (پیتی عەرەبی)دا، دەشکێ. تاکو ئێستا وا ڕێک کەوتووە کە زۆربەی ئەو منداڵانەی لە ماڵەوە بە زاراوەی سۆرانی قسان دەکەن، بەبێ هیچ بیانووگرتنێک دەچنە دەرسی کوردی و فێری زاراوەی کرمانجی دەبن و بە پیتی لاتینی دەخوێنن، بەڵام بە داخەوە زۆربەی زۆر (ئەگەر نەهەموو)ی ئەوانەی لە ماڵەوە بە زاراوەی کرمانجی قسە دەکەن ولە وڵاتدا بەتوندی تورکییان پێ دەگوترایەوە،پەلپ وبیانووی ئەوە دەگرن کەپیتی عەرەبی بەکەڵکی ئەوان نایەت ولەبەر ئەم هۆیەش منداڵەکانیان نانێرنە دەرسی کوردی. یانی ئەوەیان بەلاوە چاکترە کە منداڵەکانیان لە کوردی خوێندن بێبەش بن وەک لەوەی بەپیتی عەرەبی بخوێنن. دەبا لەمەش زیاتر پێ بە جگەری خۆما بنێم وا ڕاستییەکەی بڵێم: ئەوان نایانەوێ منداڵەکانیان بە زاراوەی سۆرانی بخوێنن. جا ئەگەر هات ومامۆستاکە تواناشی بەسەر زاراوەی کرمانجیدا شکا وبە پیتی لاتینیش دەرسی گوتەوە، ئەودەم هەندێک لەم برایانە ڕەپ و ڕاست دەڵێن: دەمانەوێ مامۆستایەکی کرمانجی زمان دەرس بە منداڵانمان بڵێتەوە. جا ئەوە نەبێ لەگەڵ مامۆستا کوردەکە باسی ئەم مەسەلەیە بکەن، بەڵکو یەکسەر لەگەڵ بەڕێوەبەری قوتابخانە قسان دەکەن. ئەم برا کوردانە هەموو کاربەدەستانی سوێدییان تێگەیاندووە کە کورد بە دوو زاراوەی جیاواز قسان دەکات و ئەو دوو زاراوەیە زۆر لەیەکەوە دوورن، تەنانەت وای لێهاتووە کە سوێدییەکان وەکو دوو زمانی جیاواز تەماشای کرمانجی و سۆرانی بکەن. لە کتێبێکی سوێدیدا چەند چیرۆکێکی وەرگێردراو لە چاپدراوە، کە دوو چیرۆکی کوردیشی تێدان، بەڵام لە پێرستی کتێبەکە نەنووسراوە چیرۆکی کوردی، بەڵکو نووسراوە لە لاپەرە (١٣٢)کرمانجی و لە لاپەرە (٢٠٠) سۆرانی. هەروەها لەسەرووی چیرۆکە سۆرانییەکەوە نووسراوە: سۆرانی یەکێکە لە«زمان»ە کوردییەکان. وەکو ئەوەی کورد بە چەند زمانێک قسە بکات.(١)

حاڵ بەمەشەوە ڕاوەستێ هەر چاکە. چەند ساڵێک لەمەوبەر کە زۆر نەبوو هاتبوومە سوێد و ئەودەمیش هەر وەکو مامۆستای کوردی کارم دەکرد، بەڕێوەبەری قوتابخانەیەک بانگی کردم و پرسی: ئەرێ جگە لە کرمانجی و سۆرانی چ زاراوەی دی هەنە کە کوردان پێی بخوێنن؟

گوتم: زاراوەی کچکە زۆرن، بەڵام نووسین و خوێندن تەنێ بە کرمانجی و سۆرانییە.

گوتی: باوکی منداڵێکی کورد داوای کردووە بە دملکی دەرس بە منداڵەکەی بگوترێتەوە، یەکێکی تریش بە فەیلی.

جەنابی بەڕێوەبەرم تێگەیاند ئەو دوو زاراوەیە بچووکن و گەلەک زاراوەی تری لەو بابەتە هەن کە چ تاقیان بۆ نووسین و خوێندن بەکار ناهێنرێن. ئەگەر بڵێم ئەودەم من نەمدەزانی دملکی یانی زازایی، ڕەنگە بەوە تاوانبار بکرێم کە ئاگاداری زمانی کوردی نەبم.

براینە! بە ڕاستی ئێمەی کورد سەرمان لە خۆمان و لە خەڵکی تریش تێکداوە، ئەگینا خانمێکی سوێدی چ کاری بەسەر ئەم مشتومڕەوە هەیە. دە ئەوە یاسا ڕێگای داوین بە کرمانجی و سۆرانی فێری کوردی ببین، ئیدی ئەم «دملکی»یە چییە لە خۆمان ڕاستمان کردۆتەوە. یان کەی نووسین و خوێندن بە زاراوەی فەیلی و زاراوە بچووکەکانی تر هەبووە. بەڕای من ئەم جۆرە داواکارییانە زۆر نابەجێن و زەرەر و زیانێکی گەلەک مەزن بە یەکبوونی زمان و فەرهەنگی کوردی دەگەیەنن و بە خۆم بە تەواوی دژی ئەوەم کە هەندێ ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردی بە زاراوەیەکی غەیری زاراوەی کرمانجی و زاراوەی سۆرانی تووشی پاشاگەردانی دەکەن. بە ڕای من ئەو زاراوانە تەنیا بۆ گفتوگۆ بەکار بهێنرێن چاکە، لەوە بەدەر هەر دەقێک کە لەمەوبەر بەو زاراوانە نووسرابێتەوە، تەنیا بەمەبەستی لێکۆڵینەوەی کولتووری بەکار بهێنرێت. ئەگینا چ پێویست ناکات نووسەرێک (بۆ نموونە) بە زاراوەی هەورامی شانۆنامەیەک بنووسێتەوە. هەر ئەم کوردانە کە ئێستا لە

www.arsivakurd.org

گەلۆ ئەم نە هەموو کوردن؟

فەهمی کاکەیی

لە هەندێ لە قوتابخانەکانی سوێد جۆرە کلاسێک هەیە بە ناوی «کلاسی ئامادەیی». ئامانجی ئەم کلاسانە ئەوەیە پێشوازی لەو منداڵە بێگانانە بکەن کە تازە دێنە سوێد، بۆ ئەوەی فێری زمانی سوێدییان بکەن و ئامادەشیان بکەن تاکوو بتوانن بە ئاسانی لەگەڵ هاوتەمەنەکانی خۆیاندا و لە کلاسی ئاساییدا دەست بە خوێندن بکەن.

لەم جۆرە کلاسانەدا جگە لە زمانی سوێدی، ماتماتیکیش دەگوترێتەوە. هەروەها منداڵان فێری هەڵسوکەوت و یاسا و نەریتی قوتابخانەی سوێدی دەکرێن.

لەو ڕووانگەیەوە کە زمان هۆیەکە بۆ گەیشتن بە ئامانج، زمانی سوێدی هەم بۆ فێربوون و هەم بۆ فێرکردن بەکار دەهێنرێت. واتە سوێدی بە منداڵان دەگوترێتەوە تاکو بەو هۆیەوە فێری بابەت و زانیارییەکانی دی بکرێن. جا بۆ ئەوەی کارەکە ئاسانتر و خێراتر بەڕێوە بچێت و منداڵان زووتر بنێردرێنە کلاسە ئاساییەکان، زۆر جار مامۆستایەکی هاوزمانی ئەو منداڵانە لەم جۆرە کلاسانەدا کار دەکات. بوونی مامۆستایەکی هاوزمانی منداڵان جگە لەوە کاری مامۆستا سوێدییەکە ئاسان دەکات، ئارامی و دڵنیاییش بە منداڵان دەبەخشێت. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی منداڵان زیاتر باوەڕیان بە خۆ هەبێ و کەمتر هەست بە غەریبی بکەن.

من بە خۆم لە کلاسێکی لەم بابەتە کارە دەکەم کە زۆربەی شاگردەکانی کوردن. جاری وا بووە منداڵی کوردی هەموو پارچەکانی کوردستان و بگرە کوردی «لوبنان»یشی تێدا بووە. ئەم منداڵانە لە وڵاتدا بە زمانی جۆراوجۆ خوێندوویانە: تورکی و فارسی، عەرەبی و کوردی (بە ئەلف و بێی عەرەبی)، هەر یەکە و بە پێی ئەو بەشە داگیرکراوەی لێوەی هاتووە. کاری من ئەوەیە یارمەتی مامۆستا سوێدییەکە بدەم لە فێرکردنی زمانی سوێدی و هەندێ جاریش بە زمانی کوردی ماتماتیک بە شاگردان بڵێمەوە. لە هەمان کاتدا فێری نووسین و خوێندنی کوردیشیان بکەم.

گەورەترین گیروگرفت کە لەم جۆرە کلاسانەدا دێتە پێشێ ئەوەیە، وەختێ منداڵێکی نەخوێندەوار لە کلاسەکەدا وەردەگیرێت. واتە منداڵێک کە لە وڵات کاتی قوتابخانەی هاتبێ و نەخرابێتە بەرخوێندن. کۆتاییساڵی ١٩٨٩ منداڵێکی کوردی دە ساڵان لەم کلاسەدا وەرگیرا. ئەم منداڵە بە دارشەق دەڕوات بەڕێوە، لە گوندەکەیان قوتابخانە نەبووە و ئەمیش نەیتوانیوە بچێتە گوندێکی تر و فێری خوێندەواری بێت، ئەگەر بشچوویا دەبوایە بە تورکی خوێندبای. تەواوی ئەو تاقیکردنەوانەی دەربارەی زمانی زگماک کراون پیشانیان داوە کە ئەو منداڵانەی بە زمانی دایک خوێندەوارییان هەبێ زووتر و ئاسانتر فێری زمانێکی دی دەبن وەک لە منداڵانی تر. بە پلەی دووەمیش ئەو منداڵانە دێن کە بە زمانێکی تر -جگە لە زمانی دایک- خوێندەوارییان هەبێت. هەر بۆیە من و مامۆستا سوێدییەکە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی کە چاکترین ڕێگا بۆ یارمەتی دانی ئەو شاگردە ئەوەیە کە بەر لە هەموو شتێ فێری نووسین و خوێندنی کوردی بکرێت و پاشان سوێدی. کارەکەمان زۆر بە خێرایی بەڕێوە چوو، بە تایبەتی شاگردەکەش بەلایەوە مەبەست بوو بە زووترین کات بگات بە هاوتەمەنەکانی خۆی و لەگەڵ ئەوان و لە کلاسی ئاساییدا بخوێنێ. پاش دوو مانگان هێند فێری نووسین و خوێندنی کوردی بوو کە بتوانرێت بکرێتە بناغە لە بۆ دەستپێکردنی فێربوونی زمانی سوێدی. زۆری پێ نەچوو کە ئیدی لە بابەتەکانی: وەرزش، وێنە و دارتاشی،

Ji bo Berbangeke baştir!

Ji bo Berbangeke baştir û bi qalîtetir, bêguman dîtina xwendevanên Berbangê bingeha esasî ye. Ji bo vê yekê jî, pêwîstiya redaksîyona Berbangê ji dîtinên xwendevanan re heye.

Em hevî dikin, ku tu yê bikaribî dema xwe ya hêja ji bo dagirtina bersiva pirsên anketê bidî.

Nivîsandina nav û navnîşanê girêdayiya dilê te ye.

Dema te bersivan dagirt, (bi derengî heta meha 12-an) ji kerema xwe re anketê bike nav zerfê û bişîne.

Spas!

Stockholm 1991
Redaksiyona Berbangê

Anket

1-Tu ji kîjan aliyê Kurdistanê yî?

- ☐ Kurdistana Bakur (Tirkiyê)
- ☐ Kurdistana Başûr (Iraqê)
- ☐ Kurdistana Rojhilat (Iranê)
- ☐ Kurdistana Rojavaya Başûr (Suriyê)
- ☐ Ji dereke din.

2- Tu çend salî yî?

- ☐ 15-25
- ☐ 25-35
- ☐ 35-45
- ☐ Ji 45'î jortir

3-Cinsê te çi ye?

- ☐ Jin
- ☐ Mêr

4-Hindekariya te çi ye?

- ☐ Dibistana bingehîn
- ☐ Lîse (gymnasiyum)
- ☐ Unîversîte
- ☐ Neçûme dibistanê

5-Tu bi çi mijûl dibî?

- ☐ Xwendekar
- ☐ Karker
- ☐ Memûr
- ☐ Bêkar

6-Tu beşa kîjan zaravayî dixwînî?

- ☐ Kurmanciya jorîn
- ☐ Kurmanciya jêrin (Soranî)
- ☐ Zazakî
- ☐ Bi çend zaravan

7- Zimanê Berbangê çawan e?

- ☐ Pir baş e
- ☐ Ne baş e.
- ☐ Xirab e.

8-Tu dixwazî bêtir kîjan nivîsên ciwakî bixwînî?

- ☐ Pirsa civakî ya li welêt
- ☐ Pirsa civata Kurd a li Swêdê
- ☐ Pirsa civakî ya gelemperî

9- Kîjan nivisên edebiyatê bala te dikşîne?

- ☐ Çîrok
- ☐ Helbest
- ☐ Pêkenîn
- ☐ Rexne
- ☐ Hevpeyvîn

10- Kîjan nivîsar bêtir bala te dikşîne.

- ☐ Nûçe
- ☐ civakî
- ☐ Dîrokî
- ☐ Ziman
- ☐ Edebî
- ☐ Siyasî
- ☐ Tendurîstî
- ☐ Senet

11-Kîjan babet nûçe bala te dikşîne?

- ☐ Nûçeyên ji welêt
- ☐ Nûçeyên ji Swêdê
- ☐ Nûçeyên ji dinyayê

12- Tu ji aliyê teknîkê ve Berbang çawa dibînî ?

- ☐ Bila wekî niha be
- ☐ Bila biformeke biçûktir derkeve
- ☐ Bila bi formeke mezintir derkeve

13 - Fotograf

- ☐ Qelîteyê fotografan baş e.
- ☐ Qelîte ne baş e.
- ☐ Fotograf mezin in
- ☐ Fotograf biçûk in
- ☐ Fotograf zêde ne
- ☐ Kêm in.

14-Nivîsar

- ☐ Nivîsar kin in.
- ☐ Dirêj in
- ☐ Normal in

15- Tîp

- ☐ Tîp mezin in
- ☐ Biçûk in
- ☐ Normal in

16 - Tu dixwazî Berbang bi çend zaravan çap bibe?

- ☐ Bi her sê zaravan
- ☐ Bibin çend kovarên cuda

17 - Tu dixwazî Berbang

- ☐ 15 rojî be
- ☐ Mehane be
- ☐ Sê mehane be

Dîtin û pêşnîyarên te yên din:

....
....
....
....
....

Spas ji bo alîkariya te!

www.arsivakurdi.org

بۆ «بەربانگ»ێکی باشتر!

خوێنەرانی بەڕێز:

هەڵسەنگاندن و تێبینەکانی ئێوەی خوێنەرانی بەربانگ، باشترین پاڵپشت و پشتگیرییە لە ئێمە بۆ باشتترکردن و بەرەوپێشەوەچوونی گزڤارەکەمان. بۆیە بە پێویستی دەزانین لە دیتن و پێشنیارەکانی ئێوە بەئاگابین، تا بتوانین لە کاروبارەکانی داهاتوومانداا بۆ چاکترکردنی گزڤارەکەمان لە ڕووی ناوەڕۆک و شێوەوە، سوودیان لێوەربگرین.

هیوادارین ئێوەش بە دەنگ ئەم داوایەمانەوە بێن و دوای وەڵامدانەوەی پرسیارەکان ئەم ئەنکێتەمان بۆ ڕەوانە بکەنەوە.

لەگەڵ سوپاس و ڕێزماندا.

دەستەی نووسەرانی بەربانگ

ستۆکهۆڵم- ١٩٩١

١- لە چ بەشێکی کوردستانەوە هاتوویت؟

☐ کوردستانی باکوور (تورکیا)

☐ کوردستانی باشور (عێراق)

☐ کوردستانی ڕۆژهەڵات (ئێران)

☐ کوردستانی ڕۆژاوای باشوور (سوریا)

☐ وڵاتی تر

٢- تەمەنت چەندە؟

☐ ١٥- ٢٥

☐ ٢٥- ٣٥

☐ ٣٥- ٤٥

☐ لە ٤٥ بەرەوژوور

٣- جنسی تۆ چییە؟

☐ ئافرت

☐ پیاو

٤- پلەی خوێندەواریت؟

☐ قوتابخانەی سەرەتایی

☐ قوتابخانەی ناوەندی

☐ قوتابخانەی ئامادەیی

☐ خوێندنی باڵا

٥- کارت چییە؟

☐ خوێندەواری

☐ کارگەر

☐ فەرمانبەر

☐ بێکار

٦- بە چ زاراوەیەک دەخوێنیتەوە؟

☐ کرمانجی ژووروو

☐ کرمانجی خواروو

☐ زازاکی

☐ چەند زاراوەیەک

٧- زمانی بەربانگ چۆن دەبینیت؟

☐ زۆر باشە

☐ باشە

☐ نە باشە، نە خراپە

☐ باش نییە

☐ خراپە

٨- دەخوازیت چ جۆرە وتارێکی کۆمەڵایەتی بخوێنیتەوە؟

☐ لەسەر باسی کۆمەڵایەتی لە وڵات

☐ لەسەر باسی کۆمەڵایەتی کوردان لە سوێد

☐ لەسەر باسی کۆمەڵایەتی بە گشتی

٩- گرنگی زیاتر بە کام بابەتی ئەدەبی دەدەیت؟

☐ چیرۆک

☐ شیعر

☐ تەنز

☐ ڕەخنە

☐ چاوپێکەوتن

١٠- گرنگی تایبەتی بە چ بابەتێک لەم بابەتانە دەدەیت؟

☐ دەنگوباس، هەواڵ

☐ کۆمەڵایەتی

☐ مێژوویی

☐ زمان

☐ ئەدەبی

☐ سیاسی

☐ تەندروستی

☐ پیشەیی

١١- چ هەواڵ و دەنگوباسێک پتر سەرنجتر ڕادەکێشێ؟

☐ دەنگوباس و هەواڵی وڵات

☐ دەنگوباس و هەواڵی سوێد

☐ دەنگوباس و هەواڵی دونیا

١٢- لە ڕووی تەکنیکییەوە «بەربانگ» چۆن دەبینیت؟

☐ وەک ئێستای بمێنێتەوە

☐ لە قەوارەیەکی بچووکتر دابێت

☐ لە قەوارەیەکی گەورەتر دابێت

١٣- بڵاوکردنەوەی وێنە و تابلۆ؟

☐ کەمتر بکرێتەوە.

☐ زۆرتر بکرێت

١٤- ئەو نووسینانەی بڵاودەکرێنەوە:

☐ کورتن

☐ درێژن

☐ مامناوەندین

١٥- پیتەکان:

☐ گەورەن

☐ بچووکن

☐ مامناوەندین

١٦- بە چەند زاراوە دەربچێت؟

☐ بە هەردوو زاراوەکە

☐ بە دوو گزڤاری جیا

١٧- گزڤارەکە:

☐ مانگانەبێت

☐ وەرزی بێت

چ دیتن و پێشنیاری ترت هەیە:

سوپاس بۆ هاریکاریتان

بەربانگ

www.arsivakurdi.org

لەم ژمارەیەدا

کرمانجی خواروو

گەلۆ ئەم نە هەموو کوردن؟ .... فەهمی کاکەیی
ئازادی، دیموکراسی، یان و............ کەریمی حیسامی
بە تەنیا ئەورووپا یان .... ج. کوردۆ
میکانیزمی تووشبوونی نەخۆشی ئایدز............ ئومێد سالح رەسوڵ
رۆژنامەگەریی کوردی و............ نەژاد عەزیز سورمێ
دوو شیعر .... هەندرێن
کوردە پەنابەرەکانی پاکستان .... هوشیار
تیپی مووزیکای پاشای گەورە .... ناسری رەزازی
چالاکییەکان ....
کتێبخانەی بەربانگ ....
کورتە هەواڵ ....

کرمانجی ژوورو

دەنگی کورد لە پەرلەمانەتۆیا ....
کورد گەلێ قەدەغەکری .... ل. جەنگین
چ دیتن؟ چ بهیستن ....
بوهایێ قسەکردنا کوردی .... هەسەن
ب ئەبوقاتن کورد رە هەڤپەیڤینەک ....کامەران بزاو
بێدەنگی نژادپەرستان بەهێز دەکە .... ئەحمەد تیگریس
کورت ...... کورت ....
ما خەما وی رایا گشتییە؟ .... م. ئەمین نارۆزی
سەیدێ نورسی .... روهات
وش پەکووک ....
گەلی - گازند ....
چیرۆک ئوو نورەدین زازا .... فرات جەوهەری
دوو هەلبەستێن .... مەحفوز مایی

رووبەرگ: هونەرمەند ئازاد شەوقی

بـەربـانـگ

ئۆرگانی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوێد

بەرپرسیار: ن. کریف

سەرنووسەر: ئا. تگریس

دەستەی نووسەران

ج. حەیدەری

خەبات عارف

ل. جەنگین

پ. خۆرتۆ

سیامەند شێخ ئاغایی

دیلان دەرسیم

پیتداچن و تەکنیکاران

ئا. تگریس- ن. کریف- دیلان دەرسیم

ئامادەکردنی بەشی دملی

هـ . دلژەن

ئابوونەی ساڵانە: ١٠٠ کرۆنی سوێدییە

بۆ دەزگاکان ٢٠٠ کرۆنی سوێدییە

دەستەی نووسەران لە نووسین و وتارەکانی فیدراسیۆن و لەو نووسینانەی بە واژۆی خاوەنەکانیان بڵاوەکرێنەوە، بەرپرسیار نییە.

ناونیشان:

BERBANG
Box 490 90
100 28 STOCKHOLM

تەلەفۆن:

08- 652 85 85

پۆستگیرۆ:

64 38 80-8

ژمارە ٧٦ ساڵی (١٠) ١٩٩١

☐ فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوێد، لە ٦-٦-١٩٨١ دامەزراوە.

☐ گۆڤاری بەربانگ ژمارەی یەکەمی لە ١٩٨٢/٧دا، بڵاوکراوەتەوە.

www.arsivakurdi.org

بەربانگ

ژمارە ٧٦ | گۆڤاری فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوید | ساڵی «١٠»